

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra mezinárodních vztahů

Diplomová práce

2025

Tereza Kučerová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra mezinárodních vztahů

EU jako velmoc v Zakavkazsku

Diplomová práce

Autorka práce: Tereza Kučerová

Studijní program: Mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: Mgr. Viera Martinková, Ph.D.

Rok obhajoby: 2025

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 05.01.2025

Tereza Kučerová

Bibliografický záznam

KUČEROVÁ, Tereza. *EU jako velmoc v Zakavkazsku*. Praha, 2025. 92 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra mezinárodních vztahů. Vedoucí diplomové práce Mgr. Viera Martinková, Ph.D.

Rozsah práce: 197 942 znaků

Abstrakt

Oblast Zakavkazska je historicky vklíněna mezi vliv Ruska a Západu. Tato diplomová práce zkoumá mocenskou politiku Evropské unie v zakavkazských zemích – Arménii, Ázerbájdžánu a Gruzii. Sledované země jsou všechny součástí iniciativy Východního partnerství Evropské unie, avšak jejich vnitřní politické situace a charakteristiky jsou velmi odlišné. Teoreticky se tato práce zakládá na konceptu chytré moci Josepha S. Nye, který je založen na efektivní kombinaci měkké a tvrdé moci tak, aby se navzájem posilovaly v daném kontextu. Koncept chytré moci umožňuje rozdělit uplatňovanou moc Evropské unie na konkrétní nástroje moci a identifikovat konkrétní typ moci, který je používán, měkká moc, tvrdá moc, nebo kombinace obou, a v jakém kontextu. Analýza mocenského chování Evropské unie probíhá na základě dokumentů o aktivitách EU v Zakavkazsku a analýzách politického vývoje ve sledovaných zemích. Navzdory tomu, že Evropská unie v oblasti Zakavkazska nedisponuje vojenskou silou, tato práce argumentuje, že Evropská unie v Arménii a Gruzii chytrou moc uplatňuje nebo uplatňovala, zejména v rámci přístupu finančních pobídek „víc za víc“. V Ázerbájdžánu je naopak moc Evropské unie oslabována autoritářským režimem v zemi a její úspěšnost je omezená. Z výsledků práce vyplývá, že měnící se geopolitický kontext v jednotlivých sledovaných zemích je rozhodujícím faktorem úspěšnosti uplatňování moci Evropské unie.

Abstract

The South Caucasus is historically entrenched between the influence of Russia and the West. This diploma thesis analyses EU power policy in the South Caucasus countries – Armenia, Azerbaijan and Georgia. The tracked countries are all a part of the European Union initiative Eastern Partnership, although their inner political realities and characteristics are very different. Theoretically this thesis is rooted in the concept of smart power by Joseph S. Nye, which is based on an effective combination of soft and hard power in such a way, that the two enforce each other in a given context. The concept of smart power allows to separate the exercised power of the European Union into the instruments of power and identify the specific type of power used, soft power, hard power or a combination of both, and in which context. The analysis of the European Union's power behaviour is based on documents about EU activities in the South Caucasus and analyses of political development in the analysed countries. Even though the European Union does not employ military force in the South

Caucasus, this thesis argues that the European Union practices, or has practiced, smart power in Armenia and Georgia, namely via the “more for more” financial incentive approach. In Azerbaijan, the European Union’s power is weakened by its authoritarian regime and its success rate is limited. The thesis findings argue that the changing geopolitical context of the individual analysed countries is the deciding factor of the European Union’s power policy success.

Klíčová slova

Evropská unie, Zakavkazsko, Gruzie, Arménie, Ázerbájdžán, chytrá moc, mocenská politika

Keywords

European Union, South Caucasus, Georgia, Armenia, Azerbaijan, Smart Power, Power Politics

Title/název práce

EU as a Power in South Caucasus

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní Mgr. Věře Martinkové, Ph. D, za cenné podněty a trpělivost při konzultacích méjí diplomové práce. Také bych ráda poděkovala své rodině a nejbližším za podporu během mého studia.

Obsah

Úvod	8
1. Politická moc	11
1.1 Vývoj konceptu politické moci	11
1.1.1 Robert A. Dahl: The Concept of Power (1957).....	11
1.1.2 Steven Lukes: Three faces of power.....	12
1.1.3 Konstruktivistický koncept moci.....	13
1.2 Analýza moci v mezinárodních vztazích.....	15
1.3 Joseph S. Nye: Soft power a smart power	17
1.4 Měření politické moci.....	18
1.4.1 Moc jako zdroj.....	19
1.4.2 Zrealizovaná moc	28
2. Použitá metodologie	43
3. Politika EU v Zakavkazsku	46
3.1 Dohody o partnerství a spolupráci (Partnership and Cooperation Agreement).....	46
3.2 Evropská politika sousedství	47
3.3 Východní partnerství	48
3.4 EU Global Strategy.....	50
3.5 Nástroje politiky EU v Zakavkazsku.....	51
3.5.1 Nástroje vojenské síly.....	51
3.5.2 Nástroje ekonomické síly	51
3.5.3 Nástroje měkké síly	55
4. Analýza uplatňování moci EU v zakavkazských státech Východního partnerství	60
4.1 Arménie	60
4.1.1 Ekonomická situace.....	60

4.1.2 Faktory ovlivňující vztahy Arménie s mezinárodními aktéry	61
4.1.3 Charakter působení Evropské unie v Arménii.....	62
4.2 Ázerbájdžán	67
4.2.1 Ekonomická situace.....	67
4.2.2 Faktory ovlivňující vztahy Ázerbájdžánu s mezinárodními aktéry.....	68
4.2.3 Charakter působení Evropské unie v Ázerbájdžánu.....	70
4.3 Gruzie	75
4.3.1 Ekonomická situace.....	75
4.3.2 Faktory ovlivňující vztahy Gruzie s mezinárodními aktéry	76
4.3.3 Charakter působení Evropské unie v Gruzii.....	77
5 Zhodnocení použití moci Evropské unie v jednotlivých zakavkazských státech.....	86
5.1 Arménie	87
5.2 Ázerbájdžán	89
5.3 Gruzie	91
Závěr.....	96
Summary.....	98
Použitá literatura.....	100
Odborná literatura.....	100
Oficiální dokumenty/primární zdroje	102

Úvod

Evropská unie, potažmo Evropské společenství, nebyla původně vnímána jako organizace, která by mohla uplatňovat moc za svými hranicemi. Hedley Bull v roce 1982 dokonce odmítá možnost, že by se tehdy ještě Evropské společenství, kdy stalo aktérem v mezinárodní politice (Bull, 1982). Maastrichtská smlouva z roku 1992 však stvrdila vůli členských států se nadále integrovat a federalizovat se v Evropskou unii, rozšířila oblasti politik EU o dva nové „pilíře“ Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku a Policejní a soudní spolupráci v trestních věcech. V devadesátých letech se EU mohutně rozrostla a začala zasahovat i do mezinárodních vztahů.

Moc Evropského společenství a později Evropské unie byla předmětem zájmu mnoha autorů i před Maastrichtskou smlouvou, v roce 2002 však Ian Manners přichází s asi nejvlivnějším konceptem *normative power*, který má popisovat charakter moci, kterou konkrétně Evropská unie uplatňuje v mezinárodních vztazích. Evropská unie tak má podle Mannerse hýbat světem pomocí norem, které vnitřně uplatňuje a prosazuje navenek, například jejich zakomponováním do mezinárodních smluv.

Tato diplomová práce se ale od Mannerse odklání a upřednostňuje dichotomii konceptů *hard* a *soft power*, hned z několika důvodů. Zaprvé, určování norem a jejich prosazování je cílem uplatňování moci, která k tomuto účelu může používat celé spektrum prostředků. Podle toho, jak je použití těchto prostředků úspěšné a jakým způsobem mění chování druhého aktéra, je možné rozlišovat *hard* a *soft power*. Normative power se zaměřuje pouze na svůj konkrétní cíl a to, zda dokáže přinutit nebo přesvědčit druhého aktéra k adopci norem, které jsou EU vlastní, což omezuje spektrum změn chování, které by EU uplatněním své moci chtěla ve druhém aktérovi vyvolat. Zadruhé, široké spektrum prostředků moci a jejich důsledky umožňují lépe pozorovat mocenské chování EU. Je však nutné uvést, že v některých případech je problematické identifikovat dlouhodobé procesy *soft power* způsobené nemateriálními zdroji moci vůči druhému aktérovi, stejně tak tomu však je u normative power. Zatřetí, Evropská unie prošla od doby vzniku konceptu normative power rozsáhlou vnitřní reformou v podobě Lisabonské smlouvy, která mimo jiné vytvořila zastřešující

agenturu pro mezinárodní vztahy EU – Evropskou službu pro vnější činnost, která soustřeďuje koordinaci zahraniční politiky do jedné instituce a tím Evropské unii umožňuje snáze formulovat a usilovat o své zájmy.

V této diplomové práci se věnuji analýze zahraniční politiky Evropské unie v Zakavkazsku, tj. v Gruzii, Arménii a Ázerbájdžánu z pohledu uplatňování *smart power*, kterou rozvinul Joseph S. Nye na počátku 21. století. Strategie chytré moci kombinuje prvky měkké a tvrdé moci tak, aby vzájemně nepodřývaly svou účinnost, jako tomu bylo například v případě vojenské intervence USA v Iráku v roce 2003, ale naopak, aby jedna druhou posilovaly (Nye, 2011).

Evropská unie má s každou z těchto postsovětských zemí dlouhou historii mezinárodních vztahů, datující do období krátce po rozpadu Sovětského svazu (Commission of the European Communities, 1992). Již v 90. letech se podařilo navázat smluvní vztahy mezi Evropskými společenstvími a Gruzii, Arménií a Ázerbájdžánem (European Communities, Armenia, 1999; European Communities, Azerbaijan, 1999; European Communities, Georgia, 1999), na počátku 21. století byly vztahy prohloubeny v rámci nově vznikuvší Evropské politiky sousedství a později iniciativy Východního partnerství, která vedle tří zakavkazských států sdružuje také Ukrajinu a Moldavsko.

Přes svou geografickou blízkost se však každá ze zakavkazských zemí ocitá v jiné politické a ekonomické situaci, má jiné preference v mezinárodních vztazích, včetně toho s EU. Zahnutí Arménie, Ázerbájdžánu a Gruzie do Evropské politiky sousedství a iniciativa Východního partnerství naznačuje zájem EU o budování užšího vztahu se zakavkazskými státy. Revize Evropské politiky sousedství z roku 2015 zdůrazňuje důležitost diferenciací politiky vůči státům Východního partnerství (Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations, 2015). Diferenciací politiky, tedy upravování politické strategie pro konkrétní kontext daného aktéra je jedním z principů strategie *smart power*, která pro situaci daného aktéra efektivně kombinuje *hard* a *soft power* tak, aby se navzájem nepodřývaly.

Výzkumným cílem této práce je zjištění, zda se EU chová v Zakavkazsku, tj. Gruzii, Arménii a Ázerbájdžánu, jako *smart power*, a to pomocí následujících výzkumných otázek: má EU

zdroje měkké i tvrdé moci; jaká je politika konverze těchto zdrojů moci EU v konkrétní nástroje moci v kontextu zakavkazských republik; zda a jak EU používá strategie kombinování nástrojů měkké a tvrdé moci v geopolitickém kontextu jednotlivých zakavkazských států.

V teoretické části práce nejprve přiblížím genezi konceptu politické moci, včetně její analýzy v mezinárodních vztazích. Dále se budu věnovat konceptu chytré moci včetně jejích složek, měkké a tvrdé moci, a také konceptu normativní moci Evropské unie včetně zdůvodnění, proč jsem si pro tuto práci vybrala právě koncept chytré moci. Praktická část práce je uvedena kapitolou o obecné historii politiky Evropské unie v oblasti Zakavkazska, od prvních bilaterálních smluv a programů ke vzniku Východního partnerství, včetně používaných nástrojů moci. Politika EU bude analyzována v rámci vývoje bilaterálních vztahů EU a jednotlivých zemí. Cílem těchto analýz bude identifikovat zájmy EU v rámci jednotlivých bilaterálních vztahů, existující překážky, které brání prosazování evropských zájmů v těchto zemích, a nakonec, analyzovat použité nástroje moci a strategie jejich použití, které Evropská unie využívá k překonávání těchto překážek, s jakým výsledkem a zda Evropská unie v jednotlivých zemích používá chytrou moc.

1. Politická moc

Klíčovým konceptem pro tuto diplomovou práci je moc. Jako koncept je moc poměrně obtížně uchopitelná a měřitelná (Nye, 2011). V následující části se tudíž budu věnovat rozvoji konceptu moci, od jeho nejcitovanější definice Robertem A. Dahlem v roce 1957 a její kritiky, poté se zaměřím na možnosti analýzy moci. Následně se zaměřím na realizaci politické moci v mezinárodních vztazích pomocí nástrojů moci. Poté mezi sebou porovnáám typy zrealizované moci – *hard power*, *soft power*, *normative power* a *smart power*. Na závěr teoretické části této diplomové práce představím její metodologii.

1.1 Vývoj konceptu politické moci

1.1.1 Robert A. Dahl: The Concept of Power (1957)

Koncept moci, jak už jsem zmínila výše, definoval v roce 1957 Robert A. Dahl, původně jako sociologický koncept popisující moc jako vztah mezi lidmi. Dahl objekty v mocenském vztahu nazývá aktéry, kterými mohou být lidé jako jedinci, skupiny, instituce jako vlády nebo státy a jiné. Moc jako takovou definuje Dahl jako schopnost aktéra A přinutit aktéra B k jednání, ke kterému by se jinak neuchýlil. Pro zkoumání mocenského vztahu vyzdvihuje čtyři důležité okolnosti: bázi, prostředky, množství a rozsah moci.

Bázi moci tvoří všechny její zdroje, které jsou samy o sobě pasivní, ale s pomocí prostředků (nástrojů) moci je možné je využít k přinucení druhého aktéra ke změně jeho jednání. Bázi moci mohou být příležitosti, vlastnosti rolí aktéra A nebo i materiální předměty. Prostředky moci, kterými mohou být například slib nebo hrozba použití báze moci, jsou pak mediačním prostředkem mezi bázi moci aktéra A a reakcí aktéra B. Rozsah moci aktéra A odpovídá možným reakcím aktéra B. Množství moci je pak vyjádřeno pravděpodobností vztahu prostředků moci a rozsahem moci – pokud aktér A použije určitý prostředek moci, aby změnil jednání aktéra B pak je určitá pravděpodobnost, že aktér B změní své jednání v zájmu aktéra A.

Mocenský vztah má potom také tři podmínky své existence. Zaprvé, v mocenském vztahu musí existovat logická prodleva mezi použitím prostředků moci aktéra A a reakcí aktéra B–

o aktérovi A není možné tvrdit, že má moc nad aktérem B, pokud na něj nevyvinul moc před jeho reakcí. Druhou podmínkou mocenského vztahu je pak existující vztah mezi oběma aktéry předcházející projevu moci – pokud nemůžeme potvrdit žádné předcházející spojení obou aktérů, nemůžeme mluvit o moci jednoho aktéra nad druhým. Třetí podmínkou mocenského vztahu je dostatečná pravděpodobnost, že aktér A dokáže ovlivnit jednání aktéra B – nejlépe k tomu poslouží alespoň jeden případ úspěšného přinucení z minulosti (Dahl, 1957).

1.1.2 Steven Lukes: Three faces of power

Dahl se svou formulací konceptu moci započal diskuzi o tom, co všechno je moc. V následujících letech pak jiní autoři přicházeli se svými kritikami Dahlova konceptu, popřípadě koncept moci jako takové rozšiřovali. Steven Lukes v roce 1974 vydává knihu *Power: A Radical View*, ve které představuje tři podoby (dimenze) moci (*Three faces of power*), pro jejichž definici vychází právě z Dahla a Bachracha a Baratz – jejich kritiky Dahla, *The Two Faces of Power* z roku 1962. Lukes tyto dva pohledy doplňuje o svůj vlastní – třetí podobu moci.

První dimenze moci vychází z Dahlova konceptu moci. V první dimenzi moci je klíčový pozorovatelný konflikt (subjektivních) zájmů aktérů – těmito zájmy jsou zamýšleny politické preference. Bez tohoto konfliktu nebude, podle této dimenze, možné pozorovat moc jako takovou. Proto se analýza v první podobě moci zaměřuje na rozhodovací chování ve věcech, ve kterých panuje konflikt politických preferencí pozorovatelný skrz politickou participaci.

Druhá dimenze moci je založena na kritice Dahla Bachrachim a Baratzem. Právě tyto autoři přicházejí s konceptem podob neboli dimenzí moci, když první „Dahlovu“ dimenzi rozšiřují o druhou, svou vlastní. Bachrach a Baratz uznávají, že moc je praktikována tak, jak to Dahl popisuje, nicméně zastávají názor, že takto popsané situace nepředstavují jediné prostředí, kde je možné sledovat moc. Bachrach a Baratz (1962) zastávají názor, že i pro analýzu druhé dimenze moci je nutná existence pozorovatelného konfliktu politických preferencí, ať už otevřeného nebo skrytého. Na rozdíl od první dimenze moci se ale zaměřují i na schopnost aktéra vytvořit a upevňovat společenské, politické a institucionální bariéry, které omezují rozsah možností druhého aktéra při rozhodovacím procesu v konfliktu. Pokud jeden aktér

takto nastaví agendu, může se druhý aktér konfliktu uchýlit buď k rozhodnutí, jímž jsou myšleny různé druhy reakcí, nebo k nerozhodnutí, což odpovídá zmaření zájmu druhého aktéra rozsahem nastavené agendy, a to i v případě, že konflikt je stále potenciální, například na základě vnímaných křivd – pokud v této fázi dojde k nerozhodnutí druhého aktéra, konflikt se nikdy skutečným nestane. První aktér tedy svým nastavováním agendy oklešťuje rozsah jednání druhého aktéra ve vzájemném konfliktu.

Třetí podobu moci pak formuluje sám Lukes. Ten kritizuje Bachracha a Baratz ve třech ohledech. Zaprvé, Lukes poukazuje na to, že navzdory tomu, že Bachrach a Baratz kritizují Dahlovo přílišné zaujetí otevřeným chováním jednotlivých aktérů, sami se od behaviorálního aspektu dostatečně neodprošují. Lukes dále kritizuje provázanost moci se skutečným pozorovatelným konflikt – jednak se v Bachrachově a Baratzově typologii moci objevují typy, které tento konflikt neobsahují (manipulace a autorita), jednak je předpoklad, že moc neexistuje mimo konflikt podle Lukese vysoce neuspokojující. Lukes zastává názor, že moc, vedle Dahlovy původní definice (aktér A vykonává moc přinucením aktéra B k jednání, ke které se mu přičí) může sloužit i k ovlivňování a formování zájmů a tužeb druhého aktéra. Třetí Lukesovou výtkou je Bachrachovo a Baratzovo tvrzení, že pokud aktéři necítí žádné křivdy, pak nemají žádné zájmy, kterým by použitím moci mohlo být uškozeno. Podle Lukese by naopak měla moc předcházet vzniku takovýchto křivd formováním jejich vnímání a preferencí tak, aby se smířili se svou rolí v současném řádu, ať už proto, že si nedokáží představit alternativu, spatřují tento řád jako přirozený, nebo jej oslavují jako božský a prospěšný. Třetí dimenze moci se tak může odehrávat i mimo skutečný pozorovatelný konflikt, kde díky působení společenských nebo institucionálních sil nebo díky rozhodnutím jedinců nejsou potenciální problémy součástí politiky (Lukes, 1974).

1.1.3 Konstruktivistický koncept moci

Barnett a Duvall (2005) se ve svém konceptu moci snaží oprostit od již existujících mocenských teorií, které se ukotvují buď v realistické nebo liberální tradici. Svou typologii moci (viz Tabulka 1) staví na dvou parametrech: „druhu sociálních vztahů, skrz které jsou kapacity aktérů ovlivňovány (a vytvářeny)“, a také na „specifitě těchto sociálních vztahů“.

Tabulka 1: Taxonomie moci

		Vztahová specifická	
		přímá	rozptýlená
Moc je prováděna skrz:	interakce specifických aktérů	compulsory	institutional
	sociální vztahy konstituce	structural	productive

Zdroj: Taxonomy of Power, In: Barnett a Duvall, 2005, str. 48

Interakcemi specifických aktérů jsou zamýšleny sociální vztahy již etablovaných aktérů – pokud je moc prováděna skrz tyto interakce, je moc nahlížena téměř jako vlastnost aktérů, kterou vědomě využívají jako zdroj pro změnu chování ostatních. Konstituční sociální vztahy mezitím ustanovují aktéra, včetně jeho zájmů a kapacit v rámci interakce s ostatními aktéry. Barnett a Duvall toto rozdělení přirovnávají ke konceptu „moci nad“, která je využívána v interakci specifických aktérů, kteří mezi sebou soupeří o kontrolu nad druhým, a „moci k“, jejíž parametry jsou u jednotlivých aktérů vytvářeny pomocí konstitučních sociálních vztahů.

Vztahová specifická v rámci této taxonomie určuje míru bezprostřednosti sociálních vztahů, skrz které je moc prováděna. Barnett a Duvall předpokládají, že čím vzdálenější si oba aktéři ve vzájemném vztahu budou, tím obtížnější bude sledovat znaky mocenského vztahu a vyhodnotit, zda je v něm prováděna moc. Přesto je ale možné pozorovat vztahy, ve kterých jsou aktéři vzájemně (časoprostorově) vzdáleni, ale přesto jeden ovlivňuje druhého – například normy a pravidla formálních i neformálních institucí.

Na základě těchto dvou parametrů se rozdělují *compulsory power*, *institutional power*, *structural power* a *productive power*. *Compulsory power* existuje v bezprostředních vztazích dvou aktérů, přičemž jeden ovlivňuje podmínky existence nebo chování toho druhého. *Institutional power* je mocí aktéra, který nepřímo ovlivňuje podmínky existence nebo chování druhého aktéra, který je sociálně vzdálený. *Structural power* existuje v bezprostředních vztazích aktérů, kdy se tito aktéři ovlivňují navzájem ve tvorbě své identity. *Productive power* situuje sociálně vzdálené aktéry do pozice, ze které vyplývají jejich kapacity, například, rozdělování aktérů do kategorií, které jim připisují vlastnosti a ovlivňují jejich postavení ve společnosti – „civilizovaný“, „darebácký“, „západní“, atd.

Barnett a Duvall (2005) zastávají pozici, že „analýza moci v mezinárodních vztazích musí

zohledňovat, zaprvé, jak, proč a kdy mají aktéři „moc nad“ jinými, zadruhé, existující struktury a procesy globálního života, které buď umožňují nebo omezují chování aktérů, a za třetí, jak sociální struktury a procesy generují diferenciální sociální kapacity aktérů, k jejich vlastnímu definování a usilování o jejich zájmy a ideály“. Nabízí jinou definici konceptu moci „moc je produkce, v a skrz sociální vztahy, efektů na aktéry, které tvoří jejich kapacitu kontrolovat jejich vlastní osud.“

1.2 Analýza moci v mezinárodních vztazích

Louis D. Hayes se ve svém článku *The Utility of the Concept of Power in the Study of International Relations* (1968) zabývá problematickými aspekty Dahlova konceptu moci, které ovlivňují analýzu moci v mezinárodních vztazích. Analýzu moci Hayes vnímá jako snahu o odhalení kauzálních propojení mezi podmínkami moci a mocí jako fenoménem. Množství moci, vyjádřené pravděpodobností efektu na aktérovi B, je podle Hayese problematické proto, že jsou výpočty pravděpodobnosti závislé na předchozích nebo maximálně současných zkušenostech ve vztazích s aktérem B, a tudíž nejsou schopné důvěryhodné prognózy do budoucna.

Hayes rovněž zdůrazňuje důležitost znalosti cílů moci aktéra A, tedy jakého konkrétního efektu se snaží aktér A svým jednáním docílit. Je nutné rozlišovat dosažení cílů a prostředků k dosažení, což Hayes ukazuje na následujícím příkladu – pokud má USA za cíl tvořit vojenské aliance a působením moci USA se k alianci přidal Pákistán, pak je cíl splněn. Jinou otázkou ale je, zda se Pákistán k alianci nepřidal, aby získal moc nad USA. Pokud je ale cílem boj proti komunismu a vojenské aliance se utvářejí pouze jako prostředek k dosažení cíle, členství Pákistánu ve vojenské alianci pak neznamená moc USA, protože cíl – porážení komunismu, nebyl splněn. Podle Hayese tedy v prvním případě, kdy USA dosáhlo svého cíle, šlo o uplatnění moci, v druhém případě, tedy v získání prostředku k dosažení cíle, nikoliv.

Třetím kritickým faktorem, který omezuje analýzu moci je percepce moci. Pokud je změna chování vyžadovaná aktérem A něčím, co by aktér B jinak neudělal, aktér B musí vnímat hrozbu aktéra A jako reálnou, tj. musí věřit tomu, že aktér A a) má prostředky, kterými aktérovi B hrozí v případě, že nezmění své chování podle požadavků aktéra A, a b) opravdu

prostředky, kterými aktérovi B hrozí, v případě neuposlechnutí výzvy použije. Pro percepci moci není pro aktéra A nutné těmito prostředky oplývat, ale vytvořit dostatečnou iluzi hrozby, kterou bude aktér B vnímat jako reálnou. Nicméně pro analýzu moci aktéra A je velmi složité seznámit se se subjektivním vnímáním hrozby aktérem B.

Goddard a Nexon ve svém článku *The Dynamics of Global Power Politics: A Framework for Analysis* z roku 2016 přicházejí s vlastním výzkumným programem pro analýzu globální mocenské politiky. V rámci tohoto programu, který sami považují za post-realistický se drží předpokladu, že „existuje analyticky distinktivní způsob politické aktivity, který je soustředěn na boj o vliv v globální politice.“ Globální mocenská politika, tj. politika založená na použití moci k ovlivnění jednání a rozhodnutí aktérů, kteří si nárokují nebo vykonávají autoritu nad politickou komunitou, je objektem této analýzy, cílem analýzy je vhlížet do mechanismů, nástrojů a logiky, kterými aktéři zvyšují svůj vliv v globální politice.

Schopnost aktéra kolektivně mobilizovat je pro analýzu mocenské politiky klíčová, podle Goddard a Nexona navíc vždy obsahuje určitou kombinaci dvou zastřešujících logik – integrace a fragmentace. Jednání, která mají za cíl udržování či rozšiřování společných akcí, například vytváření a praxe společných norem, infrastruktury nebo struktur pobídek pro další potenciální členy, jsou všechny součástí logiky integrace. Na druhou stranu, logika fragmentace cílí na rozbíjení těchto snah, existujících spojení a zamezení jejich nového vzniku. Pro svůj program analýzy mocenské politiky dále stanovují následující podmínky. Státy a jejich centrální postavení v mocenské politice je proměnnou – aktéry mocenské politiky nemusí být pouze státy, které sice mají zvýšenou mobilizační schopnost a silnější symbolickou a organizační infrastrukturu než ostatní aktéři. Aktérem mocenské politiky může být naopak jakékoliv uskupení, které má schopnost kolektivní mobilizace a které kolektivní mobilizaci dokáže iniciovat a udržet.

Goddard a Nexon také poukazují na důležitost nevojenských nástrojů pro mocenskou politiku – bez legitimacy, peněz nebo komunikace jednání není možná kolektivní mobilizace. Konečně, pro svou analýzu mocenské politiky autoři odmítají myšlenku anarchie jako motoru globální mocenské politiky. Zastávají názor, že současná politika se odehrává v prostředí svázaném pravidly, normami a institucemi, přitom jsou tyto „mezinárodní organizace, mezinárodní právo, pravidla a normy jsou prostředky, médii, subjekty a objekty

globální mocenské politiky.“

Pro samotnou analýzu je podle Goddard a Nexona nutné být otevřen více konceptualizacím moci a nahlížet jednání aktérů i z hlediska nevojenských a neekonomických zájmů. Cílem jejich analýzy není nabídnout jednotnou a upevněnou ontologii původu moci, protože se zajímá o dynamiku mocenské politiky, tedy její mechanismy, aktéry a jejich charakteristiky, nástroje, které jsou použity a z jakého důvodu, a jak struktura, ve které se mocenská politika odehrává, ovlivňuje danou interakci a důsledky použití těchto mechanismů.

1.3 Joseph S. Nye: Soft power a smart power

V roce 1990 Joseph S. Nye poprvé představuje koncept měkké moci ve své knize *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. Ve svém konceptu vychází z konceptu druhé tváře moci – tedy že jeden aktér nastaví agendu tak, aby byl druhý aktér přinucen k požadovanému jednání – „dělat to, co chce“ první aktér. Nye zastává názor, že ne vždy musí být změna chování druhému aktéru nakázána prostřednictvím „sticks“ (nátlaku) a „carrots“ (úplaty), existuje podle něj i nepřímá moc, která je vedlejším efektem celkové politiky aktéra. Svou politikou si první aktér může vybudovat důvěryhodnou pozici, která druhého aktéra přiměje tuto politiku napodobovat, tedy „chtít to, co chce“ první aktér, ať už z důvodu vlastního prospěchu nebo ztotožnění se s danou politikou a jejími hodnotami. S tímto druhem moci jsou spojovány zejména nehmotné zdroje moci – kultura, instituce nebo ideologie (Nye, 1990).

Ke konceptu měkké moci se Nye znovu vrací v knize *Soft Power: The Means to Success in Modern Politics* z roku 2004. Měkká moc používá jiné zdroje moci než sílu a peníze, jak tomu je u tvrdé moci. Joseph Nye vnímá měkkou a tvrdou moc jako sobě příbuzné, protože obě představují dva různé pohledy na schopnost dosažení cíle daného aktéra, spočívajícího v ovlivnění chování druhých. Pro jejich vzájemné rozlišení je nutné vzít v potaz povahu dané motivace ke změně chování, preference druhého aktéra a také hmatatelnost nástrojů moci aktéra v mocenské pozici, které k ovlivnění druhého aktéra používá. Ve stejné knize také Nye poprvé zmiňuje koncept *smart power*, kde jej popisuje jako „inteligentní integraci a provázání diplomacie, obrany, rozvoje a ostatních nástrojů takzvaných ‚měkkých a tvrdých‘ moci“ (Nye, 2004). Ač se autorství konceptu chytré moci vedle Nye připisuje také Suzanne

Nossel, která v roce 2004 vydala svůj článek „*Smart Power*“ v časopise *Foreign Affairs*, Nye se ke konceptu chytré moci dále navrancel a podílel se na jeho rozšiřování a také na jeho možné aplikaci v praxi jako spolupředseda Komise pro chytrou moc (*Commission on Smart Power*), která měla koncept chytré moci aplikovat v strategii americké mezinárodní politiky (Nye a Armitage, 2007), nebo ve svých dalších publikacích, zejména *The Future of Power* (2011), kde shrnuje svá dosud vydaná díla na téma měkké moci a dále rozšiřuje koncept chytré moci.

Měkkou a chytrou moc v rámci této práce vnímám jako druhy „zrealizované moci“ – tedy jako výsledný efekt použití nástrojů moci aktérem v konkrétním kontextu. K úplnější genezi konceptů měkké a chytré moci včetně příspěvků ostatních autorů a porovnáním s konceptem normativní moci se proto vracím v kapitole 1.4.2 Zrealizovaná moc.

1.4 Měření politické moci

V následující části se budu věnovat faktorům měření politické moci. Nye (2011) v měření politické moci zdůrazňuje rozdíl mezi možnými definicemi moci – „moci jako zdroji“ a behaviorální definicí moci. Z těchto dvou definic vycházím pro organizaci této kapitoly.

Nye v konceptu moci vychází, podobně jako mnozí ostatní autoři z definice Roberta Dahla. Zdůrazňuje však, že pokud je třeba se zajímat o moc jako vzájemný vztah a měřit moc v rámci tohoto vztahu, je pro správné měření nutné znát preference druhého aktéra. Tato behaviorální definice moci nabourává častou představu politiků a vůdců, kteří schopnost ovládat druhé, tedy moc v Dahlově pojetí, ztotožňují s vlastnictvím materiálních zdrojů, jimiž jsou například obyvatelstvo, území, přírodní zdroje, ekonomická a vojenská síla nebo politická stabilita ve státě. Tomuto odpovídá definice „moci jako zdrojů.“ Vlastnictví těchto zdrojů je nepochybně teoretickou výhodou aktéra, který jimi oplývá, ale v případě jejich použití je kriticky důležitá schopnost výběru vhodných zdrojů moci pro danou situaci a schopnost jejich převodu (konverze) na zrealizovanou moc, která se projevuje změnou chování druhého aktéra. Behaviorální definice moci se tedy zabývá důsledky, které použití moci v konkrétní situaci a kontextu způsobilo. Tyto důsledky pro účely teoretické části nazývám zrealizovanou mocí.

Zrealizovaná moc vyvolává celé spektrum chování druhého aktéra – od přinucení k chování na jedné straně spektra, po kooptaci chování na straně druhé (viz Tabulka 2). Do tohoto spektra lze zpracovat i tři dimenze moci – Dahlovu první dimenzi moci, kdy je moc chápána jako schopnost přivést druhého aktéra k chování, ke kterému by se jinak neuchýlil, umístit na jeden konec spektra, Bachrachovu a Baratzovu druhou dimenzi moci, která určuje agendu a skrze ni ovládá chování ostatních, a Lukesovu třetí dimenzi moci, kdy jsou ideje a touhy ovlivňovány skrz strukturu na opačný konec spektra (Nye, 2011).

Tabulka 2: Měkká a tvrdá moc

	tvrdá moc	měkká moc
motivace ke změně chování	<p style="text-align: center;">donucení pobídka</p> <p>← příkaz ● ● →</p>	<p style="text-align: center;">určování přitažlivost</p> <p>agendy ● ● → kooptace</p>
nejčastější nástroje moci	vojenská síla platby úplatky sankce	instituce kultura hodnoty politika
tři dimenze moci	Dahl	Bachrach a Baratz Lukes

Zdroj: Power, In: NYE, Joseph S., 2004. Soft Power: The Means to Success in World Politics. 1. Public Affairs. ISBN 9781586483067.; strana 8, upraveno a rozšířeno autorkou

Nye (2011) pak k tabulce výše dodává, že motivace pomocí určování agendy může nabývat charakteristiky i tvrdé moci, avšak pouze v případě, kdy takto určená agenda omezuje druhého aktéra proti jeho vůli. Určování agendy, které druhý aktér vnímá jako legitimní, je nástrojem měkké moci.

V následující části se budu nejprve zabírat zdroji moci, posléze se budu věnovat rozdělení zrealizované moci na *hard power*, *soft power*, *normative power* a *smart power*.

1.4.1 Moc jako zdroj

Zdroje politické moci státu můžeme obecně rozdělit na materiální a nemateriální. Ve 20. století materiální zdroje, které tradičně ovlivňovaly velikost moci státu – obyvatelstvo, geografie státu a jeho nerostné bohatství, ustoupily více abstraktním zdrojům, jakými jsou vzdělávání, nové technologie a rapidní ekonomický růst (Nye, 1990). Zdroje jako takové nelze jednoduše rozřadit k měkké nebo tvrdé moci na základě jejich materiálnosti,

konkrétního efektu moci totiž mohou dosáhnout až po své konverzi v nástroje moci a faktickém použití v konkrétní situaci, samy o sobě jsou inertní, potenciální.

Nye zdroje rozřazuje mezi tři hlavní kategorie politické síly aktéra – vojenskou, ekonomickou a měkkou sílu¹ (viz Tabulka 3). I ty jsou samy o sobě pouze potenciální a inertní, do momentu, kdy jsou zkonvertovány v nástroje moci. Například může jít o komunikaci ekonomické síly aktéra ostatním aktérům. Samotná konverze moci je přitom kritická pro vlastnosti konkrétního nástroje moci, a tudíž i pro dosažení kýženého efektu – projevu moci – u ostatních aktérů. Proto musí aktér při konverzi moci brát v potaz kontext mocenského vztahu a zamýšlený důsledek, aby mohl správně vyhodnotit, které nástroje moci budou v dané situaci nejefektivnější (Nye, 2011).

Tabulka 3: Kategorie politické síly a jejich zdroje

	Chování	„Primary currencies“	Vládní politiky
Vojenská síla	donucení odstrašení ochrana	výhrůžky síla	donucovací diplomacie válka spojenectví
Ekonomická síla	pobídka donucení	platby sankce	pomoc úplatky sankce
Měkká síla	přitažlivost určování agendy	hodnoty kultura politika instituce	veřejná diplomacie bilaterální a multilaterální diplomacie

Zdroj: Three Types of Power, In: NYE, Joseph S., 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. 1. Public Affairs. ISBN 9781586483067.; strana 31

Goddard a Nexon (2016) nacházejí pět kategorií nástrojů moci – vojenské, ekonomické, diplomatické, kulturní a symbolické, přičemž ale toto rozdělení považují za „vysoce provizorní.“ Vojenské nástroje moci mnohdy zahrnují přímé nasazení nebo hrozbu přímého nasazení válečných prostředků proti cíli, nicméně mezi vojenské nástroje moci lze zařadit i

¹ Joseph Nye (2004) tyto označuje jako *military*, *economic* a *soft power*. Překlad „síla“ v tomto kontextu jsem použila za účelem oddělení vlastnosti aktéra – „síly“ od výsledku použití prostředku vyplývajícího z této vlastnosti – „moci“.

obchod se zbraněmi, obranné smlouvy a společná vojenská cvičení nebo jakoukoliv jinou formu vlivu závislé na vojenském kapitálu. Mezi ekonomické nástroje moci řadí, obdobně jako Nye, například finanční pomoc, obchodní vztahy nebo ekonomické sankce. Diplomatické nástroje moci jsou závislé na sociálním a politickém kapitálu aktéra, včetně konkrétních osobností a společenských vazeb s významem pro mezinárodní mocenskou politiku, které jsou jejich zdrojem. Kulturní nástroje moci využívají zdroje, které aktérovi propůjčují uznávaný status nebo signalizují jeho členství ve statusové skupině – Goddard a Nexon tyto nástroje přirovnávají k originální definici soft power J. Nye z roku 1990. Symbolické nástroje fungují na principu ovlivňování významu a hodnoty objektivních a společenských zdrojů – slouží v rámci reprezentační politiky a můžeme mezi ně řadit propagandu a přemlouvání nebo jiné významové prvky, jako například rámování vlastní politiky tak, aby vyhovovala ideologickému přesvědčení druhého aktéra. Tyto nástroje mohou (a nemusí) být vzájemně kombinovány pro využití v konkrétních situacích (Goddard a Nexon, 2016).

1.4.1.1 Vojenská síla

Vojenskou sílu je třeba nahlížet hybridně, z obou definic moci – jako zdroje a jako chování, protože v praxi kombinuje obě dvě. Je tak nutné rozlišovat, kdy, s jakou definicí pracujeme. Například obecná tvrzení, že Indie a Čína jsou obě nastupujícími mocnostmi vzhledem k jejich populaci a rostoucí ekonomické a vojenské síle, vycházejí z definice moci jako zdrojů. Podobná tvrzení nespecifikují schopnost konverze těchto zdrojů na nástroje moci ani ochotu je použít a jakým způsobem.

Mezi zdroje vojenské síly aktéra patří rozpočet určený pro vojenské složky, populace aktéra, kvalita vojenské infrastruktury – obranné instituce, zbrojní průmysl a zbrojní inventář. Kvalita konverze těchto zdrojů pak závisí na vojenské strategii a doktríně aktéra, kvalitě vojenského výcviku, organizaci vojenských sil a inovativnosti aktéra.

Uplatnění „kinetické“ vojenské síly², nebo hrozba jejím uplatněním, odpovídající první dimenzi moci, však není jediným možným použitím vojenské síly pro změnu chování druhého aktéra. Ve skutečnosti vojenská síla a její nástroje mohou pokrývat všechny tři dimenze moci

² Konvenční válka (Nye, 2011).

(Nye, 2011). Vojenské zdroje dále ovlivňují druhou dimenzi moci – určování agendy. Například jaderné zbraně mohou sloužit jako obranný mechanismus pro jejich držitele – jako nástroj odstrašování a udržování statu quo před ostatními nejadernými státy, jejichž možné chování vůči jadernému státu je tímto omezeno. Třetí dimenzi moci – formování preferencí aktérů vojenská síla ovlivňuje například na základě reputace aktéra pro schopnost kompetentního a legitimního použití vojenské moci (Nye, 2011).

Nye (2011) dále rozlišuje čtyři „měny“ (modality) použití vojenské síly. Tou první je její použití v boji. Pozice boje, jako využívané měny vojenské síly, s kodifikací mezinárodního práva a zbrojním pokrokem ve dvacátém století, mezi aktéry, tím spíše demokratickými, oslabila (Nye, 2004; Schultz, 2001). Důvodem jsou politické a společenské náklady a důsledky vojenského výpadu pro dobývání nových území, které stouply po vývoji atomových zbraní a závodech v jaderném zbrojení. Jaderné zbraně sice velmi dobře slouží jako odstrašující nástroj od potenciálního konfliktu, nicméně jejich reálné použití v boji je vyhrazeno těm nejextrémnějším případům. Druhým důvodem ústupu od užívání vojenské moci k dobývání území je tvorba nových komunikačních kanálů a rychlejší šíření nacionalistické myšlenky napříč světem. Obyvatelstvo kolonií, seznámené s myšlenkou národního sebeurčení, se koloniální velmoci těžko ovládá, rostou výdaje spojené s jejich kontrolou, prováděnou právě skrz vojenskou sílu. Třetím důvodem jsou společenské změny spojené se nástupem demokratických státních uspořádání. Demokratické státy upřednostňují národní prosperitu před válečnou slávou za cenu obětí a ztrát. V krajních situacích tyto státy sice otevřenou vojenskou sílu používají, nicméně tyto vojenské konflikty podléhají kritickému zkoumání ze strany mezinárodního společenství – například etičnosti a morality konfliktu. Pokud konflikt nemá v očích mezinárodní komunity dostatečné opodstatnění, demokratické státy ztrácejí na své důvěryhodnosti a popularitě (Nye, 2004).

Druhou měnou vojenské síly je donucovací diplomacie. Jak již bylo mnohokrát řečeno, otevřená válka je pro všechny strany konfliktu nesmírně nákladná, a proto se státy uchylují k jiným řešením vzájemných konfliktů. Donucovací diplomacie je nástrojem, který využívá hrozby ostatním aktérům, aby je přiměl změnit jejich chování bez nutnosti válečného konfliktu. Touto zamýšlenou změnou chování může být buď *compellence*, tj. přinucení druhého aktéra k určitému chování podle libosti vyhrožujícího aktéra, nebo *deterrence*, tj. odstrašení druhého aktéra od chování, které vyhrožujícímu aktérovi nevyhovuje (Sweijns, 22

2023).

Efektivita donucovací diplomacie si vyžaduje zejména uvěřitelnost hrozby – důvěryhodnost, kterou aktér prezentuje, a dostatečné materiální schopnosti aktéra – kompetence, které hrozbu zaručují (Nye, 2011). Hrozba, která postrádá jakoukoliv z těchto dvou vlastností, s velkou pravděpodobností nebude efektivní. Třetím dílem skládačky efektivnosti donucovací diplomacie jsou dostupné informace. Vědomí, že aktér může záměrně nadhodnocovat míru své hrozby, aby druhého zastrašil, může při nedostatku informací druhého aktéra vést k nedůvěře vůči hrozbě, přestože může být reálnou (George, 1994; Schultz, 2001).

George (1994) rozděluje čtyři druhy donucovací diplomacie – *try-and-see* přístup, „postupné utahování šroubu“, tiché ultimátum a ultimátum. *Try-and-see* přístup zahrnuje formulaci požadavku, který ale není podpořen hrozbou, možným trestem ani časovým rámcem, kdy by požadavek měl být splněn. „Postupné utahování šroubu“ je žádost s výslovným varováním, že trest za nesplnění požadavku se bude postupně zpříšňovat. Tiché ultimátum pracuje s požadavkem a s trestem, nicméně neobsahuje časový rámec na splnění požadavku. Pokud he tiché ultimátum vystaveno skrz jednání, nemusí ani obsahovat hrozbu specifického trestu. Ultimátum je nejsilnějším druhem donucovací diplomacie, který obsahuje požadavek, časový rámec pro jeho splnění a trest v případě neuposlechnutí (Sweijs, 2023).

Třetí modalitou vojenské síly je vojenská ochrana, která je klíčová pro vztahy ve vojenské alianci. I pro tuto modalitu je nutná důvěryhodnost ochrany pro druhé aktéra, i protivníka. Vojenská ochrana může zrealizovat *hard*, ale i *soft power*, pomocí tvorby a upevňování vzájemných vztahů mezi členy aliance. Mírové mise jsou dalším aspektem vojenské ochrany, jejichž hlavním cílem je odrazení případných útoků a zajištění stability v daném regionu. V rámci mírových misí jsou klíčové nástroje produkující tvrdou i měkkou moc. Jednotky v těchto misích tedy musí mít kompetence v boji, ale i v mírotvorbě a humanitární pomoci, a důvěryhodnost (Nye, 2011).

Poslední modalitou vojenské síly je vojenská asistence. Pomocí konkrétních nástrojů, jako je výcvik zahraničních vojsk, mezinárodní vojenské vzdělávání, společná vojenská cvičení, humanitární asistence a pomoc při katastrofách, může aktér taktéž dosahovat výsledků

v oblasti měkké i tvrdé moci. V případě asistence v podobě vojenského výcviku jsou přijímajícímu aktérovi zvyšovány zdroje potenciální tvrdé moci, zatímco aktér zajišťující tento výcvik, vzdělání nebo humanitární asistenci posiluje svoji měkkou moc, není-li jeho přístup k dodávání pomoci cynický a samoučelný – v tom případě by podobná pomoc mohla být místními vnímána jako manipulace a zhoršit zajišťujícímu aktérovi image (Nye, 2011). I přesto, že vojenská síla v současnosti již nedosahuje míry takové důležitosti, jak tomu bylo v uplynulých stoletích, Nye (2011) argumentuje, že vojenská síla, pomocí svých norem, institucí a vztahů, zajišťuje základní rámec pro minimální úroveň řádu, proto stále zůstává kritickou složkou moci.

1.4.1.2 Ekonomická síla

Ekonomická síla aktéra, stejně jako vojenská, má schopnost produkovat v důsledku měkkou i tvrdou moc, v případě Číny nebo EU je jejich ekonomická síla důležitou oporou pro jejich měkkou moc. Mezi zdroje ekonomické moci můžeme řadit následující faktory: velikost a kvalita HDP, technologická vyspělost aktéra, dostupné přírodní zdroje, politické a právní instituce ovlivňující trh a lidské zdroje a jejich expertíza.

Ekonomická síla se může projevovat ve dvou dimenzích moci – v první dimenzi jako pozitivní a negativní sankce – typicky platby druhým aktérům či jejich zastavení, a ve druhé dimenzi skrze snahu států vytvářet, či jinak ovlivňovat strukturu trhu. Jako příklad vytvoření struktury trhu lze zmínit konsolidaci ruských nalezišť zemního plynu a plynovodů pod státem kontrolovanou společností Gazprom (Nye, 2011).

Vzájemná závislost, poprvé konceptualizována Keohanem a Nyem v roce 1973, může být využívána také jako nástroj ekonomické síly. Nye (2011) vychází z toho, že vztahy vzájemné závislosti jsou převážně asymetrické z pohledu zranitelnosti aktéra v rámci vzájemné závislosti. Vztah a pozice aktérů ve vzájemné závislosti může být popsán dvěma faktory – krátkodobou citlivostí, tedy jak rychle a do jaké míry ovlivní změna u jednoho aktéra toho druhého, např. bankrot americké banky Lehman Brothers v roce 2008 a následující globální finanční krize, a dlouhodobou zranitelností, která je určena tím, jak nákladná by byla změna ve vzájemném vztahu, i jeho ukončení, pro kterého aktéra. Právě aktér, který má menší zranitelnost ve vzájemné závislosti požívá větší moc nad druhým aktérem vztahu, který na něm více závisí, a může tuto skutečnost využít například k odstrašování druhého aktéra

hrozbou manipulace se stávající vzájemnou závislostí.

Bohatství v oblasti přírodních zdrojů je komplikovanějším zdrojem ekonomické síly. Zaprvé, velké zásoby přírodních zdrojů aktéra nezaručují jeho schopnost zkonvertovat toto vlastnictví v nástroje, potažmo pomocí nich zrealizovat moc. Poptávka po různých přírodních zdrojích pak určuje jejich hodnotu, coby zdrojů ekonomické moci. Množství států, které těmito zdroji oplývají, se (nejen) kvůli nim potýkají s korupcí. Ropa je nejdůležitější surovinou na světě se širokým využitím napříč průmyslem. Vlastnictví ropných zásob je tudíž hodnotným zdrojem ekonomické síly. Ropné šoky ovlivňují celý svět. Zemní plyn je rovněž klíčovým palivem pro celý svět. Zároveň je poměrně závislý na přepravě existujícími plynovody, která je mnohem levnější než jeho zkapalňování. Rusko je příkladem země, která těží jak ropu, tak zemní plyn, přitom lze tvrdit, že právě těžba zemního plynu a jeho export na západ pomocí státem ovládaných plynovodů jsou efektivnějším zdrojem ruské ekonomické síly vůči evropským státům, právě z důvodu existující plynovodní sítě (Nye, 2011). Rusko této síly využilo v nedávné době například zastavením dodávek plynu plynovodem Nordstream, což bylo také důvodem k realizaci nákladnějších dodávek zemního plynu od jiných zemí (Ministerstvo průmyslu a obchodu, 2023).

Pravděpodobně nejviditelnějším nástrojem ekonomické moci jsou sankce. Ty mohou být negativní a pozitivní. Negativní sankce, jako například embarga, prekluzivní nákupy³, zmrazení zahraničního majetku nebo pozastavení finanční pomoci, a pozitivní sankce – zmírnění celního tarifu, umožnění výhodného přístupu na trh nebo poskytnutí finanční pomoci, často čelí kritice, že nejsou dostatečně efektivní. Efektivnost a vhodnost sankcí, stejně jako ostatních nástrojů moci, záleží na kontextu dané situace (Nye, 2011). Z výzkumu porovnávajícího použití sankcí mezi lety 1950 a 1990 vyplývá, že sankce nejlépe fungují v případě, kdy má aktér se sankcionovaným dobré ekonomické vztahy, ale zároveň je sankcionovaný v oslabené pozici a když jsou sankce tvrdé s jasnými ale skromnými cíli a jejich doba trvání je omezená (Hufbauer, 2007). Sankce mají tři účely – přinucení aktéra ke změně chování, omezení druhého aktéra anebo signalizování, ať už k domácímu publiku nebo směrem k ostatním mezinárodním aktérům. Navzdory svým omezeným výsledkům

³ Nákupy od neutrálních aktérů za účelem zvýšení poptávky a tím i ceny výrobku pro protivníka (Farrar, 1973).

jsou však sankce vůči svým relativním nákladům nejefektivnějším nástrojem moci (Nye, 2011).

1.4.1.3 Měkká síla

Měkká síla závisí na tom, co si druhý cílový aktér myslí. Proto je v kontextu jejího pěstování důležitější než u jakékoliv jiné síly, brát v potaz jeho názory a preference. Měkká síla může být tvořena třemi zdroji: kulturou aktéra, jeho zahraniční politikou a veřejnou diplomacií a politickými hodnotami (Nye, 2011).

Kulturu jako zdroj měkké síly Nye vymezuje jako „soubor hodnot a praktik, které vytvářejí význam pro společnost“ a dělí ji na vysokou (literatura, umění, vzdělání) a populární (masová zábava). Měkká moc z kultury vychází za podmínky, že se do kultury propisují univerzální hodnoty a kulturní politika tyto hodnoty a zájmy prosazuje. Takováto aktérova kultura činí tyto hodnoty přitažlivými a buduje povinnost jejich ochrany u ostatních aktérů, čímž se zvyšuje pravděpodobnost dosažení vytyčených cílů. Aktér může svou kulturu šířit několika způsoby, například obchodem, osobními kontakty obyvatel, návštěvami nebo výměnami. Vysoká kultura, zejména pak vzdělání a technologické inovace jsou v případě Spojených států distribuovány s pomocí studia v zahraničí, pracovních stáží ve světoznámých technologických firmách, nebo jiných akademických a vědeckých výměn – absolventi těchto programů si do svých domovských zemí přináší zpět kulturu a životní styl USA, rovněž také hodnoty, které prostupovali jejich zahraniční zkušeností. Nye zdůrazňuje, že vzhledem k povaze těchto výměn je pravděpodobné, že jejich absolventi budou v domovské zemi napojeni na místní elity, což dále umocňuje potenciální měkkou moc. Populární kultura je často zatracována pro svou komerčnost a prvoplánový účel zabavení mas, spíše než šíření informací, a proto v ní její kritici nevidí účinný politický nástroj. Nye však podotýká, že právě americká populární kultura v sobě skrývá podprahová sdělení o amerických hodnotách – „individualismu, volbě spotřebitele a ostatních hodnotách, které mají důležité politické dopady.“

Nye ovšem dodává, že kultura jako zdroj měkké moci nemá jednolité efekt napříč celou populací cílového aktéra. Jako příklad uvádí americká „videa, která přitahují íránské dospívající, ale urážejí íránské mulláhy.“ Ve výsledku si tak touto cestou v krátkodobém horizontu USA nezjednoduší vyjednávání s íránskou vládnoucí elitou, v dlouhodobém

horizontu se ale USA mohly tímto přiblížit íránské mladé generaci, která v budoucnu vládu v Íránu nevyhnutelně převezme (Nye, 2004).

Zahraniční politika všech mezinárodních aktérů odráží jejich národní zájmy. V kontextu zahraniční politiky jako zdroje měkké moci aktéra je tedy důležité se zaměřit na možná co nejširší zarámování konkrétních národních zájmů tak, aby bylo co nejpřitažlivější pro co nejvíce ostatních mezinárodních aktérů. Pro USA byly ve dvacátém století centrálními hodnotami zahraniční politiky federalismus, demokracie a volný trh, které navíc byly v poválečné Evropě podpořeny spuštěním Marshallova plánu – Spojené státy se tak západní Evropě staly zásadním spojencem a užívaly nadstandardních vztahů a z nich plynoucích výhod, jako například umístění svých vojenských základen. Širší zarámování národních zájmů a podpora univerzálním hodnotám v zahraniční politice mohou v individuálních geopolitických kontextech ostatních aktérů rezonovat silněji a posilovat měkkou moc, jako například v Argentině, kde po pádu vojenské junty na počátku 80. let Spojené státy takto posílily díky své vytrvalé podpoře lidských práv, která předchozí argentinský režim odmítal. Spojené státy o své postavení v očích Argentiny přišly v 90. letech, kdy odmítly odvrátit kolaps argentinské ekonomiky.

Veřejná diplomacie a politické hodnoty jsou dalším zdrojem měkké moci. Hodnoty, které aktér zastává v domácí politice, v mezinárodních institucích a ve své zahraniční politice, hýbou s názorem a prioritami ostatních aktérů, ale pouze jejich veřejná proklamace nestačí. Pro podporu měkké moci aktéra na mezinárodním poli je nutné podepřít jeho zahraniční politiku a témata přinášena na mezinárodní fóra domácí veřejnou politikou. Neplnění tohoto mezinárodně proklamovaného závazku v domácí politice je příčinou ztráty důvěry mezinárodních aktérů a tím i měkké moci. Například, Spojené státy si svou domácí segregáční politikou v 50. letech významně pošlapávaly svou měkkou moc vnímanou africkými státy, dnes USA ztrácí politické body napříč evropskými státy například z důvodu nedostatečné zbrojní kontroly a praxe trestu smrti, navzdory proklamované ochraně lidských práv. Pokud je ale proklamované mezinárodní téma sdíleným problémem a potýká se s ním většina aktérů společenství, jako například nárůst chudoby mezi ženami, nedostatek domácí politiky pro boj s těmito problémy pak nemá za následek úpadek měkké moci aktéra (Nye, 2004).

Proměny v možnostech uplatnění nástrojů moci aktéra, jako například pád jeho ekonomiky nebo rozpad jeho vojenských složek – nástrojů tvrdé moci, mohou, vedle úpadku vnímání jeho tvrdé moci navenek, současně způsobit pokles jeho atraktivity a schopnosti ovlivňovat mezinárodní agendu – snížit měkkou moc aktéra. I přesto však měkká moc nezávisí na tvrdé moci – pokud se aktér, který sice disponuje například jistou ekonomickou silou, dlouhodobě mezinárodně angažuje v oblasti ochrany lidských práv a tyto hodnoty dodržuje nejen v mezinárodní ale i v domácí politice, je velmi pravděpodobné, že se jeho moc v této oblasti stane legitimní pro ostatní aktéry. Takto legitimní aktér se pak v oblasti své legitimní moci setkává s mnohem menším odporem ze strany ostatních mezinárodních aktérů (Nye, 2004).

1.4.2 Zrealizovaná moc

1.4.2.1 Hard power

Tvrdou moc čili *hard power*, Nye popisuje jako historicky zažité chápání moci politických aktérů, založené na velikosti vojenského aparátu a dobytých území nebo na ekonomické síle, pomocí které může jeden politický aktér donutit druhého ke změně politiky ve svůj prospěch. (Nye, 2004). Wilson (2008) tvrdou moc charakterizuje jako schopnost přinutit druhého aktéra k jednání, ke kterému by se bez přičinění aktéra A neuchýlil. Nástroje, které se k uplatnění tvrdé moci používají, mají za cíl druhého aktéra uplatit, přinutit nebo přikázat mu preferované jednání. Pro tento účel se tak nemusí využívat pouze vojenské hrozby, ekonomické sankce nebo dokonce otevřený vojenský výpad, ale také finanční odměny nebo ekonomické výhody, které jsou podmíněny změnou chování (Gray, 2011). Nye (2004) shrnuje tvrdou moc metodou „cukru a biče“⁴, kdy „cukr“ zastává různé ekonomické pobídky a úplatky, zatímco „bič“ je metaforou pro pohružky a hrozby. Wilson (2008) mezi další strategie hard power – řadí například donucovací diplomacii.

Jak jsem již nastínila výše, uplatňování tvrdé moci pomocí vojenské síly není v současnosti, mezi demokratickými státy, příliš preferováno vzhledem k souvisejícím ekonomickým a společenským nákladům. Válka s sebou nese násilí, ničení a smrt. Vynaložené náklady navíc často vedou ke skrovnějším odměnám, než jak tomu bylo v historii (Gray, 2011).

⁴ „Carrots and sticks“ (Nye, 2004)

1.4.2.2 Soft power

Soft power neboli měkká moc, je poprvé konceptualizována Josephem S. Nye Jr. v knize *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* z roku 1990. Nye se v knize zabývá úpadkem moci USA po druhé světové válce tak, jak ho vnímala americká veřejnost. Úpadek nepřipisuje úbytku síly nebo měřitelné individuální moci USA, tento úpadek je podle Nye mocenským vztahem vůči externím aktérům. Podle Nye je potřeba se jím na počátku 90. let zabývat, z důvodu proměny podstaty moci, aby mohly USA formulovat správné strategie pro 21. století.

Měkká moc se podle Nye vymezuje vůči tvrdé moci „druhem měny“, kterou aktér A používá k vyvolání spolupráce s aktérem B. Cílem měkké moci je „mobilizovat spolupráci od ostatních, bez výhrůžek nebo úplatků.“ *Měnami* měkké moci nejsou ani peníze, ani vojenská síla, nýbrž přitažlivost na základě hodnot sdílených oběma aktéry a správnost a oddanost, které napomáhají dosažení těchto hodnotově orientovaných cílů (Nye, 2004). Měkká moc aktéra podle Nye závisí na třech hlavních zdrojích – kultuře, veřejné diplomacii a zahraniční politice. V praxi se však faktická kontrola a použití měkké moci (demokratickým) státním aktérem může jevit jako obtížně proveditelná, proto je nutné úzké propojení hodnotové politiky se všemi zdroji měkké moci (Nye, 2004). Konečnou formou měkké moci je stav, kdy aktér A dosáhne toho, že aktér B bude chtít to samé, co aktér A – kooptace (Nye, 1990).

Peter S. Henne se ve svém příspěvku na konferenci z roku 2020 zabývá vymezením měkké moci v rámci nevojenských a nemateriálních nástrojů moci, protože právě tyto jsou v diskuzích často automaticky zahrnovány do měkké moci pouze na základě své nevojenské nebo nemateriální charakteristiky. Pro tento účel Henne vychází z Barnettovy a Duvallovy (2005) definice moci jako „produkce, v a skrz sociální vztahy, efektů na aktéry, které tvoří jejich kapacitu kontrolovat jejich vlastní osud,“ měkké moci Josepha Nye (1990) jako „schopnosti ovlivnit jiné země, aby chtěly, co (stát) chce“ a definice nemateriálních nástrojů moci Goddardové a Nexona (2016) jako „formy moci v nasazení, praxi a vztazích globální mocenské politiky.“

Henne měkkou moc vnímá jako spíše pasivní, jediným hmatatelným nástrojem měkké moci je podle něj veřejná diplomacie. Henne rozlišuje nemateriální nástroje moci na zdroje nemateriální síly aktéra – tedy zdroje, které vznikly a byly upevněny na základě historie a

politiky aktéra, a nemateriální sílu aktéra na základě vztahů, které vznikají a vyplývají ze vzájemného vztahu s druhým aktérem. Druhým faktorem, který Henne ve svém vymezení měkké moci používá, je efekt, který použití nemateriální síly vyvolá. V tomto případě znovu vychází z článku Goddard a Nexona, kteří identifikovali dvě logiky mocenské politiky – integraci a fragmentaci. Henne vytváří na základě toho, zda aktér používá zdroje nemateriální síly nebo nemateriální sílu na základě vztahů a zda tyto využívá k integraci nebo k fragmentaci, vlastní typologii (viz Tabulka 4).

Tabulka 4: Henneho typologie použití nemateriální síly

		původ použité síly	
		zdroj	vztah
účel použití síly	integrace	měkká moc	kooperativní výzva/přesah myšlenková
	fragmentace	ohrožení reputace (vlastní)	rozvratná výzva/přesah myšlenková

Zdroj: HENNE, Peter S., 2020, Beyond Soft Power.

Z té vyplývá, že měkká moc podle Henneho odpovídá použití zdrojů nemateriální síly za účelem integrace – zdroje měkké moci se utváří s vývojem aktéra, s jeho kulturou, veřejnou a zahraniční politikou a přitažlivostí jeho společnosti, přičemž jsou používány za účelem zvýšení přitažlivosti aktéra do té míry, aby bylo pro tohoto aktéra snazší mobilizovat mezinárodní kolektivní akci. Opačné použití zdrojů nemateriální síly, tedy za účelem fragmentace, by poškodilo aktérovu reputaci a odpuzovalo ostatní aktéry. Kooperativní myšlenkový přesah lze ilustrovat odvoláváním se na sdílenou charakteristiku mezi dvěma aktéry, například společnou identitu, náboženství nebo ideologii za účelem mobilizace mezinárodní kolektivní akce. Rozvratná myšlenková výzva pak podobně využívá sdílené systémy přesvědčení například k odsouzení chování jiného aktéra, aby podryla jeho možnou mezinárodní podporu (Henne, 2020).

1.4.2.2.1 Limity měkké moci

Jak je již zmíněno výše, všechna moc je závislá na kontextu vzájemných vztahů aktérů – měkká moc je pak závislá na „existenci ochotných tlumočnicků a příjemců“ (Nye, 1990). Měkká moc závisí i na kontextu rozdělení moci uvnitř aktéra – pokud je tímto aktérem stát, ve kterém je veškerá moc koncentrována v rukou jednoho vůdce/diktátora, tento diktátor pak

upřednostňuje kultivaci své image směrem dovnitř státu, aby si zachoval svou mocenskou pozici, před budováním měkké moci vůči ostatním mezinárodním aktérům. Nye tedy předpokládá, že měkká moc pro aktéra nabývá důležitosti s větším rozptýlením moci uvnitř aktéra.

Přitažlivost, jako nástroj měkké moci, má rozptýlený účinek. Proto, i přesto, že například jako aktér svou měkkou mocí cílíme na druhého aktéra, rozptýlení přitažlivosti vyvolá mnohem větší měkkou moc u třetího aktéra, aniž bychom na něj primárně cílili. Tento efekt na třetího aktéra ale nelze nazývat měkkou mocí v pravém slova smyslu, protože postrádá účelové chování prvního aktéra vůči třetímu, jednu z podmínek Dahlova konceptu moci (Nye, 2004).

1.4.2.2.2 Kritika soft power

Leslie Gelb ve své knize z roku 2009 *Power Rules* kritizuje koncept soft a smart power. Moc definuje, stejně jako ostatní, podle Dahla (1957), jako schopnost aktéra A přinutit aktéra B k jednání, ke kterému by se bez tohoto neschýlil. Podle něj je moc ve výsledku psychologickou záležitostí, tj. reálná hrozba vojenskou intervencí má především psychologickou moc druhého přinutit ke změně názoru. Za nástroje moci považuje zejména ekonomickou moc, u které ale zároveň pochybuje o jejím možném použití jako nástroje měkké moci, protože motivace států zúčastnit se ekonomické pomoci, obchodu, investic nebo i členství v ekonomických organizacích je povětšinou přinucení, vyvíjení tlaku, odměnění jiného aktéra anebo ustanovení podmínek pro pozdější přinucení, vyvíjení tlaku nebo odměnění jiného aktéra.

Vojenskou sílu Gelb rovněž vnímá jako zdroj moci ve smyslu přinucení druhého aktéra ke změně chování, nicméně oproti válce, což je podle něj ve své podstatě fyzický akt, je moc v zásadě psychologická a politická. Vojenská síla, vedle svého nepopíratelného fyzického aspektu, má velký potenciál psychologické moci – například i zvýšení výdajů na armádu vysílá ostatním aktérům jasný signál, samotná otevřená hrozba války, a zejména pak od aktéra, který má reputaci podloženou vítězstvími z války, je pak nejsilnějším nástrojem psychologické síly. I ve válce mohou být kroky jednotlivých aktérů – například výběr cílů útoku – psychologickými nástroji moci aktéra.

Nástroje měkké moci, tak, jak je popisuje Nye, vyvrací. Politika a diplomacie státu jsou pouze kanálem, skrz který je moc sdílená, nejde tak podle Gelba o moc jako takovou, ale o prostředky, které mohou pomoci nebo naopak podlomit aplikaci moci. Obdobně, Gelb pochybuje o idejích a hodnotách jako zdrojích moci, protože jsou těžko širitelné (Gelb, 2009). Nye ve svém článku *Get Smart: Combining Hard and Soft Power* (2009) reaguje – Gelb podle Nye zaměňuje moc ve smyslu jednání aktéra za dosažení cíle, za moc ve smyslu jejích zdrojů, které jsou tomuto dosažení používány, a proto dochází k závěru, „že měkká moc může znamenat skoro cokoliv.“ Jak jsem již poznamenala výše, různé zdroje a nástroje moci mohou mít v kontextu svého použití v důsledku jinou zrealizovanou moc.

1.4.2.3 Normative power

Evropská unie se v 90. letech 20. století stala mezinárodním aktérem, se kterým původně mnozí nepočítali – Hedley Bull ve svém článku *Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms?* z roku 1982 píše, že „Evropa“ není aktérem v mezinárodních vztazích a není pravděpodobné, že by se jedním stala.“ Právě od textu Hedleyho Bulla se odráží Ian Manners, který v roce 2002 představil svůj koncept *Normative Power Europe* (také NPE) (Manners, 2002).

Bull (1982) ve své kritice reaguje na koncept *Civilian Power Europe*, jenž byl v souvislosti s Evropským společenstvím poprvé použit Françoisem Duchênem v roce 1973, který jím popisoval Evropské společenství, jež mělo mnoho ekonomické, ale relativně málo ozbrojené moci. Koncept *civilian power* byl dále rozvinut Twitchettem (1976) a Maullem (1990), kteří jí připsali tři vlastnosti – „ekonomickou moc jako ústřední způsob dosažení národních zájmů, primát diplomatické spolupráce pro řešení mezinárodních problémů a ochotu používat právně zavazující nadnárodní instituce k dosažení mezinárodního rozvoje.“ Bull tento koncept považuje za neefektivní a nesoběstačný v oblasti vojenské síly. Proto doporučuje příklon ke konceptu *military power Europe*, který by mimo jiné zahrnoval navýšení soběstačnosti v podobě vytvoření nukleární odstrašující síly, větší zapojení Francie a Západního Německa a opatrnou koexistenci s oběma supervelmocemi – USA a Sovětským svazem. I když se EU pro posilování své obranné dimenze schopnosti vyslovila ve Smlouvě o EU v roce 1991, očekávání byla vysoká a v červnu 1999 se EU zavázala k vytvoření jednotek síly rychlé reakce (*rapid reaction force*), někteří autoři zpochybňovali tyto kroky jako cestu k vojenské síle EU a spíše tuto aktivitu vnímali v rámci *civilian power* EU.

Manners ve svém konceptu *normative power* vychází z prací Edwarda Carr (1962), Françoise Duchêneho (1973) a Johana Galtunga (1973), kteří postupně přišli se svými iteracemi normativní moci – jako *power over opinion* (Carr, 1962), „*idée force* vycházející z myšlenek zakladatelů a její rozšiřování napříč rozličnými politickými temperamenty“ (Duchêne, 1973) a Galtungovou (1973) „ideologickou mocí, jako mocí nad idejemi.“

Mannersova normativní moc se odklání od analýzy institucí a ostatních státních vlastností ve prospěch uchopení mezinárodní identity EU. Výše zmíněné koncepty *civilian power* a *military power* Manners (2002) neodsuzuje, vnímá je jako schopnost aktéra používat civilní nebo vojenské prostředky k dosažení svého cíle. Tyto dva koncepty pak doplňuje o *normative power*, což je podle něj schopnost formovat koncepce toho, co je vnímáno jako „normální.“

Evropská unie se svým nadnárodním charakterem a vnitřně nastavenými normami, které smývají rozdíly mezi jejími jednotlivými členy, vymyká tradičním aktérům mezinárodních vztahů – státům. Právě tyto odlišnosti podle Mannerse předurčují *normative power* jako přirozenou moc Evropské unie. Identita a legitimita Evropské unie je postavena na respektu k základním právům a zakládajícím principům EU, které jsou obsaženy v zakládajících smlouvách. Svoboda, demokracie, respekt pro základní práva a svobody, který je na úrovni EU zakotven v Listině základních práv Evropské unie, a právní stát tvoří normativní základ EU.

Manners odmítá předpoklad, že *Normative Power Europe* vyžaduje použití síly za pomoci nástrojů, z důvodu jejího odlišného charakteru od tradičních mocenských aktérů. Rozlišuje proto několik způsobů, jimiž se normy EU rozšiřují – skrze něž se EU stává *Normative Power Europe*. Prvním způsobem rozšiřování evropských norem je *contagion* – neúmyslné šíření idejí z EU mezi ostatní mezinárodní aktéry, například šíření konceptu regionální integrace. *Informational diffusion* je šíření norem skrz oficiální komunikaci EU o svých nových (politických) iniciativách. *Procedural diffusion* probíhá při institucionalizaci vztahů mezi EU a třetí stranou, *transference* v případě, že EU vstupuje do obchodního vztahu, výměny zboží poskytuje finanční pomoc nebo značnou technickou asistenci. U *procedural diffusion* i *transference* platí pravidlo podmíněnosti – dohody navazující vzájemný vztah obsahují podmíněnou klauzuli, která EU umožňuje omezit nebo pozastavit platby

vyplývající ze vzájemné dohody, pokud se třetí strana dopustí porušení norem (základní lidská práva, právní stát, demokracie), které smlouvy EU s třetími stranami povinně obsahují. Dalším faktorem ovlivňujícím šíření norem EU je *overt diffusion* – fyzická přítomnost představitelů, delegací, misí EU nebo velvyslanectví členských zemí EU ve třetích zemích. Posledním způsobem šíření norem EU ve třetích zemích je *cultural filter*. Jde o soubor faktorů typický pro danou třetí zemi, který ovlivňuje přijetí, transpozici nebo odmítnutí mezinárodních norem.

Manners svůj koncept aplikuje na případové studii mezinárodní kampaně za zrušení trestu smrti, které se EU, potažmo Evropské společenství, zúčastnila. Zmiňuje způsoby *informational* a *overt diffusion*, který EU používá ve vztahu k zemím se silně zakořeněnou tradicí trestu smrti – Číně a USA, kdy neočekává zrušení trestu smrti v těchto státech, ale spíše využívá své platformy k rozšíření obecného povědomí. Manners poté postupně porovnává čtyři páry zemí s různými vztahy k Radě Evropy (RE), která sehrála vitální roli při rušení trestu smrti napříč zeměmi Evropy v 90. letech, a k Evropské unii jako takové. Členské země RE, které byly zároveň kandidáty do EU – Kypr a Polsko, ratifikovaly Protokol č. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, dokumentu RE, který ruší trest smrti, až po tom, kdy tento nedostatek vedl k průtahům v přístupových jednáních. Ukrajina a Albánie, členové RE nekandidující do EU, napříč moratoriu na zrušení trestu smrti vyhlášeného při jejich vstupu do RE v roce 1995, zprvu ke zrušení nepřístupily. Ukrajina tak učinila až po deklaraci EU o důležitosti abolice trestu smrti v roce 1998 a strategie EU na Ukrajině v roce 1999, která tento cíl zopakovala. V případě Albánie byly podle Mannerse rozhodující dvě události – stabilizační pakt pro jihovýchodní Evropu a hrozba zastavení podpory EU pro právní reformy v Albánii. V dalších dvou případech zemí, které ale nebyly členy ani jedné ze zmíněných organizací, Ázerbájdžánu a Turkmenistán, Manners sice nenabízí konkrétní zlomové momenty vedoucí k zrušení trestu smrti, nicméně, vzhledem existujícím vzájemným vztahům na bázi programu technické pomoci TACIS a účasti na dohodách o partnerství a spolupráci (Partnership and Cooperation Agreement) Manners soudí, že se normy EU přenesly způsobem *contagion* a *informational diffusion* a *transference*. Posledním zkoumaným případem bylo Turecko a Rusko, jako státy, které jsou vzpurné vůči lidskoprávním normám EU a RE. Manners se domnívá, že navzdory tomu, že ani jedna země nepřístupila k zrušení trestu smrti, EU hrála důležitou roli ve vytváření tlaku pro změnu politiky. V roce 1999 EU společně s RE financovala osvětovou kampaň

zaměřenou na veřejnost, právní experty a poslance v Albánii, Turecku, Rusku a na Ukrajině. V rámci přístupových jednání v Turecku docházelo k *procedural diffusion* – v rámci balíku právních reforem jako součásti přístupového procesu bylo odsouhlaseno i zrušení trestu smrti. V Rusku byla snaha o *informational diffusion* pomocí vydání strategie EU v roce 1999, která zdůrazňovala podporu programů za zrušení trestu smrti. Rusko s popravami přestalo v roce 2000 a v roce 2001 prezident Putin vydal prohlášení ve prospěch zrušení trestu smrti, což Manners (2002) považuje za důležitý milník.

Forsberg (2011) se ve svém článku věnuje rekonstrukci konceptu NPE ve světle nejednoznačnosti původního Mannersova konceptu, ale i pozdější kritiky tohoto konceptu. Konceptu NPE je vytýkáno, že zanedbává vliv vojenské a ekonomické síly na její transformativní moc. Podle Hyde-Price (2006) moc EU vyplývá spíše z toho, co EU dělá než z toho, jakou má identitu. Sám Manners si ve své pozdější reflexi o NPE protiřečí v reakci na Společnou bezpečnostní a obrannou politiku EU, nejprve tvrdí, že nereflexivní militarizace škodí a snižuje *normative power*, poté tvrdí, že militarizace EU nemusí nutně vést ke snížení *normative power*. I kritéria pro to, aby se aktér mohl považovat za *normative power*, jsou nejasná. Forsberg nachází pět kritérií – normativní identitu aktéra, normativní zájmy, jednání normativním způsobem, tedy v souladu s existujícími normami a pravidly, *normative power* jako prostředek vlivu a schopnost *normative power* dosáhnout normativních cílů, přemýšlíme-li o ní jako o „moci.“ Přitom žádné z těchto kritérií nepředpokládá druhé. Normativní identita může být podle Mannerse vysvětlena normativními zájmy aktéra i normativním jednáním, ale koncept nepředpokládá normativní jednání za materiálními zájmy nebo naopak, propagaci norem skrz porušení zákona. Manners (2002) sice uznává, že samotný normativní základ EU ji nedělá automaticky *normative power*, nicméně není jasné, která další kritéria je třeba splnit.

Normativní identita EU jako kritérium NPE se také stala terčem kritiky – podle Forsberga (2011) není jasné, zda je tato identita objektivní či subjektivní a na čem je případně založena objektivní normativní identita EU. Normativní zájmy NPE by se měly odlišovat od tradičních aktérů, jejichž zájmy jsou zpravidla strategické nebo jinak sebestředné. Normativními zájmy jsou tak myšleny zájmy vyššího dobra, častokrát bez ohledu na dopady na aktéra s těmito zájmy. EU podle Forsberga občas mívá normativní zájmy, například zlepšení pracovních podmínek v souladu s lidskými právy i na úkor nákladnosti norem, které

tato změna přináší. V mnoha případech má EU však ekonomické zájmy, například při partnerských dohodách s africkými státy. Evropská unie se ve většině případů chová normativně, ale není tomu tak vždy – EU podpořila bombardování NATO v Srbsku v roce 1999 navzdory mezinárodnímu právu, WTO tvrdí, že EU porušila mezinárodní obchodní dohody zákazem dovozu masa a masných výrobků obsahujících hormony, EU má rovněž reputaci pro nadřazování svých vlastních zákonů nad mezinárodní právo, pokud se dostane do smluvního konfliktu. EU také, navzdory deklarované podpoře multilateralismu, často jedná jednostranně.

Dalším kritériem je používání normativních prostředků moci – EU se zdaleka neomezuje jen na normativní prostředky, využívá také svou ekonomickou sílu. V určitých případech je ale ekonomická síla neefektivní a je třeba se zaměřit na normativní prostředky, jako je například aktivace závazků vyplývajících ze společných dohod s druhým aktérem. *Normative power* je schopnost dosahovat normativních cílů – pokud nejde o politiku rozšiřování EU, lze konstatovat, že EU má v dosahování normativních cílů smíšené a rozporuplné výsledky. Je však nutné podotknout, že dosahování normativních výsledků obecně je velmi obtížné (Forsberg, 2011).

Manners (2002) popsal svých šest mechanismů *normative power* pouze stručně, bez širšího teoretického základu, navíc některé mechanismy šíření, jako například *transference*, dosahují svých výsledků spíše za pomoci ekonomické podmíněnosti než *normative power*. Forsberg (2011) množství těchto mechanismů na čtyři, rozlišuje *persuasion*, což je rozšiřování informací pomocí přemlouvání, argumentování a shaming, což zhruba odpovídá Mannersově *informational diffusion*, *invocation of norms*, čímž je myšlena aktivace závazků, které druhému aktérovi plynou z již podepsaných smluv, odpovídá *procedural diffusion*, *shaping the discourse of what is normal* je nepřímý vliv aktéra na ostatní aktéry skrz strukturální určování „normální“ agendy – tuto myšlenku lze podle Forsberga spojit s Mannersovým *cultural filter*. Posledním mechanismem, který Forsberg popisuje je *power of example* – tedy mechanismus, kdy EU a její fungování slouží jako model k napodobení ostatními aktéry a z toho plyne *normative power* – tento mechanismus odpovídá Mannersově *contagion*. Forsberg se domnívá, že v důsledku toho, že EU tyto mechanismy často uplatňuje společně, nebylo pro ostatní autory nutné je rozlišovat.

Podle Forsberga je NPE analyticky chudý a politicky nabitý koncept, který je velmi problematický, už z důvodu nedostatečné definice konceptů „normative“ a „power.“ Forsberg tedy přichází se dvěma přístupy k *normative power* – jednak můžeme při použití tohoto konceptu vždy specifikovat, v jakém jeho smyslu jej hodláme používat a z toho vyvodit možný rozsah a omezení jeho použití. Druhou možností je přistupovat k NPE jako k ideálnímu typu, tedy mentální konstrukci idealizovaného popisu konkrétních vlastností určitého fenoménu pro přehlednější porovnání jinak nejasných reálných fenoménů mezi sebou (Forsberg, 2011).

1.4.2.4 Smart power

Koncept chytré moci vzešel z diskuzí o tvrdé reakci USA na události 11. září 2001, vyhlášení války proti teroru (*war on terror*) a americké invazi do Iráku, která byla, jak se později ukázalo, neopodstatněná. Autorství termínu chytrá moc se připisuje Suzanne Nossel nebo Josephu S. Nye, oba totiž podobné koncepty prezentovali ve svých textech v roce 2004.

Suzanne Nossel (2004) ve svém článku otištěném v časopise *Foreign Affairs* kritizuje tehdejší vládu George W. Bushe za prosazování idejí liberálního internacionalismu – rozšiřování demokracie a ochrany lidských práv – prostřednictvím militaristické agendy. Americká politika liberálního internacionalismu, charakteristická pro 20. století, využívala síť mezinárodních institucí a organizací, jako jsou například OSN nebo NATO, v jejímž středu stály právě Spojené státy, které ve spolupráci s ostatními státy tento řád udržovaly. Nejen, že USA zaujímaly v tomto systému centrální roli, liberální internacionalismus dále posiloval moc USA ve světě. Instituce a organizace tohoto systému posilovaly americké hodnoty, což prohlubovalo zahraniční zájem o americké výrobky. Výsledné obchodní vazby posilovaly americký politický vliv, díky kterému mohly USA šířit svoje hodnoty dále. Toto symbiotické propojení ekonomické, politické a morální síly USA významně přispívalo k přednímu velmocenskému postavení USA ve světě do konce 60. let. S válkou ve Vietnamu přichází úpadek amerického liberálního internacionalismu – pro šíření liberální demokracie je využíváno neliberálních metod a toto protikladné jednání podryvá autoritu Spojených států jako síly liberální změny.

Přestože lze podle autorky také sledovat snahu prezidenta Clintona o návrat k liberálnímu internacionalismu v rámci války v Bosně, prostřednictvím silného tlaku na sjednání míru na

Středním východě a rozšíření NATO o země východní Evropy, za prezidenta Bushe dochází k drastickému odvrácení od této politiky nejprve odmítnutím ratifikace klimatického Kjótského protokolu, po útocích z 11. září 2001 pak rovněž odstoupením od Smlouvy o antibalistických raketách (ABM). V 2002 National Security Strategy pak vláda George W. Bushe vyjadřuje proměnu Iráku po Saddámu Husseinovi v modelovou demokracii Středního východu jako jeden z jejích cílů. Právě spojení ochrany lidských práv a podpory demokracie ve světě s militaristickou agendou Nossel označuje jako chybu, která ve svém důsledku oslabuje americkou chytrou moc, a tudíž i pozici USA ve světě.

Chytrou moc Nossel charakterizuje jako efektivní kombinaci měkké a tvrdé moci, kde se tyto dvě složky vzájemně posilují. V průběhu 20. století v rámci amerického liberálního internacionalismu byly tvrdá moc, reprezentovaná vojenskou silou, jaderným arsenálem a silnou ekonomikou, a měkká moc, mezi jejíž složky můžeme zařadit například Hollywoodskou tvorbu, ideu „amerického snu“, i jakousi roli morální autority, povětšinou vzájemně efektivně vyvažovány tak, že žádná z mocí neměla negativní dopad na tu druhou. To se ale změnilo právě s politikou George Bushe mladšího, kdy tvrdá moc, reprezentovaná neopodstatněnou vojenskou intervencí v Iráku, oslabilu měkkou moc, v tomto případě roli USA jako ochránce a podpůrce demokracie a lidských práv (Nossel, 2004). Obamova administrativa v reakci na dlouholeté spoléhání se na tvrdou moc a zanedbávání měkké moci v zahraniční politice zdůrazňovala chytřejší strategie (Gallarotti, 2015).

Chytrá moc ale není svou aplikací limitována pouze na Spojené státy, byť byla v jejich kontextu formulována – Švýcarsko, navzdory malé rozloze, využívá vklínění svého území mezi horské masivy a povinnou vojenskou službu pro odstrašování případných vyzyvatelů, zatímco je jeho měkká moc posilována rozvinutým bankovním a obchodním sektorem (Nye, 2011). Koncept chytré moci je rovněž používán v kontextu Číny, která vedle své vojenské síly a nukleárního statusu, které posilují její tvrdou moc, také vynakládá nemalé prostředky na podporu své měkké moci, například s pomocí budování infrastruktury směrem k Evropě – Belt and Road Initiative, strategie, která je přezdívána jako „nový Marshallův plán“ (Nye, 2023). Autoři se strategií chytré moci zabývají i v kontextu Evropské unie – Mai’a K. Davis Cross (2011) se ve svém článku zabývá Evropskou službou pro vnější činnost (EEAS), diplomatickou službou EU, která má za cíl sjednotit zahraniční politiku EU, koordinovat měkkou a tvrdou moc EU. Cross (2011) v této instituci vnímá potenciál pro chytrou moc

Evropské unie.

Wilson (2008) chytrou moc definuje jako schopnost aktéra kombinovat měkkou a tvrdou moc takovým způsobem, aby se tyto vzájemně posilovaly a dopomáhaly aktérovi dosahovat jeho záměrů účinně a efektivně. Tato strategie chytré moci není podle Nye (2009) novou praxí – o strategii USA během studené války lze, navzdory jejím četným problémům, hovořit jako o strategii chytré moci, protože kombinovala prvky tvrdé a měkké moci – zatímco americká armáda odstrašovala sovětskou agresi, americké ideály podryvaly pozici komunismu na železnou oponu – v momentě, kdy došlo ke stržení Berlínské zdi, nebylo to armádními tanky, ale buldozery civilistů, lidí, kteří ztratili víru v komunismus. Wilson (2008) zdůrazňuje potřebu vytvoření nových rámců měkké a tvrdé moci, které by demonstrovaly výhody každé z nich a lépe by naznačovaly, jak je navzájem kombinovat, integrovat a vyvažovat v aktérově zahraniční politice.

Pro ustanovení rámce pro chytrou moc předkládá další klíčové faktory k zvážení. Zaprvé, zda má aktér, který usiluje o uplatnění chytré moci, určitý cíl, nad kterým má moc mít – aktér se podle Wilsona nemůže považovat za chytrého, pokud je lhostejný k tomu, nad kým uplatňuje moc. Za druhé, tento aktér by měl mít dostatečnou míru sebepoznání, díky kterému si je vědom svých vytyčených cílů i kapacit. Dalším faktorem k zvážení jsou i nástroje moci, které by měly být použity, stejně jako způsob a načasování jejich použití, individuálně nebo společně. K tomuto doplňuje, že je nutné znát plný repertoár svých diplomatických nástrojů – jejich omezení i sílu, rozeznat správné načasování použití těchto nástrojů, stejně jako výběr správného nástroje, potažmo schopnost kombinace elementů měkké a tvrdé moci, k dosažení státního zájmu.

Do analýzy chytré moci by pak měly být zahrnuty i její širší regionální a globální kontext (Wilson, 2008). Nye (2009) tyto faktory nazývá kontextuální inteligencí – intuitivní diagnostické schopnosti pomáhající politikům sladit taktiku s cíli, klíčovou pro kombinaci měkké a tvrdé moci pro strategie chytré moci. Základem kontextuální inteligence je uvědomění si vlastních silných a slabých stránek, jejím cílem je pak vytvořit integrovanou strategii kombinující měkkou a tvrdou moc. Nye poukazuje na příklad USA, kde je mnoho zdrojů měkké moci roztroušeno bez jakékoliv zastřešující politiky, která by je mohla integrovat s tvrdou silou do komplexní strategie národní bezpečnosti. Nye také vyzdvihuje

markantní rozdíl mezi financováním vojenských sil a zdrojů měkké síly, jako jsou například vysílání nebo výměnné programy (Nye, 2009).

Kombinace měkké a tvrdé moci pro účely strategie chytré moci mohou být chytré, optimálně diverzifikované strategie jsou ale nejchytřejšími (Gallarotti, 2015) – chytrá strategie musí ustát různé stavy rozložení moci a chápat vztahy mezi nimi, použití strategie chytré moci si proto vyžaduje stanovení jasných cílů, zdrojů moci, které budou použity, a odpovídající taktiku. Nye (2011) stanovuje pět kritérií pro tvorbu chytré strategie. Pro vytvoření úspěšné strategie v měnícím se kontextu rozložení moci ve světě je nutné znát: jasné cíle nebo výsledky, kterých chceme dosáhnout, zdroje, které jsou dostupné a v jakém kontextu, pozice a preference cílového aktéra, jaké formy moci mají největší pravděpodobnost úspěš a jaká je pravděpodobnost úspěchu celé strategie.

Nye (2011) těmito cíli zejména zamýšlí národní zájmy aktéra, které často vyplývají z jeho identity – pokud veřejnost například vnímá lidská práva jako důležitou součást své identity a je za jejich ochranu ochotna zaplatit její cenu, pak ji můžeme považovat za národní zájem. Bezhlavé určování cílů v mocenských vztazích bez zvážení kontextu a preferencí druhého aktéra by však nebylo chytrou strategií – proto jsou kompromisy ve formulaci konkrétních cílů nevyhnutelné. Po určení jasného cíle je třeba zanalyzovat, jaké zdroje jsou pro tento účel k dispozici a jak se jejich inventář může v budoucnu měnit a obdobně, jakými zdroji disponuje oponent, jak se tyto mohou měnit, a jaké má preference. Podle těchto analýz je třeba vybírat konkrétní mocenské jednání a upravovat taktiky tak, aby se navzájem nepoškozovaly, ale ideálně podporovaly. Posledním krokem chytré strategie je vyhodnocování pravděpodobnosti úspěchu, jak v rovině jednotlivých používaných taktik, tak v rovině celé mocenské akce, kde do tohoto výpočtu nevstupuje pouze cílový aktér, a mezinárodní kontext, ale i domácí instituce a veřejné mínění.

Autoři zabývající se chytrou mocí vzhledem k jejímu strategickému charakteru často předepisují rady a doporučení pro její uplatnění v praxi. Suzanne Nossel (2004) radí americkým zákonodárcům „chytře investovat do budoucna“ – například umožňovat liberalizaci represivních společností a rehabilitaci failed states ve spolupráci s mezinárodní komunitou nebo vytvořit ideologii mezinárodního boje proti terorismu, která je postavená na společných hodnotách mezinárodní komunity i domácí společnosti. Zdůrazňuje také, že

je při snaze dosahovat těchto investic třeba hledat možnosti, kdy se při současném použití vojenská síla a humanitární pomoc vzájemně posilují. Podle Nossel by „chytrá preventivní akce mohla aktérům připomenout liberální priority jako boj proti proliferaci a ekonomický rozvoj a jejich roli v odstraňování hrozeb bez nutnosti eskalace ve vojenský konflikt.“

CSIS⁵ Commission on Smart Power byla komise zřízená Centrem pro strategická a mezinárodní studia, sdružující členy Republikánské i Demokratické strany, jíž předsedal Joseph S. Nye a Richard L. Armitage. Cílem její práce bylo formulovat vizi dalšího směřování americké mezinárodní politiky bez ohledu na stranickou příslušnost následujícího amerického prezidenta. *Commission on Smart Power* proto v roce 2007 vydala závěrečnou zprávu, ve které shrnula stav tehdejšího globálního postavení Spojených států a s tím související doporučení nadcházející vládní administrativě USA. Spojené státy by se podle zprávy měly zaměřit na pět oblastí, které komise vnímá jako nejkritičtější pro posílení potenciálu chytré moci. Svá spojení by Spojené státy měly zakládat na formálních dohodách a globálních normách, které by měly být včas aktualizovány pro současný kontext – tento předpis by vyžadoval přehodnotit přístup USA k existujícím globálním dohodám, například o klimatu, snahu o reformu existujících mezinárodních organizací, jako je OSN, WTO, Světová banka, atd. a v neposlední řadě koordinaci globálních strategií v klíčových otázkách tak, aby byly tyto řešeny systematicky a s předstihem, nikoliv až v rámci krize, jak je to častou praxí. V podobném duchu je pak kladen důraz na využití technologií a inovací k boji proti změně klimatu a zajištění energetické bezpečnosti státu.

Commission on Smart Power dále předepisuje důraz na globální rozvoj tak, aby poskytovaná rozvojová pomoc byla kvalitní – byla využita potřebnými a zajistila zlepšení jejich situace. Za tímto účelem se doporučuje navázání spolupráce s místními nevládními organizacemi, zajištění centrální koordinace rozvojové pomoci a taktéž rozšíření sítě členů rozvojové pomoci. Investice do výměnných programů pro americké občany je podle *Commission on Smart Power* chytrou strategií veřejné diplomacie, neboť reálné interakce boří stereotypy a posilují důvěru. V oblasti ekonomické integrace *Commission on Smart Power* navrhuje po vzoru Evropské unie umožnit nejzaostalejším zemím volný přístup na trh a také volá po znovuotevření Katarského kola. Správné uplatnění chytré moci si však žádá schopnost vlády

⁵ Center for Strategic & International Studies

se zdárně zorganizovat a pracovat efektivně. Pokud by toto Spojené státy prokázaly, získaly by větší podporu napříč americkou veřejností, což by podpořilo i implementaci smart power (Nye a Armitage, 2007).

Wilson (2008) tvrdí, že „opravdu sofistikovaný přístup k chytré moci nepostrádá povědomí o tom, že tvrdá a měkká moc nejsou samy o sobě neutrálními „nástroji“ které by měly být neutrálně drženy osvíceným, vševědoucím a nezávislým králem – filozofem, ale že tvoří samy o sobě samostatné a distinktivní instituce a institucionální kultury, které samy o sobě projevují normativní vlivy na jejich členy, každého se svými vlastními postoji, pobídkami a předpokládanými kariérními cestami.“

2. Použitá metodologie

V rámci této práce upřednostňuji koncepty hard a soft power a strategie smart power nad konceptem normative power, protože v současné době umožňují komplexnější analýzu mocenského chování EU v mezinárodních vztazích.

Politická moc jako taková je praktikována ve vzájemných vztazích aktérů, skrz nástroje moci. Zrealizovaná moc může vyvolat škálu motivací pro změnu chování aktéra, od příkazu ke změně, až po kooptaci. Podle toho, jaký typ motivace vzbuzují, je možné jednotlivé nástroje moci v konkrétním kontextu přiřadit k měkké či tvrdé moci aktéra. Schopnost použití nástrojů moci závisí na existenci zdrojů moci ve vlastnictví daného aktéra. Aktér pak pomocí konverze moci přetváří tyto zdroje moci v nástroje moci. Samotný akt konverze moci je přitom kriticky důležitý – aktér sice může oplývat množstvím zdrojů moci, pokud je ale nesprávně zkonvertuje, například vinou chybné analýzy daného vztahu s aktérem B, vzniknou potom nástroje moci, které budou při jejich použití v dané situaci neefektivní.

Koncepty hard power a soft power jsou v této práci vnímány jako druhy zrealizované moci. Hard power je výsledkem použití nástrojů moci, které druhého aktéra přinutily ke změně chování s pomocí otevřené hrozby silou, výhrůžek, úplatků nebo plateb. Měkká moc roste za konzistentní a legitimní podpory hodnot a ideálů skrz kulturu, veřejnou diplomacii a zahraniční politiku a přispívá ke změně chování druhého aktéra svou přitažlivostí, souladem s jeho hodnotami nebo pomocí ztotožnění druhého aktéra. Smart power je pak strategií uplatňování moci – je realizována vědomou kombinací tvrdé a měkké moci v daném geopolitickém kontextu, tak, aby byla co nejvíce efektivní – aby se složky měkké a tvrdé moci vzájemně posilovaly. Pro účely této práce se ale, v zájmu analýzy mocenských strategií, zabývám strategiemi potenciální chytré moci, tedy vědomými kombinacemi měkké a tvrdé moci používaných v pozorovaných zemích, bez důrazu na jejich efektivnost. Efekt vzájemně se posilující se měkké a tvrdé moci, který je podstatou ideální strategie chytré moci, je totiž jednak pouze ideálním typem této strategie, rovněž je obtížně pozorovatelným (Cross, 2011).

Pro přehlednost jsem jednotlivé faktory přispívající k chytré moci zanesla do následující tabulky.

Tabulka 5: Faktory přispívající k chytré moci

faktory chytré moci	tvrdá moc	měkká moc	geopolitický kontext	smart power?
existence faktoru v dané situaci	1	1	+	ano
	1	0	+	ne
	0	1	+	ne
	1	1	-	ne, neefektivní v g. kontextu
	1	0	-	ne
	0	1	-	ne
	1 = moc zrealizována 0 = moc nezrealizována		+ geopolitický kontext příznivý - geopolitický kontext nepříznivý	

Zdroj: autorka práce

Z tabulky vyplývá, že pokud aktér přizpůsobuje uplatňování své kombinace zrealizované měkké a tvrdé moci danému geopolitickému kontextu druhého aktéra, pak lze mluvit o chytré moci. Geopolitický kontext je pro analýzu chytré moci potom naprosto klíčový – pokud se geopolitický kontext druhého aktéra neshoduje se strategií, ať už je jakákoliv – i kombinace měkké a tvrdé moci, mocenského aktéra, lze vyloučit, že by šlo o chytrou moc. V případě, že měkká nebo tvrdá moc ve vztahu zcela chybí, nemůžeme uplatňovanou moc považovat za chytrou, protože postrádá element druhého typu zrealizované moci.

V rámci této práce používám pro označení zrealizované moci buď anglické označení těchto konceptů (hard power, soft power) nebo jejich český překlad – tvrdá moc, měkká moc, zaměnitelně. Pojmem „síla“ pak vymezuji zdroje zrealizované moci – v původních textech je síla v tomto kontextu označována rovněž jako „power.“ Forsberg (2011) na významový rozdíl upozorňuje s odkazem na Raymonda Arona (1986). Forsberg v kontextu normative power označuje francouzským slovem *pouvoir* „schopnost definovat, co je vnímáno jako

normální“ – ve výkladu této práce jde o sílu jako zdroj moci a *puissance* jako „koncept normative power jako takový“ – tedy zrealizovanou moc.

Analýza mocenského chování EU v Zakavkazsku vychází zejména z dokumentů Evropské unie, včetně zpráv o vývoji vzájemných vztahů a smluvních dokumentů, také čerpá ze zpráv European Partnership Index, který je zpracováván Fórem občanské společnosti Východního partnerství a zaměřuje se na politický vývoj zemí Východního partnerství ve vztahu k přibližování jejich legislativy k evropským standardům a jejich dodržování. Tyto zdroje jsou doplněny o zprávy ze zpravodajských zdrojů.

3. Politika EU v Zakavkazsku

Tato kapitola je věnována obecné historii politiky Evropské unie v Zakavkazsku a také identifikaci nástrojů moci, které Evropská unie v rámci Evropské politiky sousedství, Východního partnerství a bilaterálních vztazích s jednotlivými státy používá.

3.1 Dohody o partnerství a spolupráci (Partnership and Cooperation Agreement)

Zakavkazské státy – Arménii, Ázerbájdžán a Gruzii spojuje společná minulost, coby sovětských svazových republik. Již v roce 1989 Evropská společenství navázala přímé smluvní vztahy se Sovětským svazem v rámci Dohody o obchodu a obchodní a hospodářské spolupráci mezi Evropským hospodářským společenstvím a Evropským společenstvím pro atomovou energii a Svazem sovětských socialistických republik (European Atomic Energy Community, European Economic Community, Soviet Union, 1990).

Současná státní zřízení zakavkazských zemí vznikla po rozpadu Sovětského svazu, v roce 1991. Evropská společenství v reakci na rozpad SSSR spustila program technické asistence TACIS, který měl za cíl podpořit rozvoj nově vzniknuvších států pomocí poradenství, sdílení know-how a vytváření právních a regulačních rámců nových států a školení. Tento program je počátkem přímých vzájemných vztahů Evropských společenství a zakavkazských republik (Council of the European Union, 1991; European Community, 1992).

Jednání mezi EU a jednotlivými nástupnickými státy Sovětského svazu, která dala za vznik právnímu základu budoucích vztahů nově samostatných států a Evropské unie – dohodám o partnerství a spolupráci, vyvrcholila podpisy dohod v dubnu 1996. Pro překlenutí období mezi jejich podpisem a počátkem platnosti byly v říjnu téhož roku podepsány Prozatímní dohody o obchodu a obchodních záležitostech mezi Evropským společenstvím, Evropským společenstvím uhlí a oceli a Evropským společenstvím pro atomovou energii a jednotlivými státy na straně druhé, které upravovaly nebo částečně nahrazovaly stále platnou Dohodu se Sovětským svazem (European Community, European Coal and Steel Community, European Atomic Energy Community, Republic of Armenia, 1997; European Community, the

European Coal and Steel Community, European Atomic Energy Community, Georgia, 1997; European Community, European Coal and Steel Community, European Atomic Energy Community, Republic of Azerbaijan, 1998).

Dohody o partnerství a spolupráci všech tří zakavkazských zemí následně prošly ratifikačním procesem a oficiálně vstoupily v platnost 1. července 1999 (Council of the EU, European Council, abc).

3.2 Evropská politika sousedství

Evropská politika sousedství (EPS, European Neighbourhood Policy – ENP) byla poprvé představena v roce 2003, jako rámcový program pro navazování vztahů se zeměmi, které se v roce 2004, vlivem pátého rozšíření EU, staly nově sousedními státy Evropské unie. EPS měla za cíl prohlubovat ekonomické a obchodní vztahy se sousedními státy, vytvořit rámec pro přeshraniční spolupráci v oblastech společného zájmu, např. potlačování terorismu nebo monitoringu znečištění vzduchu, a v neposlední řadě měla EPS také přispět k rozšíření oblasti politické stability a fungujícího právního státu za hranice Evropské unie. Konkrétní výsledky sousedních států prokazující jejich identifikaci se společnými hodnotami EU a účinnou implementaci politických, ekonomických a institucionálních reforem, včetně koordinace vlastní legislativy s *acquis* EU měly přispět k bližší ekonomické integraci s EU. Státům, které by tyto podmínky splňovaly, mohl být nabídnut podíl na vnitřním trhu EU a hlubší integrace a liberalizace za cílem rozšíření čtyř svobod EU (volný pohyb zboží, služeb, kapitálu a osob) i do daného státu (European Commission, Directorate-General for External Relations, RELEX, 2003).

Evropská politika sousedství také počítá s existencí odlišných podmínek v jednotlivých sousedských státech – proto byly pro koordinaci politiky Evropské unie vypracovány Akční plány, politické dokumenty mezi EU a jednotlivými sousedskými státy, které vytyčily strategické cíle v horizontu 5 let pomocí řady priorit vlastních danému státu. Akční plány podléhaly schválení Radami pro partnerství a spolupráci mezi EU a jednotlivými státy, institucemi založenými Dohodou o partnerství a spolupráci. Tyto jednotlivé Rady pak dohlížely na implementaci akčních plánů v daných zemích a na základě tohoto monitoringu byly každé dva roky vydávány zprávy o pokroku v rámci akčního plánu. Na základě

sledovaného pokroku byly strategické cíle a priority akčních plánů dále upravovány.

Arménie, Ázerbájdžán a Gruzie byly do Evropské politiky sousedství zahrnuty na základě návrhu Komise teprve v červnu 2004 (European Commission, 2004). Jejich akční plány byly schváleny v roce 2006 (Commission of the European Communities, 2006abc). Implementace akčních plánů měla zakavkazským zemím jednak pomoci naplnit obsah Dohod o partnerství a spolupráci, ale také rozšířit vzájemnou spolupráci i do ostatních odvětví, podpořit integraci zemí do evropských ekonomických a sociálních struktur a v neposlední řadě uspišit přiblížení legislativy, norem a standardů států ke vzoru EU.

Evropská politika sousedství prošla od svého spuštění v roce 2004 dvěma přezkumy, které znění EPS aktualizovaly s ohledem na nové skutečnosti. První přezkum EPS z roku 2011 zohledňuje její nové východní a jižní rozměry, jednak z důvodu spuštění Východního partnerství, ale také v reakci na události tzv. Arabského jara (European Commission, 2011). V roce 2015 byl proveden druhý přezkum, který s ohledem na tehdejší globální problémy, jako například nárůst terorismu nebo anexi Krymu, nově definoval stabilizaci sousedství jako hlavní cíl EPS (Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations, 2015).

Hlavním prostředkem podpory Evropské politiky sousedství je finanční asistence sousedským státům. Dodnes byly pro tyto účely postupně, v závislosti na jednotlivých víceletých finančních rámcích EU, spuštěny Nástroj evropského sousedství a partnerství (European Neighbourhood and Partnership Instrument, ENPI, 2007-2014), Evropský nástroj sousedství (European Neighbourhood Instrument, ENI, 2014-2020) a v roce 2021 Nástroj pro sousedství a rozvojovou a mezinárodní spolupráci – Globální Evropa (Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument – Global Europe, NDICI – Global Europe) (European External Action Service, Strategic Communications, 2021b).

3.3 Východní partnerství

Východní partnerství (Eastern Partnership, EaP) bylo představeno v roce 2008 a v následujícím roce spuštěno jako východní dimenze EPS za účelem prohloubení již existujících vztahů s východními sousedskými státy. Proklamovaným hlavním principem

Východního partnerství je „při zohlednění politických a hospodářských skutečností a stavu reformy daného partnera“, ..., „co největší podpora, a tím přinesení konkrétních výsledků pro občany každé země“ (European Commission, Directorate-General for External Relations, RELEX, 2008).

Východní partnerství je založeno na stejných zásadách jako EPS – partneři se vzájemně zavazují k udržování „právního státu, řádné správy věcí veřejných, dodržování lidských práv, respektu a ochraně menšin a principům tržní ekonomiky a udržitelného rozvoje.“ Již ve sdělení o spuštění iniciativy EaP Komise zdůrazňuje důležitost silné politické vůle a odpovědnosti obou stran partnerství (EU – partnerské státy) pro úspěšné naplnění ambicí projektu.

Jednání v rámci Východního partnerství mohou být vedena ve dvou rovinách – jednak na bilaterální úrovni, vždy mezi EU a partnerským státem, a také na multilaterální úrovni, v rámci čtyř tematických platform – Demokracie, řádná správa věcí veřejných a stabilita, Ekonomická integrace a soudržnost s politikami EU, Energetická bezpečnost a Mezilidské kontakty, a také v rámci vlajkových iniciativ podporujících cíle EaP, financovaných „různými dárci, mezinárodními finančními institucemi a privátním sektorem.“ Účast na multilaterální úrovni EaP byla již od počátku dobrovolná a založená na principu spolupráce.

Občanská společnost a nestátní neziskové organizace jsou pro Východní partnerství klíčové – jsou důležitým zdrojem informací při přezkumu míry pokroku a reformy v partnerských státech. Proto je nestátním neziskovým organizacím a organizacím občanské společnosti věnována zvláštní pozornost na multilaterální úrovni Východního partnerství pomocí platformy Fóra občanské společnosti.

Bilaterální vztahy mezi partnerskými zeměmi a EU je v rámci Východního partnerství možné dále prohloubit Dohodou o přidružení (Association Agreement – AA), která, v případě jejího uzavření, nahrazuje Dohodu o partnerství a spolupráci. Pro počátek vyjednávání o Dohodě o přidružení je nutné prokázat podstatné pokroky v kvalitě demokracie, právního státu a dodržování lidských práv v sousedské zemi, zejména pak soulad volebních zákonů a jejich užití v praxi s mezinárodními standardy a plnou spolupráci partnerské země s Radou Evropy, Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OSCE),

jejím Úřadem pro demokratické instituce a lidská práva (ODIHR) a lidskoprávními orgány OSN. Nedílnou součástí Dohody o přidružení je rovněž opatření o Prohloubené a komplexní zóně volného obchodu (Deep and Comprehensive Free Trade Area, DCFTA) mezi EU a přidruženými partnerskými státy (European Commission, Directorate-General for External Relations, RELEX, 2008).

Představitelé sousedských zemí EaP a Evropské unie se pravidelně setkávají na summitech organizovaných každé dva roky. První summit Východního partnerství se konal v roce 2009 v Praze – partnerské státy v závěrečné deklaraci pražského summitu potvrdily svůj zájem prohlubování spolupráce s Evropskou unií v rámci Východního partnerství (Council of the European Union, 2009).

3.4 EU Global Strategy

Evropská služba pro vnější činnost (European External Action Service – EEAS), diplomatický orgán Evropské unie, v červnu 2016 představila novou globální strategii EU. Nová, globální strategie EU vytyčuje nové priority uceleného přístupu k vnější politice EU, vycházející zejména z hodnot, na kterých je Evropská unie založená. Evropské hodnoty a jejich dodržování v rámci i vně EU jsou kritické pro důvěryhodnost a celkový obraz Evropské unie ve světě, i vzhledem k tomu, že opatření týkající se jejich dodržování jsou často součástí smluvních dohod s EU.

Strategie zdůrazňuje důležitost posílení postavení EU ve světě, i v kontextu doby svého vydání. K tomuto posílení by mělo dojít prostřednictvím zajištění větší bezpečnosti v Unii i v jejím sousedství, podpory růstu blahobytu v celosvětovém měřítku například zaměřením se na zlepšování ukazatelů cílů udržitelného rozvoje (Sustainable Development Goals, SDGs), posilováním odolnosti demokracie v rámci i mimo EU. Principiální pragmatismus⁶ by měl být řídicím přístupem Evropské unie ve vnějších vztazích, kde by se podle Strategie také chtěla zaměřit na navázání větší míry vzájemné závislosti s ostatními aktéry, prohlubování partnerství a spolupráci s ostatními regionálními uspořádáními (regionální

⁶ Přístup, do něhož se promítá jak realistické zhodnocení strategického prostředí, tak idealistické aspirace EU postupovat k lepšímu světu – podle něj by měla EU projevovat svou odpovědnost vůči ostatním, přitom však být citlivá vůči nepředvídatelnostem (European External Action Service, 2016).

organizace, skupiny) ve světě (European External Action Service, 2016).

3.5 Nástroje politiky EU v Zakavkazsku

3.5.1 Nástroje vojenské síly

Evropská unie ve světě používá hned několik modalit nástrojů vojenské síly. Vojenskou asistenci, která je zastoupena vojenskými výcvikovými misemi do afrických zemí – Středoafričské republiky – EUTM RCA, Mosambiku – EUTM Mozambique, Somálska – EUTM Somalia a Nigeru – EUMPM Niger (European External Action Service, 2023).

Evropská unie dále vysílá i vojenské operace ochranného charakteru. Kromě operace EUFOR ALTHEA, která je vyslána na území Bosny a Hercegoviny za účelem dohledu nad dodržováním míru, jde v současnosti o námořní vojenské operace v Rudém moři, Indickém oceánu a Adenském zálivu (EUNAVFOR Aspides); ve Středozemním moři (EUNAVFOR MED IRINI), a v somálských vodách (EUNAVFOR ATALANTA). Zvláštní vojensko-civilní iniciativou Evropské unie je iniciativa EU SDI GoG v Guinejském zálivu za účelem podpory států západní Afriky. Těchto výcvikových a ochranných misí EU se mohou vojensky nebo finančně zúčastnit i země, které mají uzavřenou příslušnou rámcovou dohodu pro účast v misích CSDP⁷ EU. Gruzie je jednou z 20 partnerských zemí, které s EU uzavřely tuto rámcovou dohodu (European External Action Service, 2022d).

V zakavkazských zemích ale Evropská unie dodnes vojensky nepůsobí, mise Evropské unie vyslané do této oblasti jsou jen civilní (European External Action Service, 2023).

3.5.2 Nástroje ekonomické síly

Nejčastěji uplatňovanou silou Evropské unie ve vzájemných vztazích se sousedskými zeměmi je ekonomická síla. Jak jsme již nastínila v teoretické části práce, s ohledem na okolnosti jejího použití může mít za důsledek měkkou i tvrdou moc. Evropská unie v ve vztazích se zakavkazskými státy v minulosti uplatňovala a stále uplatňuje širokou škálu ekonomických nástrojů moci.

⁷ Společná bezpečnostní a obranná politika

3.5.2.1 Nástroje finanční asistence

V rámci Evropské politiky sousedství byly postupně spuštěny čtyři finanční nástroje za účelem financování akčních plánů tohoto rámce: Nástroj evropského sousedství a partnerství (European Neighbourhood and Partnership Instrument, ENPI, 2007-2014), Evropský nástroj sousedství (European Neighbourhood Instrument, ENI, 2014-2020) a v roce 2021 Nástroj pro sousedství a rozvojovou a mezinárodní spolupráci – Globální Evropa (Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument – Global Europe, NDICI – Global Europe) (European External Action Service, Strategic Communications, 2021b).

Finanční nástroj sousedství může být využíván jako nástroj asistence, v případě pravidelných alokací v rámci finančního programování, nebo jako nástroj pobídky v přístupu „více za více“ a „méně za méně“, kdy je míra pokroku nebo naopak úpadku států v implementaci cílů programování zhodnocena mimořádným finančním příspěvkem nebo naopak snížením příspěvků do budoucna.

Výše finanční asistence EU pro partnerské státy v rámci Evropské politiky sousedství, potažmo Východního partnerství, je určována dvěma faktory. Základním faktorem jsou potřeby států s ohledem na velikost obyvatelstva, úroveň rozvoje státu a jeho stabilitu, ale také na charakter navázaných smluvních vztahů s EU včetně ambice partnerského státu ve vzájemném vztahu do budoucna. Druhým faktorem je přístup „více za více“ („more for more“), který dodatečným financováním odměňuje skutečný závazek a výrazný pokrok v budování hluboké a udržitelné demokracie a také v implementaci dohodnutých reforem. Tento přístup byl poprvé navržen v prvním přezkumu Evropské politiky sousedství v roce 2011 a plně zaveden do Evropského nástroje sousedství v roce 2014. Protipólem tohoto přístupu je přístup „méně za méně“ („less for less“), který naopak reaguje na nedostatečnou reformní snahu partnerských států nebo úpadek demokracie. Přístupy „více za více“ a „méně za méně“ jsou v rámci NDICI – Global Europe uplatňovány pouze v regionu evropského sousedství. Jako pobídku pro reformování a budování silné demokracie v partnerských státech EU vyčlenila 10 % z celkového finančního krytí regionu⁸ pro státy, které budou v těchto oblastech vykazovat pokroky.

⁸ Celkové finanční krytí pro sousedství v letech 2021-2027 činí nejméně 19 323 000 000 EUR (Evropský parlament, Rada Evropské unie, 2021)

NDICI – Global Europe pokrývá vztahy EU s partnerskými státy v globálním měřítku – sdružuje 10 finančních nástrojů minulého víceletého finančního rámce. Nově je NDICI – Global Europe řízen principem „Policy First“ – nástroj by se měl zaměřit na dodržování společných hodnot a zásad a ostatních závazků vyplývajících ze smluvních vztahů EU a partnerských zemí, přičemž v případě zhoršení stavu demokracie, dodržování lidských práv a základních svobod nebo právního státu může být tato pomoc pozastavena (Evropský parlament, Rada Evropské unie, 2021; European External Action Service, Strategic Communications, 2021).

Orientační výše financování a jeho poměrné rozdělení mezi jednotlivé sektory jsou v jednotlivých státech určeny programovými dokumenty. Na základě analýzy výsledků financování v předchozím programovém období a také současné situace v sousedské zemi jsou zde popsány cíle finanční asistence v nadcházejícím časovém období, ale také indikátory, které pomáhají určit míru její účinnosti (European External Action Service, 2017a; European External Action Service, 2017b; European External Action Service, 2018).

Evropská unie výjimečně poskytuje makro finanční asistenci sousedským třetím zemím⁹, které se ocitly v krizi platební bilance. Evropská unie těmto zemím vyplácí střednědobé nebo dlouhodobé granty a půjčky za podmínky, že jsou současně příjemci vyplácení programu Mezinárodního měnového fondu a také, že dodržují lidská práva a uplatňují „demokratické mechanismy, včetně parlamentního systému více stran a právního státu“ (Directorate-General for Economic and Financial Affairs, 2024a).

V roce 2021 byl vytvořen Evropský mírový nástroj (European Peace Facility – EPF), „jehož cílem je posílit schopnost EU předcházet konfliktům, budovat a udržovat mír a posilovat mezinárodní bezpečnost a stabilitu.“ Děje se tak v rámci dvou pilířů – pilíře pro operace, ze kterého jsou financovány mise či operace společné bezpečnostní a obranné politiky, a pilíře pro opatření pomoci, jímž jsou financovány země mimo Evropskou unii a regionální či mezinárodní organizace s cílem posilování jejich vojenských a obranných kapacit nebo

⁹ Třetím zemím, které jsou geograficky, politicky a ekonomicky blízké EU (Directorate-General for Economic and Financial Affairs, 2024).

podpory „vojenských aspektů operací na podporu míru.“ Od příjemců finanční asistence v rámci EPF se očekává jednání v souladu s mezinárodním právem a dodržováním závazků – v případě porušení může Rada Evropské unie tuto pomoc pozastavit či ukončit (Evropská rada, Rada Evropské unie, 2024).

3.5.2.2 Ekonomická integrace (DCFTA)

Bilaterální dohody EU s partnerskými státy zahrnují opatření týkající se vzájemných obchodních vztahů. Dohody o partnerství a spolupráci uzavřené na konci 90. let 20. století zaručovaly oběma stranám doložky nejvyšších výhod, volný tranzit zboží, obchod za tržní ceny a, pokud nebylo stanoveno jinak, dovoz zboží z partnerského státu do EU (nebo naopak) bez množstevního omezení (European Communities, Azerbaijan, 1999). Evropská politika sousedství počítala s rozšířením volného obchodu i do oblasti postsovětských zemí, podobně, jak tomu bylo ve Středomoří (European Commission, Directorate-General for External Relations, RELEX, 2003). Součástí každé ze tří dohod o přidružení států Východního partnerství je opatření o Prohloubené a komplexní zóně volného obchodu (Deep and Comprehensive Free Trade Area, DCFTA), jejímiž členy se přidružené státy staly vstupem dohod v platnost (European Union, 2014).

DCFTA je dosud nejvyšším stupněm ekonomické integrace třetí země s EU – vytváří zónu volného obchodu mezi EU a státy DCFTA – umožňuje těmto přidruženým státům přístup na Jednotný evropský trh v určených sektorech, rozšiřuje do přidružených států tři ze čtyř svobod EU – volný pohyb zboží, služeb a kapitálu¹⁰ DCFTA odstraňuje většinu celních položek a za účelem usnadnění vzájemného obchodu usiluje o harmonizaci právních předpisů, norem atd. (Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia, 2021). Podmínkou pro členství v DCFTA je členství ve Světové obchodní organizaci¹¹ (Eastern Partnership Summit, 2013).

3.5.2.3 Speciální celní režimy (GSP, GSP+)

Speciální celní preferenční režimy Všeobecný systém preferencí a Všeobecný systém

¹⁰ Čtvrtá svoboda, volný pohyb osob, je částečně naplňována osvobozením od vízové povinnosti v Schengenském prostoru při krátkodobém pobytu do 90 dní. Tato se ale zakládá samostatnou dohodou od dohody o přidružení a DCFTA (Directorate-General for Migration and Home Affairs, 2024b).

¹¹ Arménie a Gruzie jsou členy WTO, Ázerbájdžán ne – v době vyjednávání Dohody o přidružení EU s Ázerbájdžánem bylo nečlenství ve WTO překážkou k jednání o DCFTA (Eastern Partnership Summit, 2013).

preferencí Plus (Generalised Scheme of Preferences, GSP a GSP+) jsou soubory celních výhod jednostranně zavedených Evropskou unií vůči rozvojovým státům. GSP umožňuje rozvojovým zemím bezcelní přístup na trh EU a vývoz do EU za snížená nebo nulová cla.

Režim GSP+ je nadstavbou obecného režimu GSP – nabízí zavedení nulového cla na více než 66 % produktů obchodní výměny za předpokladu splnění podmínek žadatelem zemí. GSP+ je přístupná zemím, které splňují podmínky pro obecný režim GSP, zažádají si o udělení preferenčního režimu GSP+ a přitom splní předepsané požadavky na ratifikaci a zavedení 27 mezinárodních konvencí v oblasti lidských práv, pracovních práv, životního prostředí a řádné správy věcí veřejných. Dodržování těchto požadavků je monitorováno Evropskou službou pro vnější činnost a Evropskou komisí a závěry těchto kontrol jsou komunikovány formou doporučení pro zúčastněné země (European Commission, 2019; Odd. obchodní politiky a mez. ekon. organizací, MPO, 2021; European Commission, 2024).

3.5.3 Nástroje měkké síly

3.5.3.1 Diplomatická zastoupení EU

Politické zastoupení Evropské unie v třetích zemích přešlo po Lisabonské smlouvě pod odpovědnost Evropské služby pro vnější vztahy (EEAS). Činnost diplomatických zastoupení EU upravuje článek 35 Smlouvy o Evropské unii (Evropská unie, 2016). Diplomacické zastoupení EU ve třetí zemi podporuje zájmy a hodnoty EU, jakožto také zájmy občanů EU. Evropsští diplomaté reprezentují Evropskou unii ve všech oblastech vzájemného vztahu s hostitelským státem, včetně programování rozvojové spolupráce, zároveň analyzují a informují evropské orgány o vývoji jeho politické situace. Diplomacické zastoupení EU mají Evropskou unii a její činnost zviditelňovat a přibližovat místním její aktivity a fungování. Evropská unie má diplomacické zastoupení ve všech třech sledovaných zemích (European External Action Service, Strategic Communications, 2021a).

3.5.3.1.1 Zvláštní zástupci EU

Článek 33 Smlouvy o EU zakládá pozici zvláštních zástupců EU (Special Representatives). Zvláštní zástupci jsou jmenováni a vysíláni do specifických regionů na návrh Vysokého představitele EU pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku s konkrétně vymezeným politickým mandátem. Jsou hlasem Evropské unie v regionu, podporují politiku a zájmy EU, podle charakteru svého mandátu mohou například zaujímat aktivní roli v politických

snahách o zajišťování stability a právního státu nebo konsolidaci míru (Publications Office of the European Union, 2019). V Zakavkazsku v současnosti působí Zvláštní zástupce EU pro krizi v Gruzii a Jižní Kavkaz (European External Action Service, Strategic Communications, 2024).

3.5.3.2 Politická integrace s EU

Evropská unie nabízí možnost vyjednávání nových smluvních rámců vzájemných vztahů, pokud o prohloubení vztahů projeví druhý stát zájem a pokud dá Rada Evropské unie zmocnění k vyjednávání (Evropská unie, 2016 [Smlouva o fungování Evropské unie, čl. 218]).

Státy Zakavkazska dostaly možnost prohloubit vzájemné vztahy s EU na základě původní Dohody o partnerství a spolupráci Dohodou o přidružení a přistoupením do Prohloubené a komplexní zóny volného obchodu (DCFTA), pouze jednání s Gruzii ale dospěla k podpisu a vstupu v platnost (European Commission, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2015). Ostatní zakavkazské státy o tuto formu prohloubení postupně ztratily zájem. Potřeba náhrady Dohody o partnerství a spolupráci ale přetrvávala, proto bylo přistoupeno k vyjednávání alternativních formátů posílené bilaterální spolupráce, zohledňující individuální ambice ve vzájemných vztazích (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2015). Konečnou fází politické (a ekonomické) integrace je členství v Evropské unii, o které může zažádat jakákoliv evropská země a pro vstup musí splnit tzv. Kodaňská kritéria (European Union, 2024).

3.5.3.3 Liberalizace vízového režimu

Uzavření Partnerství pro mobilitu představuje vstupní úroveň jednání o vízové liberalizaci. Partnerství pro mobilitu je dlouhodobým rámcem spolupráce založené na politickém dialogu, která předpokládá jednání o zjednodušení udělování víz a o zpětném přebírání neoprávněně pobývajících osob (European Union, 2009). Výsledkem úspěšných jednání je dvojice dohod – o zjednodušení vízového režimu¹² a dohoda o zpětném přebírání neoprávněně pobývajících osob. Tyto dohody zjednodušují získávání víz pro občany států

¹² Dohoda o usnadnění udělování víz mezi EU a Ázerbájdžánem má stejný obsah.

dohod, zároveň také zaručují možnost navrácení občanů těchto zemí neoprávněně pobývajících v EU do země původu¹³. V platnost vstupují současně (Directorate-General for Migration and Home Affairs, 2024a).

Vyšším stupněm liberalizace vízového režimu v rámci Východního partnerství je osvobození od vízové povinnosti při krátkodobém pobytu v Schengenském prostoru do 90 dní¹⁴. Proces jeho implementace je podstatně komplikovanější než u předchozího stupně – výsledkem vyjednávacího procesu mezi EU a partnerským státem je Akční plán vízové liberalizace (Visa Liberation Action Plan, VLAP). Plnění akčního plánu, který je vždy uzpůsoben konkrétnímu státu a jeho konkrétní situaci, je monitorováno Evropskou komisí a Radou a na základě jeho úspěšného splnění je posléze partnerskému státu přiznáno osvobození od vízové povinnosti v Schengenském prostoru pro krátkodobé pobyty¹⁵. Osvobození od vízové povinnosti významně usnadňuje navazování mezilidských kontaktů a je také silným nástrojem pro podporu reforem – vedle podmínky správného provádění již uzavřených dohod nižšího stupně vízové liberalizace může zmíněný akční plán například požadovat vyšší zabezpečení osobních dokumentů, jako například vydávání osobních a cestovních dokladů opatřené biometrickými daty, nebo posílenou správu hranic a migrace či další reformy v oblasti veřejného pořádku a bezpečnosti (State Commission on Migration Issues, 2013; Directorate-General for Migration and Home Affairs, 2024b).

3.5.3.4 Civilní mise EU

Evropská unie má v oblasti Společné bezpečnostní a obranné politiky (Common Security and Defence Policy, CSDP) podle článku 42 Smlouvy o Evropské unii operativní schopnost založenou na civilních a vojenských prostředcích. Může tak mimo území EU vysílat vojenské nebo civilní mise za účelem udržení míru, prevence konfliktů či posílení mezinárodní bezpečnosti (Evropská unie, 2016). Mise a operace v rámci Společné bezpečnostní a obranné politiky EU jsou zpravidla zřizovány na žádost partnerské země nebo na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN, jejich zřízení však musí být odsouhlaseno všemi členskými státy. Vždy by měly plně respektovat mezinárodní právo a chovat se

¹³ Toto opatření také platí pro občany EU nelegálně pobývajících na území smluvního státu.

¹⁴ Krátkodobý pobyt cizince nesmí přesáhnout 90 dní každých 180 dní a cizinec třetí země musí být držitelem cestovního dokladu s biometrickými údaji.

¹⁵

v souladu s bezpečnostními zájmy Evropské unie, jejím strategickým úsilím a strategiemi regionálních aktivit – politicky a strategicky jsou řízeny Politickým a bezpečnostním výborem (podle článku 38 Smlouvy o EU) (European External Action Service, 2024). Mise a operace mají přesně vymezené cíle, rozsah a obecné podmínky jejich provádění podle článku 43 Smlouvy o Evropské unii.

3.5.3.5 Erasmus+

Erasmus+ je evropský program akademické mobility, který umožňuje krátkodobou mobilitu studentů na partnerských univerzitách včetně mezinárodně uznatelných kreditů ECTS, odborné stáže a také mobilitu zaměstnanců akademických institucí (European Commission, 2020).

Státy Východního partnerství a jejich státní příslušníci nejsou oprávněni se programu Erasmus+ účastnit v jeho plné šíři – účast je podmíněna splněním kritérií konkrétních částí programu a financování plyne z rozpočtu finanční asistence alokované pro celý region Východního partnerství (European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, 2024). V rámci programu Erasmus+ existují i další části, ze kterých mohou země Východního partnerství benefitovat. Zejména Capacity-building for Higher Education (CBHE) – 11 % celkového celosvětového rozpočtu pro tuto část je využíváno v zemích Východního partnerství. Cílem CBHE je modernizace a reforma institucí vyššího vzdělávání, vývoj nových vzdělávacích programů a budování vztahů mezi institucemi vyššího vzdělávání a podnikatelskou sférou (European Commission, 2020).

Program Erasmus+ je uplatňován ve všech sledovaných zemích (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2022abc).

3.5.3.6 Horizon Europe

Horizon Europe je program Evropské unie na financování vědy a výzkumu v EU a zemích přidružených k programu mezi lety 2021 a 2027. Zaměřuje se zejména na řešení klimatické změny a také na dosažení Cílů udržitelného rozvoje (SDGs). Horizon Europe si rovněž vytyčilo pět misí – oblastí výzkumu, na které by se chtělo zaměřit: klimatická změna; rakovina; zdravé oceány, moře, voda na pobřeží a ve vnitrozemí; klimaticky neutrální a chytrá města; zdraví půdy a jídlo. Horizon Europe podporuje spolupráci v oblasti vědy a výzkumu a také posiluje konkurenceschopnost EU (European Union, 2021; Directorate-

General for Research and Innovation, 2024a; Directorate-General for Research and Innovation, 2024b) Program Horizon Europe je uplatňován ve všech sledovaných zemích (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2022abc).

4. Analýza uplatňování moci EU v zakavkazských státech Východního partnerství

4.1 Arménie

Arménie je demokratickou parlamentní republikou ležící v zakavkazském vnitrozemí, sousedící s Gruzíí, Ázerbájdžánem, Íránem a Tureckem. Do roku 2018 byla Arménie poloprezidentskou republikou, ústavní změnou z roku 2015 byla, s platností po konci tehdejšího prezidentského mandátu, změněna na parlamentní republiku. Pokus odstoupujícího prezidenta Sarkisjana udržet se u moci jmenováním se do premiérského postu se setkal s nesouhlasem Arménů a nenásilné protivládní demonstrace donutily bývalého prezidenta odstoupit. Premiérem byl jmenován vůdce protestů Nikol Pašinjan, jehož popularitu potvrdilo i vítězství v předčasných parlamentních volbách v prosinci 2018. (Freedom House, 2019). Od roku 2018 je kvalita demokracie v Arménii na vzestupu (Freedom House, 2024).

4.1.1 Ekonomická situace

Arménie je od roku 2003 členským státem Světové obchodní organizace (WTO), na počátku nového tisíciletí však stále šlo o rozvojovou ekonomiku. Za účelem podpory rozvoje její ekonomiky jí Evropská unie umožnila jednostranně čerpat výhody v rámci Systému všeobecných preferencí – Arménie rovněž projevila zájem o zařazení do programu GSP+ od roku 2009. Za účelem získání výhod plynoucích z programu GSP+ musela země přijmout, ratifikovat a dodržovat úmluvu CITES, jednu z 27 podmíněčných konvencí programu GSP+.

V letech 2009-2010 byla Arménii poskytnuta makroekonomická asistence EU na rozvoj po ekonomické krizi (European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, 2013). V roce 2020 Světová obchodní organizace již třetí rok v řadě zařadila Arménii mezi země s vyšším středním příjmem. Toto nové hodnocení stavu arménské

ekonomiky Arménii vyřadilo ze Systému všeobecných preferencí EU i programu GSP+¹⁶ (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2020).

4.1.2 Faktory ovlivňující vztahy Arménie s mezinárodními aktéry

4.1.2.1 Etnický konflikt v Náhorním Karabachu

Etnický konflikt v Náhorním Karabachu do velké míry ovlivňuje arménskou domácí i zahraniční politiku. Po rozpadu Sovětského svazu se rozhořela otevřená válka mezi etnickými Armény a Ázerbájdžánci o kontrolu území Náhorního Karabachu, kterou ukončilo až příměří vyjednané Ruskem v roce 1994. Příměří dalo vzniknout autonomní republice Náhorní Karabach na území Ázerbájdžánu, ale také znamenalo hromadné vysídlování a přesun Ázerbájdžánců a Arménů. V důsledku těchto přesunů je obyvatelstvo Náhorního Karabachu téměř výhradně etnicky arménské, ačkoliv se jedná o součást mezinárodně uznávaného území Ázerbájdžánu. I přes deklarované příměří v oblasti po celou dobu dochází k potyčkám, v roce 2020 a 2023 se etnické napětí vystupňovalo v otevřené konflikty (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2020; 2024).

4.1.2.2 Závislost na Rusku

Arménie je do velké míry ekonomicky a bezpečnostně závislá na Rusku. Vzhledem k tomu, že Arménie netěží zdroje fosilních paliv, je kriticky závislá na jejich dovozu. Členství v Eurasijské ekonomické unii Arménii zajišťuje nízké ceny importovaného zemního plynu z Ruska. Součástí dohody bylo také odpuštění dluhu ArmRusGazprom ruskému Gazpromu, za předpokladu, že bude Rusko moci odkoupit zbylý státní podíl v ArmRusGazprom. Gazprom Armenia je dnes v úplném ruském vlastnictví a Arménie dováží ruský zemní plyn hluboko pod jeho tržní cenou (International Energy Agency, 2024a).

Jak jsem již zmínila, konflikt v Náhorním Karabachu a jeho spojení se promítají i do vztahů Arménie s okolními zeměmi. Arménsko-ázerbájdžánské hranice na východě země jsou dlouhodobě uzavřeny stejně, jako hranice s blízkým spojencem Ázerbájdžánu – Tureckem, na západě země. Až do února 2024 byla Arménie bezpečnostně závislá na Rusku, coby člen Organizace Smlouvy kolektivní bezpečnosti. Arménie své členství v organizaci

¹⁶ Toto vyřazení bylo aplikováno s přechodnou dobou jednoho roku.

pozastavila v únoru 2024 poté, co jí nebyla poskytnuta vojenská pomoc během eskalace konfliktu v Náhorním Karabachu v roce 2023. Arménie dodnes pro účely zajištění vlastní bezpečnosti na svém území hostí základnu ruské armády. V květnu 2024 sice došlo k dohodě o stažení ruských vojáků z pozic na arménsko-ázerbájdžánských hranicích, ruská základna v Gjumri ale stále funguje (AFP, 2024).

4.1.2.3 Sametová revoluce 2018

Do roku 2018 byla Arménie poloprezidentskou republikou, její prezident byl volen přímo na pětileté funkční období, a to nanejvýš dvakrát. Parlament byl jednokomorový, poslanci byli voleni smíšeným systémem na 4 roky. V roce 2015 byly schváleny ústavní změny, které, s platností po prezidentských volbách na jaře 2018, změnily arménský politický systém z poloprezidentského na parlamentní a přinesly lepší systém brzd a protivah.

Na jaře roku 2018, v den inaugurace nového prezidenta se nejsilnější strana v parlamentu – Republikánská strana, rozhodla nominovat bývalého prezidenta Sarkisjana na pozici premiéra, která se uvolnila rezignací předchozí vlády předešlého dne. Sarkisjan byl jako premiér potvrzen 17. dubna, jeho plynulý přechod z pozice prezidenta na pozici premiéra však vyvolal nenásilné demonstrace proti jeho setrvání u moci. Sarkisjan z funkce odstoupil po týdnu od svého jmenování a v květnu byl nahrazen vůdcem protestů Nikol Pašinjanem. Sametová revoluce v Arménii představuje důležitý milník arménské demokratizace a nový impuls pro spolupráci s Evropskou unií.

Nová arménská vláda představila v roce 2019 pětiletý vládní program, který se zaměřuje na boj s korupcí, zajištění důstojnosti a svobody občanů, budování soutěživé a inkluzivní ekonomiky, lepší správu veřejných financí, digitalizaci a orientaci na vyšší technologie a vojenský průmysl. Po Sametové revoluci lze pozorovat zvýšení nezávislosti médií, implementace lidskoprávního programu ale postrádá jasné mechanismy monitoringu, jejich koordinaci a metody hodnocení (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2019).

4.1.3 Charakter působení Evropské unie v Arménii

V reakci na rozpad Sovětského svazu v prosinci 1991 bylo v únoru 1992 do Moskvy svoláno setkání představitelů Evropských společenství a nových nezávislých států ohledně redefinice

Dohody o technické asistenci (TACIS), původně uzavřené mezi Evropskými společenstvími a Sovětským svazem. S každým z nově nezávislých států, včetně Arménie, byl podepsán Protokol o dohodě („Protocol d'Accord“), který formálně zakládal spolupráci v rámci programu TACIS. TACIS měl za cíl pomoci nově nezávislým státům v rozvoji například v oblasti finančnictví, distribuce potravin, školení pro potřeby ekonomické reformy, dopravy, energetiky a atomové energie, skrz expertní studie, analýzy a poradenství (Commission of the European Communities, 1992).

Smluvní rámec vzájemným vztahům s Evropskou unií dala Dohoda o partnerství a spolupráci, podepsána v roce 1996, s platností od roku 1999. Dohoda ruší obchodní kvóty, zakládá doložku nejvyšších výhod mezi oběma partnery a mimo jiné také chrání majetková práva. Díky své slabé ekonomice mohla v rámci svého obchodního styku s Evropskou unií využívat výhod programu GSP.

Evropská unie, potažmo Evropská společenství zprvu udržovala svoji přítomnost v Arménii prostřednictvím Kanceláře Evropské komise v Jerevanu. Potom, co se v roce 2003 bezpečnostní situace v oblasti zhoršila, posílila EU svou přítomnost vysláním Zvláštního zástupce pro Jižní Kavkaz. Po zahrnutí Arménie do Evropské politiky sousedství v roce 2004 byla Kancelář Evropské komise přeměněna na Delegaci Evropských společenství (Commission of the European Communities, 2005). Evropská unie své působení v Arménii znovu rozšířila v dubnu 2009, kdy byla vytvořena Poradní skupina EU (EU Advisory Group). Jejím cílem bylo zefektivnit spolupráci EU a Arménie, například konzultovat možnosti efektivnějšího využívání programu GSP+ s arménskou vládou a fungovat jako podpůrný orgán při dosahování specifických cílů Akčních plánů EPS, vyjednávání dohod o volném obchodu a zjednodušení vízového režimu a zpětném přebírání nelegálně pobývajících cizinců. Oproti programu TACIS, který poskytoval technickou asistenci, měla Poradní skupina EU pouze poradenský charakter (Schneider, 2011). Později Evropská komise zhodnotila, že se Poradní skupina nedostatečně angažovala v podpoře strukturálních reforem v Arménii (European Commission, 2020).

Po založení iniciativy Východního partnerství v roce 2009 se Arménii otevřely nové možnosti užší spolupráce s EU ve formě Dohody o přidružení, zahrnutí do Prohloubené a komplexní zóny volného obchodu a zjednodušení vízového režimu. Jednání o Dohodě o

přidružení započala v červenci 2010, jednání o DCFTA byla podobně jako v případě Gruzie odložena a podmíněna splněním požadavků (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2011). Jednání o zjednodušení vízového režimu a zpětném přebírání nelegálně pobývajících cizinců začala na počátku roku 2011. První z dvojice dohod, dohoda o zjednodušení vízového režimu, byla podepsána na konci roku 2012 (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2013), v dubnu 2013 došlo k podpisu druhé dohody ve vízovém balíčku – o zpětném přebírání nelegálně pobývajících cizinců. Celý vízový balíček vešel v platnost 1. ledna 2014. (Open Society Foundations Armenia, 2015).

Jednání o DCFTA byla započata po splnění potřebných podmínek v únoru 2012. Dohoda o přidružení a DCFTA byly finálně dojednány v červenci 2013. Těsně před plánovaným podpisem dohod na summitu Východního partnerství se ale Arménie rozhodla prohloubit své vztahy s Ruskem přistoupením do Eurasijské ekonomické unie k 1. lednu 2015, i z důvodu nabídky snížení cen energie z Ruska. Vzhledem k neslučitelnosti arménské účasti v obou smluvních dohodách toto rozhodnutí vrátilo jednání o novém smluvním rámci vztahů Arménie a EU zpět na začátek (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2015). Přetrvávající zájem obou stran vyústil v počátek jednání o vytvoření nového rámce společných vztahů v prosinci 2015 a následný podpis nové Dohody o komplexním a posíleném partnerství (Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement – CEPA) v listopadu 2017. Dohoda byla arménským parlamentem ratifikována v dubnu 2018 a provizorně prováděna od června téhož roku (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2018). V plnou platnost CEPA vstoupila 1. března 2021, po ratifikaci Arménií, Evropským parlamentem a všemi členskými státy Evropské unie.

Po eskalaci situace mezi Arménií a Ázerbájdžánem byla, po dohodě představitelů obou států konfliktu a představitelů EU, Radou Evropské unie vyslána dočasná monitorovací mise s cílem monitorovat mezinárodně uznanou arménsko-ázerbájdžánskou hranici z území Arménie (European External Action Service, Strategic Communications, 2022). Tato monitorovací mise v Arménii působila v období mezi říjnem a prosincem 2022. Od března 2023 v Arménii působí civilní Mise EU v Arménii – EUMA, která byla do Arménie vyslána na žádost arménské vlády. Jejím úkolem je monitorovat pohraniční oblasti v Arménii,

přispívat k jejich bezpečnosti a budovat důvěru mezi obyvatelstvem v oblasti a vládami obou zemí (Publications Office of the European Union, 2023).

Absence ruské vojenské podpory během otevřeného konfliktu v Náhorním Karabachu na podzim 2023 navzdory bezpečnostním zárukám plynoucích z Organizace Smlouvy kolektivní bezpečnosti vedla k posílení vztahů mezi Arménií a EU.

V březnu 2024 byla potvrzena možná evropská budoucnost pro Arménii (European Parliament, 2024a), v červenci téhož roku byla započata jednání o vízové liberalizaci (Reuters, 2024) a také schváleno opatření pomoci Arménii v rámci Evropského mírového nástroje (EPF) ve výši 10 milionů eur, za účelem posílení logistických kapacit Arménských ozbrojených sil a podpory posílení ochrany civilistů v nouzi a krizových stavech (Council of the European Union, 2024a).

4.1.3.1 Akční plány, programování finanční asistence

Zařazení Arménie do EPS přineslo také pětiletý Akční plán EPS, ve kterém se obě strany zavazují k vzájemnému přístupu založeném na partnerství, spoluvlastnictví a diferenciaci za účelem posílení vzájemné ekonomické a politické závislosti, slibují si posílení vzájemného politického dialogu. Tento politický dokument potvrzuje politickou vůli Arménie uskutečňovat společně dohodnuté priority Akčního plánu v souladu s mezinárodním a evropským právem jako hnací motor vzájemných vztahů s EU. Konkrétní snahy a výsledky v rámci priorit Akčního plánu určí rychlost dalšího rozvoje vzájemného vztahu.

Původní Akční plán z roku 2006 adresoval tehdejší nejpálčivější arménské problémy. Arménie se potýkala se slabými samosprávami, nedostatečnou nezávislostí soudů, korupcí, nedokonalým právním zakotvením lidských práv, politickým tlakem na média skrz regulační orgány jmenované prezidentem a v neposlední řadě také s omezeným regionálním obchodním spojením se sousedními zeměmi, zapříčiněným konfliktem s Ázerbájdžánem. Proto bylo mezi osm hlavních priorit Akčního plánu pro Arménii zařazeno:

1. Posílení demokratických struktur a právního státu, včetně reformy soudnictví, boje s korupcí a podvody,
2. Dodržování lidských práv a základních svobod v souladu s mezinárodními závazky Arménie,

3. Rozvoj ekonomiky a sociální soudržnosti, snížení míry chudoby za účelem udržitelného rozvoje, včetně ochrany životního prostředí,
4. Zlepšení podnikatelského prostředí, posílení růstu soukromého sektoru,
5. Konvergence ekonomické legislativy a administrativní praxe,
6. Vývoj energetické strategie včetně plánu odstavení jaderné elektrárny Medzamor,
7. Mírové řešení konfliktu v Náhorním Karabachu,
8. Regionální spolupráce.

Tyto hlavní priority doplňuje sedm oblastí obecných cílů. Evropská unie v rámci Akčního plánu vyjadřuje své odhodlání nadále silně podporovat mírové řešení konfliktu v Náhorním Karabachu, počítá také se zapojením zvláštního zástupce EU pro Jižní Kavkaz při dosahování priorit Akčního plánu (European Union, 2006a).

V roce 2015 byla Evropská politika sousedství revidována za cílem stabilizace evropského sousedství. Přístup EU k partnerským zemím měl být více diferenciováný, měl se více zaměřovat na dosahování dohodnutých cílů s partnery, ale zároveň měl být dostatečně flexibilní pro případ krizových událostí (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2018).

Jednotný podpůrný rámec (Single Support Framework) byl programovým rámcem Evropského nástroje sousedství (European Neighbourhood Instrument) mezi lety 2014-2020. Jednotný podpůrný rámec byl vydán pro dvě po sobě jdoucí období: mezi lety 2014 a 2017 se zaměřoval zejména na rozvoj soukromého sektoru v Arménii, reformu veřejné administrativy a reformu soudnictví (European External Action Service, 2014). Jednotný podpůrný rámec pro období 2017-2020 měl podpořit ekonomický rozvoj a tržní příležitosti, posílení institucí a řádné správy věcí veřejných, konektivitu, energetickou účinnost, ochranu životního prostředí a mobilitu a rozvoj mezilidských kontaktů (European External Action Service, 2017). Zvláštní díly rozpočtu v obou Jednotných podpůrných rámcích jsou určeny pro budování kapacit, posilování institucí a strategickou komunikaci (15 %) a rozvoj občanské společnosti (5 %) (European External Action Service, 2014; European External Action Service, 2017).

V červnu 2019 byl schválen plán *CEPA Implementation Roadmap*, který vytyčuje časový rámec implementace dohody CEPA a potřebné strukturální reformy. Zaměřuje se zejména na nezávislost soudnictví, právní stát a dodržování lidských práv a základních svobod a svobodu médií, dále na boj s korupcí, s drogami a reformy v oblasti zdraví a práce. Dosažené pokroky byly monitorovány a reportovány na každoročních bilaterálních setkáních Rad partnerství (Partnership Council) (Ministry of Justice of the Republic of Armenia, 2018; European Council, Council of the European Union, 2024).

V současnosti je finanční programování řízeno dokumentem Víceletého orientačního rámce (Multiannual Indicative Framework), který upřesňuje cíle vzájemných vztahů EU a Arménie mezi lety 2021 a 2027. Hlavními cíli Evropské unie v Arménii v tomto období jsou podpora reforem vedoucích ke konsolidaci a institucionalizaci demokracie, právního státu, dodržování lidských práv a principů řádné správy věcí veřejných a také budování fungující tržní ekonomiky s přívětivým podnikatelským prostředím (European External Action Service, 2021).

4.2 Ázerbájdžán

Ázerbájdžán je prezidentskou republikou v Zakavkazsku. V zemi vládne autoritářský režim rodiny Alijevů, která je u moci nepřetržitě od roku 1993. Volby v zemi jsou pozorovateli hodnocené jako nesvobodné, nespravedlivé, nedůvěryhodné a nesoutěživé, z důvodu omezujícího politického prostředí a nedostatečného volebního rámce, který nesplňuje mezinárodní standardy. Opoziční strany volby často bojkotují (Freedom House, 2024). Ázerbájdžánu také patří exkláva Nachičevan, která se nachází na západ od jižního cípu Arménie. Vzhledem k uzavřeným hranicím s Arménií, je doprava do autonomní republiky Nachičevan možná pouze pozemní cestou přes Írán nebo letecky (Commission of the European Communities, 2005).

4.2.1 Ekonomická situace

Ázerbájdžán zažádal o členství ve Světové obchodní organizaci již v roce 1997, dosud (2025) však nebyla dokončena přístupová jednání. Ázerbájdžánská ekonomika je závislá na vývoji cen ropy a zemního plynu, které tvoří největší podíl vývozu země. Výdělků z ropy a

zemního plynu Ázerbájdžán často financuje ostatní sektory, tím je ale činí zranitelnými vůči poklesům cen ropy a zemního plynu. Mezi lety 2005 a 2007 Ázerbájdžán dosahoval strmého ekonomického růstu¹⁷ plynoucího z výtěžků z vývozu ropy a zemního plynu (Commission of the European Communities, 2008).

4.2.2 Faktory ovlivňující vztahy Ázerbájdžánu s mezinárodními aktéry

4.2.2.1 Autoritářský režim porušující lidská práva

Autoritářský režim Ilhama Alijeva uplatňuje multivektorovou zahraniční politiku, tj. rozvíjí své vztahy s vícerymi zahraničními partnery (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2020) a netíhne k žádné ze světových velmocí. Od roku 2011 je Ázerbájdžán členem Hnutí nezúčastněných zemí (Non-Aligned Movement, 2012).

Autoritarismus je v Ázerbájdžánu konsolidovaný. I přesto, že ázerbájdžánská ústava zaručuje svobodu projevu, názoru, vyznání, sdružování a shromažďování, jejich dodržování je ale selektivní. Stát zprávy o porušování lidských práv popírá, častokrát je označuje za nepřátelskou propagandu. Opoziční hlasy novinářů a politiků v Ázerbájdžánu jsou umlčovány například zákazem činnosti, trestním stíháním a vězněním, činnost organizací občanské společnosti, zejména v oblasti dodržování lidských práv, demokratizace, ochrany životního prostředí a právního vzdělávání, je potlačována zákazem veřejného financování, byrokratickými překážkami a nutností hlášení financování ze zahraničí (Freedom House, 2024).

Opozičním médiím byl zapovídán přístup do tiskáren, opoziční novináři mohou být jednoduše odsouzeni za trestné činy hanobení nebo pomluvy. Ani svobodu sdružování nemohou odbory využít k projevu nesouhlasu – některé profese mají výslovně zakázáno stávkovat, ostatní stávky nebo demonstrace nesmí zdržovat veřejnou dopravu, taktéž se jedná o trestný čin (Commission of the European Communities, 2005).

Země se dlouhodobě potýká s korupcí, zejména ve vyšších státních sférách. Korupce však

¹⁷ Reálný růst HDP se v těchto třech letech (2005, 2006, 2007) pohyboval nad 25 % (International Monetary Fund, 2024)

není nijak systematicky potlačována ani medializována, s výjimkou kauz, které slouží k odstranění režimu nepohodlných osob z jejich pozic (Freedom House, 2024).

4.2.2.2 Etnický konflikt v Náhorním Karabachu

Náhorní Karabach je mezinárodně uznávaným územím Ázerbájdžánu, jeho obyvatelstvo je však převážně etnicky arménské. Náhorní Karabach byl po válce mezi Ázerbájdžánem a Arménií prohlášen za autonomní republiku na území Ázerbájdžánu, občasné rozbroje však přetrvávaly a napětí se stupňovalo, až přerostlo v otevřené konflikty v roce 2020 a 2023.

Po druhé válce v Náhorním Karabachu (arménsky – Arcach) v roce 2020 bylo za mediace Ruska uzavřeno příměří a ruské mírové jednotky kontrolovaly jeho dodržování. Náhorní Karabach se stal závislým na zásobování z Arménie skrz Lačinský koridor, který měli kontrolovat právě Rusové, později se ale ukázalo, že faktickou kontrolu nad územím mají Ázerbájdžánci. Po několikaměsíční blokadě Lačinského koridoru ázerbájdžánská armáda bleskově obsadila oslabený Arcach. Součástí podmínek nového příměří bylo rozpuštění autonomní republiky, včetně jejích institucí. Představitelé Arcachu na tyto podmínky přistoupili a v konečném důsledku ázerbájdžánského obsazení Arcachu většina karabašských Arménů uprchla do Arménie (Ertl, 2023; Wright, 2023).

4.2.2.3 Zásoby ropy a zemního plynu

Těžba ropy a zemního plynu je nejvýdělečnějším průmyslovým sektorem v Ázerbájdžánu – v roce 2022 ropa a zemní plyn tvořily 89,9 % celkového exportu země (The Observatory of Economic Complexity (OEC), 2022). Ázerbájdžán má jeden z nejvyšších poměrů energetické soběstačnosti – produkce ropy a zemního plynu překonává ázerbájdžánskou poptávku téměř čtyřikrát (International Energy Agency, 2024b).

Ázerbájdžán a Evropská unie dlouhodobě spolupracovali na vybudování strategicky důležitého Jižního plynového koridoru (Southern Gas Corridor, 2024a, 2024b), který by dopravil ázerbájdžánský zemní plyn přímo do Evropy. Po začátku ruské invaze na Ukrajinu v roce 2022 se ázerbájdžánský zemní plyn stal dalším prostředkem diverzifikace dovozu zemního plynu do EU, ve snaze snížit podíl dovozu ropy a zemního plynu z Ruska. Podíl ázerbájdžánského zemního plynu v celkovém dovozu roste – v druhém kvartálu roku 2023 tvořil ázerbájdžánský zemní plyn v plynném skupenství 6 % celkového dovozu zemního

plynu v plynném skupenství do Evropské unie, v prvním kvartálu roku 2024 tento podíl vzrostl na 7,7 % celkového dovozu zemního plynu v plynném skupenství. (Eurostat, 2023; Eurostat, 2024).

4.2.3 Charakter působení Evropské unie v Ázerbájdžánu

V roce 1992 byl Ázerbájdžán, jako nově nezávislý nástupnický stát Sovětského svazu zahrnut do programu technické asistence Evropských společenství TACIS. Vztahy Evropské unie a Ázerbájdžánu jsou dodnes založeny na Dohodě o partnerství a spolupráci (Partnership and Cooperation Agreement), podepsané v roce 1996, v platnosti od roku 1999. I přes deklarovaný záměr uzavřít nový smluvní dokument upravující vzájemné vztahy, nebyla doposud uzavřena dohoda nahrazující Dohodu o partnerství a spolupráci z roku 1999.

Namísto prohlubování politické spolupráce jsou vztahy Evropské unie a Ázerbájdžánu orientované spíše na spolupráci v oblasti energetiky – v roce 2006 bylo mezi EU a Ázerbájdžánem uzavřeno Memorandum o porozumění o strategickém partnerství v tomto ohledu, za účelem prohloubení vzájemné spolupráce, harmonizace ázerbájdžánské legislativy s cílem konvergence s evropským trhem, zlepšení bezpečnosti přepravních systémů a vývoj komplexní politiky energetické poptávky zejména po zemním plynu a ropě (European Union, Republic of Azerbaijan, 2006). V roce 2011 došlo k dalšímu zintenzivnění spolupráce v oblasti energetiky, zejména ohledně plánovaného, strategicky důležitého Jižního plynového koridoru (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2011).

Jižní plynový koridor byl navržen jako součást Akčního plánu EU pro zabezpečení dodávek energie již v roce 2008 (Komise Evropských společenství, 2008). V lednu 2011 byla vydána společná deklarace s Ázerbájdžánem o jeho zbudování. Deklarace Ázerbájdžánu určuje roli významného přispěvatele a zprostředkovatele Jižního plynového koridoru, zároveň však vzájemné partnerství nepodmiňuje dodržováním hodnot EU, např. lidských práv (Republic of Azerbaijan, European Commission, 2011). Jižní plynový koridor je soustavou tří dílčích částí – Jihokavkazského, Transanatolského a Transadriatického plynovodu a přivádí zemní plyn z Ázerbájdžánského plynového naleziště Shah Deniz do Itálie. Poslední část Koridoru, Transadriatický plynovod, byl zprovozněn v roce 2020 (Southern Gas Corridor, 2024a, 2024b). Po ruské invazi na Ukrajinu, v červenci 2022, uzavřela EU s Ázerbájdžánem nové

Memorandum o porozumění o strategickém partnerství v oblasti energetiky, ve snaze snížit svou závislost na dodávkách ruského plynu (Directorate-General for Communication, 2022).

Zpočátku vzájemných vztahů měl Ázerbájdžán jako nízkopříjmová země přístup k Systému všeobecných preferencí jednostranně uplatňovaným ze strany EU. Dlouhodobě ale jeho výhody nevyužíval do jejich plného potenciálu (Commission of the European Communities, 2008). Ázerbájdžán splňoval podmínky také pro vyšší úroveň GSP+, v praxi však tento program využíval minimálně (Commission of the European Communities, 2009). Poté, co se stav ázerbájdžánské ekonomiky zlepšil natolik, že přestal splňovat ekonomická kritéria rozvojové země, byl Ázerbájdžán v únoru 2014 ze Systému všeobecných preferencí vyřazen a vzájemné obchodní podmínky s Evropskou unií byly znovu určeny Dohodou o partnerství a spolupráci z roku 1996 (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2015).

Jednání o dohodách o zjednodušení vízového režimu a zpětném převzetí nelegálně pobývajících cizinců započala v březnu 2012, jednotlivé dohody byly dojednány a podepsány postupně – Dohoda o zjednodušení vízového režimu byla podepsána na podzim 2013, Dohoda o zpětném převzetí nelegálně pobývajících cizinců byla podepsána na konci února 2014. Obě dohody vstoupily v platnost současně, 1. září 2014 (Council of the European Union, 2013; Azerbaijan, European Union, 2014).

V rámci Východního partnerství bylo v červenci 2010 započato jednání o podobě Dohody o přidružení, která měla nahradit Dohodu o partnerství a spolupráci. Vzhledem k nečlenství Ázerbájdžánu ve Světové obchodní organizaci byla jednání o DCFTA odsunuta do doby, kdy se Ázerbájdžán stane členem WTO (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2011).

Samotná jednání o Dohodě o přidružení i kvůli této nesplněné podmínce probíhala velmi pomalu (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2015) a ustala poté, co Evropská unie zkritizovala zhoršující se lidskoprávní situaci a nedodržování principů právního státu v Ázerbájdžánu. V září 2015 Evropský parlament schválil usnesení o situaci v Ázerbájdžánu, ve kterém vyzýval k propuštění politických vězňů a vězňů svědomí, nápravě lidskoprávní situace a umožnění evropského financování

organizací občanské společnosti v Ázerbájdžánu (Evropský parlament, 2015).

Ázerbájdžánský parlament *Milli Majlis* v reakci na toto usnesení schválil vlastní prohlášení, ve kterém se ostře ohrazuje proti „zaujatým proti-ázerbájdžánským rezolucím,“ útokům na Ázerbájdžán „z důvodu politické podpory okupace ázerbájdžánského území Arménií“ a rozhoduje o ukončení své účasti v multilaterálním parlamentním zasedání EURONEST, stejně jako spolupráce v rámci Dohody o partnerství a spolupráci (The Azerbaijan State News Agency, 2015). V září 2016 *Milli Majlis*, po návštěvě delegace Evropské unie v Baku, své předchozí rozhodnutí zrušil a svou účast v těchto formátech obnovil (RFE/RL, 2016). V listopadu téhož roku začala jednání o novém smluvním rámci vzájemných vztahů Evropské unie a Ázerbájdžánu, odlišném od Dohody o přidružení (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2017), dodnes jsou však bez výsledku i přes obnovení jednání v druhé polovině roku 2021 (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2022).

Evropská unie od roku 2018 poskytuje Ázerbájdžánu technickou asistenci za účelem přístupu do Světové obchodní organizace (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2019b).

Vztahy Evropské unie a Ázerbájdžánu jsou také ovlivněny politikou EU v Arménii, vzhledem k dlouhodobému konfliktu mezi oběma zeměmi. Finanční pomoc Arménii plynoucí z Evropského mírového nástroje v červenci 2024 byla odsouzena ázerbájdžánskými představiteli jako „pokus o vytvoření dělicích linií v regionu.“ (Asbarez, 2024)

4.2.3.1 Akční plány, programování finanční asistence

Ázerbájdžán byl společně s Gruzíí a Arménií zařazen do Evropské politiky sousedství až v roce 2004. Stejně jako v ostatních dvou případech, Akční plán mezi EU a Ázerbájdžánem byl přijat v roce 2006. Akční plán pro Ázerbájdžán se významně odlišuje od gruzínského a arménského, zejména důrazem na dodržování společných hodnot, suverenity, územní integrity a nedotknutelnosti mezinárodně uznaných hranic. Porušení čehokoliv z tohoto výčtu, jakoukoliv stranou Akčního plánu, by vedlo k okamžitému pozastavení implementace Akčního plánu (European Union, 2006b). Toto ustanovení je v přímém kontrastu

s arménským akčním plánem, který žádné podobné ustanovení neobsahuje a naopak, v rámci obecného cíle mírového řešení konfliktu v Náhorním Karabachu Evropská unie po Arménii žádá „politickou podporu úsilí Minské skupiny OBSE o urovnání konfliktu na základě mezinárodních norem a principů, včetně principu sebeurčení národů“ (European Union, 2006a). Ázerbájdžánský akční plán měl celkem deset hlavních priorit, které byly doplněny a rozšířeny o sedm oblastí obecných cílů. Mezi hlavní priority akčního plánu patřily:

1. Mírové řešení konfliktu v Náhorním Karabachu,
2. Posílení demokracie, včetně spravedlivých a transparentních voleb, podle mezinárodních norem,
3. Dodržování lidských práv, základních svobod, právního státu, v souladu s mezinárodními závazky Ázerbájdžánu,
4. Zlepšení podnikatelského a investičního prostředí,
5. Zlepšení fungování celního systému,
6. Ekonomický rozvoj, diverzifikace ekonomických aktivit, rozvoj venkova, sociální a teritoriální soudržnost, udržitelný rozvoj včetně ochrany životního prostředí,
7. Konvergence ekonomické legislativy a administrativní praxe,
8. Posílení bilaterální energetické spolupráce s EU a regionální spolupráce v oblasti dopravy a energetiky,
9. Spolupráce v oblasti spravedlnosti, svobody a bezpečnosti,
10. Posílení regionální spolupráce (European Union, 2006).

Zpráva o implementaci Akčního plánu Evropské politiky sousedství pro Ázerbájdžán z roku 2009 přiznává, že pokrok v cílových oblastech je pouze omezený nebo žádný. Největší rozvoj zaznamenaly zejména oblasti ekonomiky a energetiky. Podle zprávy se lidskoprávní situace ve sledovaném období zhoršila, lidé byli vězněni za politický názor, novináři za činy, které nesouvisí s jejich profesí, například za chuligánství, terorismus, úplatky nebo drogovou činnost. Svoboda médií a projevu byla ohrožována obtěžováním a vyhrožováním opozičním novinářům obviněními, soudními procesy a vězením. V Ázerbájdžánu bylo zakázáno vysílání zahraničních rádií. Ačkoliv existovala legislativa, která splňovala mezinárodní

standardy svobody shromažďování, v praxi byla vykládána a používána restriktivně¹⁸ (Commission of the European Communities, 2009).

V roce 2011 se Ázerbájdžán přiblížil k ekonomickým cílům Akčního plánu Evropské politiky sousedství, růst ve většině sektorů ale byl financován z výtěžků plynoucích z obchodu s ropou a zemním plynem. V takto financovaných oblastech nelze pokrok hodnotit jako udržitelný, protože je závislý na kolísajících cenách obchodovaných komodit (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2011).

Program Evropského nástroje sousedství mezi lety 2014-2020 byl určen dvěma Jednotnými rámci podpory, na období 2014-2017 a 2018-2020. První z Jednotných rámců podpory pro Ázerbájdžán (2014-2017) se soustředil na tři priority: rozvoj regionů a venkova, reformu soudnictví a rozvoj schopností populace (European External Action Service, 2014), druhý (2018-2020) měl 4 oblasti zájmu, které vycházejí přímo z priorit partnerství (Partnership Priorities), na kterých se obě strany shodly v roce 2018: ekonomický rozvoj a tržní příležitosti, posílení institucí a řádné správy věcí veřejných, konektivita energetická účinnost, životní prostředí a klimatická změna a mobilita a mezilidské kontakty (European External Action Service, 2018).

Aktuálním programovým dokumentem je Víceletý orientační rámec pro Ázerbájdžán, který vybírá pět oblastí, které budou mezi lety 2021-2027 podporovány pomocí Nástroje pro sousedství, rozvoj a mezinárodní spolupráci – Globální Evropa (Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument – Global Europe, NDICI – GE). Těmito vybranými prioritami jsou:

1. Odolná, udržitelná a integrovaná ekonomika
2. Odpovědné instituce, právní stát a bezpečnost
3. Environmentální a klimatická odolnost
4. Odolná digitální transformace
5. Odolná genderově rovná, spravedlivá a inkluzivní společnost

¹⁸ Shromáždění vyžadují předcházející povolení, ale povolení nejsou vydávána (2009)

Celková částka finanční asistence vyhrazená pro Víceletý orientační rámec pro Ázerbájdžán 2021-2027 je 60 milionů eur – největší podíl z této částky, 30 %, je alokován k ekonomické prioritě, která se konkrétně zaměřuje na diverzifikaci a formalizaci ázerbájdžánské ekonomiky, podporu ekonomické konektivity a rozvoj lidského kapitálu (European External Action Service, 2022).

4.3 Gruzie

Gruzie je demokratickou parlamentní republikou sousedící s Ruskem, Ázerbájdžánem, Arménií a Tureckem. Od roku 2012 je vládní stranou Gruzínský sen, jejímž zakladatelem a čestným předsedou je miliardář Bidzina Ivanišvili. Gruzie dosáhla největšího pokroku v rámci integrace s Evropskou unií, od roku 2023 je kandidátskou zemí. V posledních letech ale lze, navzdory deklarovaným evropským ambicím, pozorovat úpadek kvality demokracie v Gruzii, například zastrasování, fyzické útoky nebo jiné omezování opozičních politiků a stran (Freedom House, 2024), což vedlo například k bojkotu parlamentu opozičními stranami po parlamentních volbách v roce 2020 (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2021). V posledním roce je v Gruzii pozorovatelný úpadek demokracie, navzdory tomu, že byl zemi udělen status kandidátské země Evropské unie.

4.3.1 Ekonomická situace

Gruzie již od roku 1995, jako rozvojový stát, mohla využívat ve vztahu k Evropským společenstvím výhod režimu Systému všeobecných celních preferencí (Generalised Scheme of Preferences, GSP). Později se účastnila také programu GSP+, který za splnění politických podmínek umožňoval ještě výhodnější podmínky vývozu do Evropské unie (European Commission, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2011). V letech 2009-2010, 2015-2017, 2018-2020 a v roce 2020 byla Gruzie příjemcem makroekonomické asistence od Evropské unie (Directorate-General for Economic and Financial Affairs, 2024b). Od počátku platnosti Dohody o přidružení je Gruzie součástí o Prohloubené a komplexní zóny volného obchodu (Deep and Comprehensive Free Trade Area, DCFTA), která umožňuje Gruzii vstup na Jednotný evropský trh (Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia, 2021).

4.3.2 Faktory ovlivňující vztahy Gruzie s mezinárodními aktéry

4.3.2.1 Jižní Osetie a Abcházie

V lednu 2007 byla provedena společná mise Zvláštního zástupce pro jižní Kavkaz a expertů z Evropské komise do Abcházie a Jižní Osetie. Mise přinesla balíček opatření za účelem budování důvěry v regionu, dále pomáhala začlenění policejních poradců do existujících misí OSN a OBSE v oblasti a také poskytla poradce pro gruzínské ministerstvo pro řešení konfliktu (Commission of the European Communities, 2008). V srpnu 2008, po měsících zvyšujícího se napětí v regionu, propukl válečný konflikt v Jižní Osetii mezi Gruzii a Ruskem. Evropská unie zprostředkovala jednání o příměří, která vyústila v podpis tzv. Šestibodové dohody. Pro dohled nad dodržováním příměří Evropská unie vyslala civilní monitorovací misi Evropské unie EUMM Georgia a posléze také Zvláštního zástupce EU pro krizi v Gruzii a stala se tak významným bezpečnostním aktérem v oblasti.

Gruzínská vláda se v průběhu let snažila o normalizaci vztahů s Abchází a Jižní Osetií, V červnu 2018 představila gruzínská vláda legislativní balíček na podporu míru a příležitosti pro obyvatele Abcházie a Jižní Osetie, prostřednictvím něž měla být asistence EU pro rozvoj dovedností pomocí neformálního učení, školení, ale i odborného vzdělávání, rozšířena i na oblast Abcházie. Situace na hranicích s Jižní Osetií se však v průběhu roku 2019 začala zhoršovat – hraniční přechody byly uzavírány, hlídkování na hranicích bylo zintenzivněno (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2019c; 2020c).

4.1.2.2 Zákon o zahraničním vlivu a úpadek demokracie

Návrh zákona „o zahraničních agentech“, který nařizuje organizacím, které přijímají více než 20 % příjmů ze zahraničí, úřední registraci jako zahraniční agenti prošel prvním čtením 7. března 2023, okamžitě se ale setkal nejen s odporem Gruzínců a gruzínské občanské společnosti prostřednictvím protestů a rostoucí nedůvěrou, proto byl hned dva dny poté stáhnut. Nová verze zákona, „o transparentnosti zahraničního vlivu,“ byla projednávána od poloviny dubna 2024 a znovu vzbudila protesty a mezinárodní reakce, včetně unijního vysokého představitele pro vnější vztahy Josepa Borrellu, který varoval před pozastavením jednání o přístupu do EU. Human Rights Watch také upozornila, že zákon je v rozporu s Evropskou konvencí o lidských právech, jíž je Gruzie členem (Human Rights Watch,

2024). Po schválení parlamentem v polovině května zákon vetovala gruzínská prezidentka Salome Zurbušviliová s odkazem na varování Evropské unie, gruzínský parlament ovládaný stranou Gruzínský sen ale přehlasoval veto prezidentky a zákon vstoupil v platnost 3. června 2024 podpisem předsedy parlamentu Papuašviliho (France 24, 2024).

Na konci června byl vydán závěr Evropské rady, který vyjadřuje znepokojení nad schválením zákona o zahraničním vlivu i celkovým politickým směřováním Gruzie. V závěru Evropská rada zdůrazňuje, že nedávný vývoj v Gruzii představuje významné couvání na cestě ke členství v EU a vyzývá Gruzii k vyjasnění její pozice ve vztahu k přístupovým jednáním, která budou, v případě setrvání současného stavu de facto pozastavena (European Council, 2024). Velvyslanec EU v Gruzii Paweł Herczyński 9. července 2024 oznámil, že Evropská unie zmrazila finanční pomoc gruzínskému ministerstvu obrany v hodnotě 30 milionů eur jako přímý důsledek schválení zákona o zahraničním vlivu a také prvním důsledkem z mnoha – EU hodlá postupně snižovat finanční pomoc vládě a přesměrovat ji na podporu organizací občanské společnosti a médií v zemi. Gruzínská vláda vyjádřila své znepokojení nad tímto rozhodnutím, ale zároveň zdůrazňuje, že její závazky vůči EU, tak jak je předepisuje Dohoda o přidružení, plní (Civil Georgia, 2024a; Light, 2024).

4.3.3 Charakter působení Evropské unie v Gruzii

Stejně jako oba ostatní zakavkazské státy, Gruzie byla v roce 1992 zahrnuta v programu technické asistence Evropského společenství – TACIS. Od roku 1994 probíhala jednání mezi Gruzii a Evropskými společenstvími o prohloubení vzájemných vztahů, jejichž výsledkem bylo uzavření Dohody o partnerství a spolupráci v roce 1996. Dohoda, v platnosti od roku 1999, zavádí pravidelný politický dialog mezi stranami Dohody za účelem vzájemného politického sblížení a spolupráce. Pro účel politického dialogu na ministerské úrovni zřizuje Radu o spolupráci, na parlamentní úrovni zakládá Parlamentní výbor pro spolupráci. Vedle bližších politických vztahů Dohoda zakládá také výhodnější obchodní podmínky pro obě strany, které si jejím prostřednictvím udělují doložku nejvyšších výhod ve vybraných oblastech, potvrzují zásadu volného tranzitu zboží na svém území nebo také obchod se zbožím za tržní ceny mezi stranami Dohody (European Communities, Georgia, 1999).

Zamrzlé konflikty a obecně špatná bezpečnostní situace v Gruzii, Arménii a Ázerbájdžánu na počátku nového tisíciletí podnítily jmenování Zvláštního zástupce EU pro jižní Kavkaz.

Evropská unie jej pověřila mandátem, který měl jednak pomoci Radě vytvořit komplexní politiku pro jižní Kavkaz, ale také přispívat k urovnání konfliktů v regionu.

S přihlédnutím k projeveným gruzínským evropským aspiracím byla v červenci 2004 do Gruzie vyslána civilní mise EUJUST Themis zaměřená na reformu právního státu v Gruzii. Mise měla poradní charakter – měla gruzínské vládě pomoci s formulací strategie reformního procesu v oblasti trestní justice (Commission of the European Communities, 2005).

Mandát EUMM Georgia, civilní mise vyslané do Gruzie po rusko-gruzínské válce, pokrývá celé mezinárodně uznané území Gruzie, nicméně ve skutečnosti operuje pouze na území kontrolovaném gruzínskou vládou. Cílem EUMM Georgia je monitorovat dodržování Šestibodové dohody¹⁹, pomoci stabilizovat a normalizovat situaci v oblasti, budovat důvěru mezi stranami konfliktu a svou činností dotvářet podobu politiky EU v oblasti (Rada Evropské unie, 2008b). Zvláštní zástupce EU pro krizi v Gruzii, který byl vyslán nedlouho po EUMM Georgia, měl ještě více posílit přítomnost a viditelnost EU v oblasti. Jeho mandát spočívá v přípravách mezinárodních jednání o zajištění bezpečnosti a stability v oblasti, uprchlických otázkách a ostatních otázkách stran vyplývajících z Šestibodové dohody a následném zastupování postojů a zájmů EU při těchto jednáních a také dohledem nad dodržováním Šestibodové dohody (Rada Evropské unie, 2008c).

Gruzii byla v prosinci 2021, prosinci 2022 a v květnu 2023 přiznána, na její žádost, opatření pomoci Evropského mírového nástroje za účelem posílení kapacit gruzínských obranných sil, jako zejména „nesmrtícího zdravotnického a ženíjního vybavení a prostředků mobility civilního typu“ a také technického výcviku, bude-li o něj požádáno (Rada Evropské unie, 2021; 2023).

V červenci 2010 začala jednání o Dohodě o přidružení (Association Agreement, AA). Její nedílnou součástí je také přístup do Prohloubené a komplexní zóny volného obchodu, toto

¹⁹ Šestibodová dohoda je dohodou Gruzie a Ruska za mediace Evropské unie, která ukládá dodržovat 6 jejích principů: „nepoužívat sílu, definitivně ukončit nepřátelské akce, umožnit volný přístup pro humanitární pomoc, gruzínské vojenské jednotky se musí vrátit na své stálé základny, ruské vojenské jednotky se musí vrátit na pozice, jež zaujímaly před vypuknutím nepřátelských akcí, ..., bude zahájeno mezinárodní jednání o způsobu zajištění bezpečnosti a stability v Abcházii a Jižní Osetii“ (Rada Evropské unie, 2008a)

vyjednávání však původně bylo odloženo do doby, kdy budou pro něj splněny podmínky (European Commission, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2011). Podmínky k projednávání DCFTA byly posléze shledány splněnými a v únoru 2012 byla započata jednání. V červenci 2013 byla jednání o Dohodě o přidružení a DCFTA dokončena (European Commission, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2014), Smlouva byla podepsána v červnu 2014 a začala být provizorně prováděna od září 2014 (European Commission, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2015), v plnou platnost vešla 1. června 2016. V rámci její provizorní aplikace, DCFTA odstranila celní tarify a kvóty mezi EU a Gruzii, přispěla ke zvýšené aproximaci gruzínských zákonů a regulací v oblasti obchodu k těm evropským a také k zintenzivnění exportu nových gruzínských produktů do EU.

Dohody o zjednodušení vízového režimu a zpětném přebírání neoprávněně pobývajících osob byly první fází vízové liberalizace mezi EU a Gruzii. Partnerství pro mobilitu, které je jejich implementačním rámcem, bylo mezi oběma stranami uzavřeno na konci roku 2009. V červnu následujícího roku byly dohody o zjednodušení vízového režimu a zpětném přebírání nelegálně pobývajících osob podepsány a vstoupily v platnost současně, 1. března 2011 (European Commission, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2011; European Commission, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2012). Vzhledem k úspěšné implementaci bylo přistoupeno k druhé fázi vízové liberalizace – vízový dialog započal v červnu 2012, v únoru 2013 Gruzii předán Akční plán vízové liberalizace (Visa Liberalization Action Plan, VLAP), který předkládal nutné reformy a podmínky pro osvobození od víz pro Gruzince na cestách do EU (European Commission, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2014). Dialog o vízové liberalizaci byl dokončen v prosinci 2015, od 28. března 2017 mohou Gruzinci bezvívově cestovat do zemí Schengenu, pokud jejich pobyt nepřekročí 90 dní v 180denním období a pokud bude Gruzie dodržovat stanovené podmínky (European External Action Service, 2022).

V Gruzii se Evropská unie těší pozitivnímu obrazu v očích veřejnosti – 65 % Gruzinců vnímají Evropskou unii pozitivně, 83 % Gruzinců Evropské unii důvěřuje (Regional

Communication Programme for the Eastern Neighbourhood, 2022). Pozitivní obraz Evropské unie se taktéž odrazil do politických programů jednotlivých kandidujících subjektů v parlamentních volbách 2024. V kontextu stupňující se protizápadní rétoriky a politiky vládnoucí strany Gruzínský sen, se nejvýznamnější opoziční koalice shodly na potřebě vrátit Gruzii zpět na „Evropskou cestu“ v rámci dokumentu „Gruzínská charta,“ která je v případě získání nadpoloviční většiny hlasů zavazovala k vytvoření roční úřednické vlády, jež měla zrušit nedávno schválenou legislativu omezující lidská práva v Gruzii, která pozastavila přístupová jednání do EU, a také zemi připravit na svobodné a spravedlivé volby na podzim 2025. Sílu symboliky Evropské unie v Gruzii dokazuje také fakt, že se lídryní jedné z opozičních koalic stala protivládní aktivistka, která se stala známou poté, co byla fotografem na demonstraci zachycena mávající vlajkou Evropské unie, zatímco na ni mířila vodní děla (Civil Georgia, 2024b). Gruzínský sen se, navzdory pokračujícímu prohlubování své politiky, která zapříčinila pozastavení přístupového procesu Gruzie do EU, taktéž prohlašuje za proevropskou stranu a popírá jakýkoliv ruský vliv na směřování gruzínské politiky (Civil Georgia, 2024c).

4.3.3.1 Akční plány, programování finanční asistence

Nově formulovaná Evropská politika sousedství byla v červnu 2004 na návrh Komise rozšířena, aby zahrnovala také zakavkazské země, včetně Gruzie. Evropská politika sousedství do vzájemného vztahu Gruzie a EU vnesla politický Akční plán a financování jeho implementace prostřednictvím finančních nástrojů EU, mimo jiné také Evropského nástroje sousedství a partnerství.

Právní stát a reforma soudnictví se v listopadu 2006 staly jednou z priorit pětiletého Akčního plánu Evropské politiky sousedství, vyjednaného mezi EU a Gruzii (Open Society Georgia Foundation, NGO coalition “For Transparency of Public Finances”). Akční plán zintenzivňuje politickou spolupráci mezi oběma stranami a její rozsah, rozvíjí další mechanismy vzájemného politického dialogu, ale zejména otevírá perspektivu další integrace Gruzie s EU v závislosti na plnění Akčního plánu. Akční plán vybírá osm hlavních priorit, na které by se měla Gruzie v následujících pěti letech zaměřit:

1. Právní stát a reforma soudnictví,
2. Zlepšení podnikatelského prostředí a boj proti korupci,

3. Ekonomický rozvoj státu a snižování chudoby,
4. Spolupráce v oblasti spravedlnosti, svobody a bezpečnosti,
5. Regionální spolupráce,
6. Mírové řešení konfliktů,
7. Spolupráce v zahraniční a bezpečnostní politice,
8. Doprava a energetika.

Vedle těchto priorit také vytyčuje šest oblastí obecných cílů, které je do jisté míry doplňují. Akční plán je plněn pod dohledem orgánů vytvořených Smlouvou o partnerství a spolupráci a Evropská komise připravuje v pravidelných intervalech zprávy o pokrocích v Akčním plánu (European Union, 2006c).

Implementace gruzínského Akčního plánu EPS řadí Gruzii mezi úspěšnější státy Východního partnerství z pohledu plnění závazků. Gruzínský pokrok lze dokumentovat mimořádným finančním příspěvkem EU uděleným za splnění většiny priorit Akčního plánu za předchozí rok ve výši 22 milionů eur, začátkem jednání o DCFTA v únoru 2012 nebo počátkem dialogu o vízové liberalizaci v červnu 2012 (European Commission, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2013).

I přesto, že platnost Akčního plánu Evropské politiky sousedství pro Gruzii vypršela na konci roku 2011, byla vzhledem k pokračujícím jednáním o Dohodě o přidružení prodloužena do doby, kdy dospějí jednání dostatečně daleko, aby bylo možné Akční plán nahradit jiným programem, vlastním pro Dohodu o přidružení (European Commission, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2012).

Agenda pro přidružení (Association Agenda) nahradila Akční plán EPS v červnu 2014, kdy se obě strany domluvily na její podobě. Agenda pro přidružení měla za úkol připravit a zjednodušit vstup Dohody o přidružení v platnost. Obsah agendy zrcadlil strukturu samotné Smlouvy, mezi jejími hlavními cíli bylo upevňování nezávislých demokratických institucí, reforma soudnictví, reforma veřejné administrativy a boj s korupcí, dodržování lidských práv, ale také kapitoly o zahraniční a bezpečnostní politice, spolupráci v oblasti

spravedlnosti, svobody a bezpečnosti, obchodu a dalších (European Union, Georgia, 2014).

V březnu 2022 byl představena nová agenda přidružení mezi EU a Gruzii. Mezi jeho klíčové priority patří podpora hospodářského rozvoje, konektivity a vzdělávání a zaměstnanost mladých, výzkum a inovace; právní stát, reforma soudnictví a boj proti korupci; podpora ochrany životního prostředí a opatření v oblasti klimatu; digitální transformace; dodržování lidských práv, posílení veřejné správy a mobilita; mírové řešení konfliktů a spolupráce v oblasti obrany a bezpečnosti. Tyto klíčové priority jsou doplněny o krátkodobé a střednědobé priority v jednotlivých oblastech bilaterální spolupráce (The EU-Georgia Association Council, 2022).

Od roku 2014 je programovým dokumentem pro Evropský nástroj sousedství v Gruzii Jednotný rámec podpory (Single Support Framework), který je vyhlášen na dvě období, 2014-2017 a 2017-2020, přitom si každý z dokumentů vytyčuje své prioritní sektory, na něž bude poskytnuta finanční asistence. Pro Jednotný rámec podpory 2014-2017 to byly celkem tři sektory: veřejná administrativa, zemědělství a rozvoj venkova a reforma soudnictví (European External Action Service, 2014). Druhý programový dokument se pro období 2017-2020 zaměřuje na čtyři sektory: Ekonomický rozvoj a tržní příležitosti, Posílení institucí a řádné správy věcí veřejných, Konektivita, energie, životní prostředí a klimatické změny a Mobilita a mezilidské kontakty (European External Action Service, 2017).

Na Jednotné rámce podpory v roce 2022 navázal programový dokument Víceletý orientační rámec (2021-2027) Nástroje pro sousedství, rozvoj a mezinárodní spolupráci – Globální Evropa (Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument – Global Europe, NDICI – GE). Mezi oblasti politiky, které budou z nástroje podporované v tomto období patří: Odolná, udržitelná a integrovaná ekonomika; Odpovědné instituce, právní stát a bezpečnost; Environmentální a klimatická odolnost; Odolná digitální transformace a Odolná genderově rovná, spravedlivá a inkluzivní společnost. Víceletý finanční rámec pro Gruzii v těchto oblastech reflektuje novou Agendu pro přidružení. Celkově bylo pro Gruzii v rámci tohoto finančního programu alokováno 340 milionů eur (European External Action Service, 2022).

4.3.3.2 Kandidatura do Evropské unie, úpadek demokracie v Gruzii

V roce 2018 vstoupila v platnost nová gruzínská ústava, jež zahrnuje článek 78, který uzákoňuje cíl integrace Gruzie do struktur Evropské unie a Severoatlantické aliance (Parliament of the Republic of Georgia, 2020). Plány předpokládaly podání gruzínské žádosti o vstup do Evropské unie až v roce 2024, události v únoru 2022 na Ukrajině však byly důvodem k přehodnocení tohoto plánu. Gruzínská vláda požádala o vstup do Evropské unie 3. března 2022, evropská budoucnost pro Gruzii byla potvrzena v červnu 2022 (European Council, 2022). Následně bylo Gruzii představeno 12 priorit, na které by se měla zaměřit pro získání statutu kandidátské země EU. Tyto priority vycházejí ze zhodnocení aktuální situace Gruzie optikou Kodaňských kritérií a také analýzy její schopnosti plnit závazky členské země EU. Podle Evropské rady by se Gruzie mimo jiné měla zaměřit na problém politické polarizace a zaručit politickou spolupráci mezi politickými stranami podle dohody z 19. dubna 2021, zajistit plné fungování všech státních institucí a jejich nezávislost a odpovědnost pomocí demokratického dohledu, provést transparentní a efektivní reformu soudnictví, posílit nezávislost protikorupční agentury a posílit snahu o garanci svobodného, pluralitního, profesionálního a nezávislého mezinárodního prostředí (European Commission, 2022). Kandidátský status měl být Gruzii udělen až po uspokojivém plnění aspoň tří z dvanácti priorit vyžadovaných EU (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2022). Vyžadované politické reformy ale byly provázeny a zpomalovány hlubokou politickou polarizací v zemi, politickými tlaky, absencí konstruktivního jednání a problematickým dosahováním konsenzu v klíčových otázkách národního zájmu. Gruzínská prezidentka dokonce vetovala několik zákonů, které vnímala v rozporu s evropskou integrací (European Commission, 2023).

Již na konci roku 2022 proběhl první přezkum gruzínského postupu Evropskou komisí. O rok později byly tři z dvanácti priorit shledány jako splněné: rovnost pohlaví a boj proti násilí na ženách, adopce legislativy ustavující rozsudky Evropského dvora pro lidská práva právně závaznými pro gruzínské soudy a jmenování nezávislé osoby na pozici ombudsmana (European Commission, 2023), proto byl Gruzii přiznán status kandidátské země Evropské unie.

Navzdory zdánlivému pokroku v evropské integraci ale kvalita demokracie v Gruzii v roce 2024 dále upadala. V květnu 2024 parlament přehlasoval prezidentské veto Zákona o

transparentnosti zahraničního vlivu, který nařizuje nevládním organizacím a médiím financovaným ze zahraničí se registrovat jako „organizace jednající v zájmu zahraničních mocností“ (Civil Georgia, 2024d). Proti zákonu o zahraničním vlivu byla sepsána petice ke gruzínskému ústavnímu soudu k posouzení jeho ústavnosti, v říjnu 2024 však Ústavní soud rozhodl, že zákon je v souladu s gruzínskou ústavou, proto byl případ skupinou 120 občanskoprávních organizací, 16 mediálních organizací a čtyř jednotlivců předložen Evropskému soudu pro lidská práva (Civil Georgia, 2024e, 2024f). Parlamentním volbám v říjnu 2024 předcházelo schválení zákona „o rodinných hodnotách a ochraně nezletilých“ namířené proti LGBT+ osobám – Evropská unie Gruzii vyzvala k znovu zvážení celého legislativního balíčku (EEAS Press Team, 2024).

Parlamentní volby byly v den svého konání, 26. října 2024, provázeny nepokoji nejen ve volebních místnostech, ale i mimo ně. Pozorovatelé voleb hlásili výskyt předvyplněných volebních lístků, rozdávání mnohočetných volebních lístků, snahu některých voličů do urny vhodit více lístků, a podobně. Zatímco exit polls napovídaly, že opoziční koaliční bloky společně získaly nadpoloviční většinu, oficiální výsledky gruzínské Ústřední volební komise přisoudily volební vítězství vládnoucí straně Gruzínský sen, která podle nich získala 53,9 % hlasů. Výsledky voleb nebyly většinou mezinárodní komunity uznány, stejně tak je neuznaly opoziční strany a gruzínská prezidentka Zurabišviliová, kteří odmítli se zúčastnit ustavující schůze nového parlamentu (Civil Georgia, 2024g). Podle mezinárodních pozorovatelů volby nebyly v souladu s mezinárodními demokratickými principy (OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2024). Přes vlnu protestů se Gruzínský sen ujal vlády a 28. listopadu 2024 premiér Kobakhidze oznámil, že Gruzie pozastavuje přístupová jednání s Evropskou unií do roku 2028, aby mohla do Evropské unie vstoupit „s vlastní důstojností.“ Premiér také ohlásil, že vláda nebude přijímat rozpočtovou pomoc od Evropské unie a že povinností strany je docílit plného členství Gruzie v Evropské unii do roku 2030 (Civil Georgia, 2024i). Shodou okolností dříve téhož dne vydal Evropský parlament rezoluci, která odsuzovala krizi demokracii v Gruzii a údajný volební podvod (European Parliament, 2024b).

Velvyslanec EU v Gruzii Paweł Herczyński pro média označil úpadek demokracie v Gruzii a rozhodnutí Gruzínského sena pozastavit přístupový proces za politováníhodné a zopakoval, že Evropská unie má, i přes tyto okolnosti zájem na budoucím členství Gruzie (Civil

Georgia, 2024h). V polovině prosince 2024 bylo rozhodnuto o pozastavení vízové liberalizace pro držitele gruzínských diplomatických a služebních pasů – zatím jako „symbolický krok“ Evropské unie vůči představitelům Gruzie, v reakci na zmanipulované parlamentní volby, ale zvláště na porušování lidských práv při potlačování protestů, které následovaly volby a zesílily po rozhodnutí Gruzínského snu pozastavit přístupový proces do EU. Uvalení sankcí EU vyžaduje jednomyslný souhlas všech členských států Rady Evropské unie, vzhledem k pravidelným vetům zpravidla ze strany představitelů Maďarska, je ale možnost jejich použití vůči představitelům Gruzie vysoce nepravděpodobná (Foreign Affairs Council, 2024).

5 Zhodnocení použití moci Evropské unie v jednotlivých zakavkazských státech

Evropská unie používá své nástroje moci v závislosti na kontextu konkrétní země. Ne vždy je v konkrétním státě mocenská politika EU účinná nebo je geopolitický kontext pro Evropskou unii přívětivý. Vzhledem k tomu, že je vliv Evropské unie ve sledovaných zakavkazských zemích *a priori* omezen faktem, že s žádným sledovaným státem nesdílí společné hranice, jsem pro zhodnocení geopolitického kontextu pro EU v jednotlivých státech zvažila další faktory, které jej ve sledovaných zakavkazských zemích ovlivňují: existenci vlastních nerostných zdrojů, existenci lokálních konfliktů a jejich důsledky, vliv Ruské federace skrze její měkkou moc nebo pozici dodavatele komodit, potažmo bezpečnostních záruk, a stav demokracie v daném státě.

Existence vlastních nerostných zdrojů umožňuje Ázerbájdžánu v tomto směru nezávislost, zdroj financí a taktéž je i zdrojem moci, Ázerbájdžán proto může uplatňovat multivektorovou politiku bez nutnosti příklonu k mocenskému bloku. Lokální konflikty, například konflikt v Náhorním Karabachu, mají za důsledek vytvoření aliancí – v důsledku konfliktu v Náhorním Karabachu a aliance Ázerbájdžánu s Tureckem má Arménie omezenou možnost dovozu a vývozu do svých sousedních států – jak Ázerbájdžán, tak Turecko mají uzavřené hranice s Arménií, a proto musí Arménie hledat jiné zahraniční partnery, například v Rusku, které stojí nejen za dovozem ropy a zemního plynu do země, ale donedávna také Arménii poskytovalo bezpečnostní záruky. Vliv a v neposlední řadě měkká moc Ruska je dalším faktorem ovlivňujícím geopolitický kontext jednotlivých zakavkazských zemí pro EU – v souvislosti s gruzínským zákonem o zahraničním vlivu, který je v rozporu s evropskými hodnotami, je médii i gruzínskou opozicí často skloňována inspirace podobným ruským zákonem (France 24, 2024). Posledním faktorem, který ovlivňuje geopolitický kontext pro EU v Zakavkazsku je stav demokracie v jednotlivých zemích – Evropská unie má inherentně demokratický charakter, který je jedním ze zdrojů její měkké moci. Proto lze předpokládat, že apel na demokratické hodnoty bude v nedemokratickém státě neúčinný.

Podle mého názoru je ale společnou vlastností mocenské politiky Evropské unie v zakavkazských státech vytrvalost a přizpůsobivost – navzdory politickému obratu Arménie při původním vyjednávání Dohody o přidružení a nedávno také Gruzie, EU v případě Arménie vyjednala nový smluvní dokument v pozměněném znění, než byla původní Dohoda o přidružení, v současném případě Gruzie stále deklaruje podporu budoucnosti Gruzie jako členského státu EU.

5.1 Arménie

Na vzájemném vztahu Evropské unie s Arménií lze pozorovat, jak byl jeho vývoj ovlivněn geopolitickým kontextem země. Po dlouhou dobu vzájemného vztahu Evropské unie a Arménie byla moc EU oslabována vlažným zájmem Arménie o prohlubování vzájemných vztahů a jejímu příklonu k ruské alianci. Vzhledem k vnitřním problémům se Arménie zaměřovala zejména na domácí politiku a vztahy s EU upozadovala (Solonenko, 2012). Nejinak tomu bylo i v případě vyjednávání Dohody o přidružení a přístupu do Prohloubené a komplexní zóny volného obchodu – byť byla jednání úspěšně dokončena, Arménie upřednostnila členství v Eurasijské ekonomické unii, zejména z důvodu své závislosti na ruských dodávkách energie. Rusko totiž Arménii nabídlo zvýhodněné ceny zemního plynu i možnost odpuštění dluhu vůči ruskému Gazpromu – využilo tak historické závislosti, stejně jako arménského nedostatku zdrojů fosilních paliv a nemožnosti je dovážet ze sousedních států. Na druhou stranu ale Evropská unie nedokázala dostatečně dobře v Arménii komunikovat výhody Dohody o přidružení (Lovitt, 2015). Perspektiva užšího partnerství s Evropskou unií zůstala pro Arménii atraktivní, podmínky nové dohody ale byly oproti Dohodě o přidružení přepracovány – Dohoda o komplexním a posíleném partnerství byla podepsána v listopadu 2017.

Konflikt v Náhorním Karabachu do velké míry promlouvá do vnější i vnitřní politiky země, včetně jejího ekonomického rozvoje (European Commission, 2020). Evropská unie, ačkoliv se již v Akčním plánu v roce 2006 zavázala k silné podpoře mírového řešení tohoto konfliktu se až do roku 2022 příliš nezapojovala. Po úspěšném vyslání monitorovací mise v roce 2022 byla do arménsko-ázerbájdžánského pohraničí na žádost arménské vlády vyslána civilní mise EUMA (Publications Office of the European Union, 2023). Domnívám se, že v tomto případě jde o projev měkké moci Evropské unie a její vnímané důvěryhodnosti ze strany

Arménie.

Válka v Náhorním Karabachu negativně ovlivňuje arménský obchod – jediné pozemní obchodní trasy z důvodu uzavřených hranic s Tureckem a Ázerbájdžánem vedou na sever do Gruzie a na jih do Íránu. Evropská unie v oblasti obchodu s Arménií odstraňuje celní bariéry a obecně zlepšuje podmínky pro vzájemný obchod, také v rámci Dohody o komplexním a posíleném partnerství. V minulosti byly všeobecný systém preferencí a (GSP) a Všeobecný systém preferencí Plus (GSP+) jedny z nejdůležitějších nástrojů EU pro podporu stability a demokratických procesů v rozvíjejících se ekonomikách. Zejména program GSP+, který začala Arménie využívat od roku 2014, vyžaduje po podporovaných státech plnění podmínek, např. ratifikaci a implementaci 27 konvencí, za účelem dosažení udržitelného rozvoje a řádné veřejné správy (Lovitt, 2017). Využívání programu GSP+ Arménií je, vzhledem k jeho podmíněčnosti, projevem měkké moci EU.

Po revizi Evropské politiky sousedství Evropská unie v sousedských státech Východního partnerství začala uplatňovat pobídkový přístup „více za více“, jehož cílem je motivovat sousedské státy k větším reformním snahám. Arménie byla za své reformní úsilí odměněna v roce 2017 (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2019a; 2020a). Tuto kombinaci určování agendy a pobízení k lepším výsledkům považují za projev chytré moci ze strany Evropské unie. Proměna arménského státu – změna z prezidentského systému na parlamentní, následná „sametová revoluce“ v roce 2018 a změna jeho představitelů, s sebou přinesla i větší vůli státu plnit programové dokumenty partnerství s EU, což také přispělo ke zlepšení vzájemných vztahů. I z tohoto důvodu začala být politika EU vůči Arménii účinnější.

Nakonec mocenské zájmy nejbližšího arménského spojence – Ruska – na Ukrajině oslabily jeho vliv v Arménii. Rusko neplnilo své bezpečnostní záruky během otevřeného konfliktu v Náhorním Karabachu v roce 2023, což vedlo k odcizení Arménie a pozastavení jejího působení v Organizaci Smlouvy kolektivní bezpečnosti na jaře 2024. Tato změna geopolitické situace posílila vliv Evropské unie v Arménii a umožnila rychlejší rozvoj vzájemných vztahů. V březnu 2024 byla Evropským parlamentem potvrzena teoretická možnost přístupu Arménie do EU. V červenci 2024 se začalo vyjednávat o vízové liberalizaci, EU také podpořila arménské ozbrojené síly finančně z prostředků Evropského

mírového nástroje – finance jsou určeny na posílení ochrany civilistů v nouzi a rovněž na rozvoj logistických kapacit arménských ozbrojených sil. Šlo o první opatření Evropského mírového nástroje v Arménii, které rovněž potvrdilo trend zintenzivnění vzájemných vztahů EU a Arménie (Council of the European Union, 2024a).

Tabulka 6: Zhodnocení používané moci EU v Arménii

faktory chytré moci	tvrdá moc	měkká moc	geopolitický kontext	smart power?
existence faktoru v dané situaci	1	1	+	ano
použité nástroje moci, faktory geopolitického kontextu	pobídky principu „více za více“	EUMA; GSP+	zkvalitňování arménské demokracie; odklon od Ruska	
legenda	1 = moc zrealizována 0 = moc nezrealizována		+ geopolitický kontext příznivý - geopolitický kontext nepříznivý	

Zdroj: autorka práce

V do Tabulky 6 jsem zanesla výše popsané faktory – Evropská unie v Arménii podle těchto podmínek jedná v souladu s chytrou mocí – kombinuje tvrdou moc v podobě různých typů finančních pobídek s měkkou mocí, například přítomností civilní mise EUMA na arménsko-ázerbájdžánských hranicích nebo potvrzením potenciální možnosti přijetí Arménie jako člena Evropské unie. Za současné geopoliticky příznivé situace, dané odklonem od Ruska a zkvalitňováním arménské demokracie, se také daří tyto dvě moci úspěšně kombinovat tak, aby se vzájemně posilovaly – například vybudovaná vzájemná důvěra vedla k žádosti o opatření pomoci z Evropského mírového nástroje a její následné schválení.

5.2 Ázerbájdžán

Nedemokratický charakter autoritářského režimu Ázerbájdžánu tvoří téměř nepřekonatelnou překážku integračním snahám Evropské unie. Konsolidovaný autoritářský režim jedná

především za cílem uchování vlastní existence, proto není Evropská unie a její proreformní postoj není pro Ázerbájdžán atraktivní (Kvashuk et al., 2013). Geopolitický kontext Ázerbájdžánu hodnotím pro EU negativně – je nedemokratickým státem, Ázerbájdžán si může také vzhledem k své energetické soběstačnosti dovolit uplatňovat multivektorovou politiku, tj. netíhne k mocenským blokům, a k jednotlivým vztahům s mezinárodními aktéry přistupuje pragmaticky.

Ázerbájdžán se více uchyluje k bilaterální spolupráci s jednotlivými členskými státy než s Evropskou unií jako celkem (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2011). Neúspěšná implementace Akčního programu, opuštěná jednání o užším smluvním vztahu s Evropskou unií a také dočasné pozastavení účasti ve formátu EURONEST napovídají, že nástroje měkké moci založené na bližší politické integraci a společných hodnotách nejsou pro Ázerbájdžán účinné.

Jednou z mála úspěšných iniciativ byly dohody o zjednodušení vízového režimu a zpětném přebírání nelegálně pobývajících osob, jejichž úspěšné sjednání vyžadovalo přijetí společných standardů a norem, a pro jejichž fungování je nutné dodržování těchto pravidel oběma stranami. Evropská unie v Ázerbájdžánu svou moc prosazuje s maximálními obtížemi a její výsledky jsou velmi omezené. Ázerbájdžán je ve vzájemných vztazích s EU selektivní, zahrnutí země do Východního partnerství nepřineslo výraznější změnu charakteru vzájemného vztahu, snahy o vyjednání nového smluvního rámce, který by nahradil dosud jediný dokument upravující vzájemné vztahy Evropské unie a Ázerbájdžánu – Dohodu o partnerství a spolupráci v platnosti od roku 1999, byly neúspěšné. Vzájemné vztahy Evropské unie a Ázerbájdžánu lze charakterizovat jako pragmatické – zaměřily se na energetický sektor. Jednání o dodávkách energií byla navíc zintenzivněna po začátku války na Ukrajině v únoru 2022, v důsledku potřeby diverzifikace energie pro evropský trh. V tomto kontextu tedy Evropská unie upřednostňuje ekonomické výhody partnerství s Ázerbájdžánem nad vlastní hodnotově založenou identitou, což tento obraz Evropské unie oslabuje nejen vůči Ázerbájdžánu, ale i okolním zakavkazským zemím.

V neposlední řadě je Ázerbájdžán velmi citlivý na politiku Evropské unie v Arménii – opatření pomoci Arménii z Evropského mírového nástroje v červenci 2024 ázerbájdžánská vláda odsoudila a požadovala plnou transparentnost využití této finanční pomoci.

Tabulka 7: Zhodnocení používané moci EU v Ázerbájdžánu

faktory chytré moci	tvrdá moc	měkká moc	geopolitický kontext	smart power?
existence faktorů v dané situaci	1	1	-	ne
použité nástroje moci, faktory geopolitického kontextu	pobídky principu „více za více“	diplomatické zastoupení EU v Ázerbájdžánu	autoritářský stát; energetická soběstačnost	
legenda	1 = moc zrealizována 0 = moc nezrealizována		+ geopolitický kontext příznivý - geopolitický kontext nepříznivý	

Zdroj: autorka práce

Charakter použití moci Evropské unie jsem zanesla do Tabulky 7. Evropská unie se v Ázerbájdžánu snaží uplatňovat měkkou i tvrdou moc. Cílová skupina měkké moci Evropské unie je omezena pouze na ázerbájdžánskou veřejnost, vzhledem k míře konsolidace autoritářského režimu je zde obtížné prosazovat reformní agendu na vládní úrovni. Ázerbájdžán dostatečně neimplementuje akční plány ani jiné programové dokumenty a ani finanční pobídky nejsou v tomto účinné, nástroje měkké moci Evropské unie lze považovat za účinné pouze v omezeném měřítku, zejména pokud z nich plynou výhody, jako v případě Dohod o zjednodušení vízového režimu a zpětném převzetí nelegálně pobývajících cizinců. Evropská unie proto v Ázerbájdžánu nejedná v souladu s chytrou mocí. Ázerbájdžánský konsolidovaný autoritářský režim tvoří téměř neprostupnou překážku uplatnění mocenských prostředků Evropské unie a tím i nepříznivý geopolitický kontext vlastního vzájemného vztahu.

5.3 Gruzie

V případě Gruzie lze pozorovat opačný trend oproti Arménii, kdy úpadek demokracie ve státě a sklouzávání do vlivu Ruska vedl k dočasně přerušným přístupovým jednáním do

Evropské unie. Gruzie došla ze všech zakavkazských států nejdále v míře evropské integrace, dokonce jako jediná má cíl své evropské integrace ukotven jako ústavní článek. Ve vzájemných vztazích s Gruzii EU používá nástroje měkké i tvrdé moci. Měkká moc Evropské unie v Gruzii plyne zejména z určování agendy v rámci Dohody o přidružení, jejích institucí a finančním programování, v minulosti ale také při vyjednávání jednotlivých bilaterálních dohod, jako například Dohody o vízové liberalizaci. V Gruzii se Evropské unii daří uplatňovat svou měkkou moc také mezi veřejností, která Evropskou unii ve vysoké míře podporuje a důvěřuje jí. Nástroj vízové liberalizace přibližuje Gruzince k Evropě, do roku 2022 učinili Gruzinci přes 1 500 000 krátkodobých bezvízových výjezdů do Evropské unie, vízová liberalizace tímto způsobem slouží jako nástroj mobility a kulturní výměny – proto jde o účinný nástroj měkké moci EU (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2022).

Určování agendy bylo doplňováno finančními pobídkami – nástroji tvrdé moci, v rámci přístupů „více za více“ a „méně za méně“, které měly státy Východního partnerství více motivovat k reformám a odrazovat od nečinnosti. Evropská unie pravidelně odměňovala gruzínské reformní snažení na základě principu „více za více“ (European Commission, High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, 2019c). Jako jediný zakavkazský stát podepsala Gruzie s Evropskou unií Dohodu o přidružení a také Dohodu o vízové liberalizaci, dokonce v roce 2023 získala status kandidátské země do Evropské unie.

Navzdory všem těmto dosaženým milníkům, však začala vládnoucí strana Gruzínský sen svou politikou omezovat lidská práva gruzínského obyvatelstva, zejména ve volebním roce 2024. Gruzínský parlament v květnu prosadil zákon o zahraničním vlivu, který zřizuje registraci subjektů a osob financovaných ze zahraničí, v září téhož roku byl schválen zákon o ochraně rodiny, který je zacílen proti LGBT osobám. V kontextu schválení a vstupu v platnost kontroverzního zákona o zahraničním vlivu Evropská unie uvažovala o pozastavení platnosti Dohody o vízové liberalizaci, jakožto donucovacím prostředku tvrdé moci (Civil Georgia, 2024j). Nakonec ale EU vydala prohlášení, ve kterém vyzývá Gruzii ke zrušení tohoto zákona pod hrozbou pozastavení přístupových jednání s Gruzii (European Council, 2024). Velvyslanec EU v Gruzii pak v červenci 2024 oznámil zmrazení vojenské pomoci z Evropského mírového nástroje pro Gruzii ve výši 30 milionů eur a potvrdil pozastavení přístupových jednání (Light, 2024). Celkově Evropská unie v reakci na

zhoršování stavu demokracie v Gruzii od června 2024 do října 2024 omezila výplatu finanční pomoci alokovanou mezi lety 2022-2024 o 121,3 milionů eur (Civil Georgia, 2024k). Domnívám se, že ze strany Evropské unie jde v tomto případě o pokus použití nástroje tvrdé moci za účelem donucení.

I přesto, že tento projev tvrdé moci nepřinesl změnu chování ze strany gruzínské vlády, gruzínskou opozici a veřejnost, v čele s prezidentkou Zurabišviliovou, tento podnět zasáhl – byla vytvořena iniciativa „Volte Evropu“, která byla směřovaná proti vládnoucí straně Gruzínský sen a měla za cíl zmobilizovat Gruzínce a sjednotit opoziční strany za stejným cílem – vrátit Gruzii zpět na evropskou cestu – před parlamentními volbami v říjnu 2024 (Civil Georgia, 2024l).

Po parlamentních volbách, které mezinárodní pozorovatelé zhodnotili jako v nesouladu s mezinárodními demokratickými principy, zvolené opoziční strany odmítly nastoupit do parlamentu se staronovým vítězem voleb, stranou Gruzínský sen. Ta se ujala vlády sama a 28. listopadu 2024, poté, co Evropský parlament schválil rezoluci o úpadku demokracie v Gruzii a údajných podvodných volbách, premiér Kobakhidze oznámil, že Gruzie pozastavuje přístupová jednání do Evropské unie do roku 2028. Dosavadní protesty, které požadovaly opakování voleb, získaly nový impuls – občanský boj za evropskou budoucnost Gruzie, tváří v tvář tvrdému potlačování ze strany státu. Po těchto událostech Evropská unie ve svých prohlášeních rozlišuje gruzínskou vládu a gruzínskou veřejnost – deklaruje podporu gruzínskému lidu na evropské cestě, zároveň ale odsuzuje násilné potlačování protivládních protestů, vyjadřuje znepokojení nad nedemokratickým jednáním gruzínské vlády a autorit a požaduje jeho nápravu (Council of the European Union, 2024b), podobně zacílené je i omezení vízové liberalizace pro držitele gruzínských diplomatických a služebních pasů. Z tohoto jednání je patrné, že EU navzdory vlastním systémovým limitacím omezujícím tvrdou moc, například podmínce jednomyslnosti při uvalení sankcí vůči konkrétním gruzínským činitelům, diverzifikuje své nástroje moci v Gruzii, aby posilovala nebo alespoň udržovala vlastní měkkou moc v gruzínské společnosti., zároveň také přijala opatření, které omezuje vízovou liberalizaci pro držitele gruzínských diplomatických a služebních pasů.

Tabulka 8: Zhodnocení používané moci EU v Gruzii

faktory chytré moci	tvrdá moc	měkká moc	geopolitický kontext	smart power?
existence faktoru v dané situaci	1	1	+ / - (2024-)	
použité nástroje moci, faktory geopolitického kontextu	pobídky principu „více za více;“ zmražení finanční pomoci	Dohoda o přidružení; Dohoda o vízové liberalizaci; kandidátský status do EU; EUMM Georgia	do 2023: proevropské nastavení Gruzie; zakotvení evropské integrace do gruzínské ústavy 2024: úpadek demokracie; nedemokratické parlamentní volby; omezování lidských práv	ano (do 2023) ne (2024-)
legenda	1 = moc zrealizována 0 = moc nezrealizována		+ geopolitický kontext příznivý - geopolitický kontext nepříznivý	

Zdroj: autorka práce

Vrátím-li se k požadavkům, které jsem pro chytrou moc nastínila, z Tabulky 8 je zřejmé, že Evropská unie se v Gruzii v posledních letech snažila uplatňovat chytrou moc. Z pohledu geopolitického kontextu Evropská unie sice s Gruzii nesdílí společné hranice, avšak rusko-gruzínská válka a vytvoření autonomních de-facto států podporovaných Ruskem – Abcházie a Jižní Osetie, zapříčinily po roce 2008 politický obrat směrem k západním zemím, jakožto i k Evropské unii. Toto období také přineslo významný rozvoj vztahů Evropské unie s Gruzii, prostřednictvím Dohody o přidružení a v roce 2023 také získáním kandidátského statutu pro přístup do EU. Proto do roku 2023 hodnotím geopolitický kontext Gruzie pro Evropskou unii jako pozitivní.

Stupňující se politická polarizace Gruzie a úpadek její demokracie v posledních letech vyústily v pozastavení přístupového procesu do Evropské unie ze strany Gruzie, rok po přiznání jejího kandidátského statutu. Vzhledem k deklarované změně přístupu Gruzie k Evropské unii po přerušení přístupového procesu bude třeba přehodnotit celkovou strategii přístupu Evropské unie ke Gruzii – dosud uplatňovaný přístup „více za více“ a „méně za méně“ pozbyde účinku. Gruzínské vedení v prohlášení pozastavujícím přístupový proces odmítlo také čerpání grantů EU, protože ho považuje za prostředek blackmailu vůči Gruzii (Civil Georgia, 2024). Současný úpadek demokracie a autoritářské tendence vládního Gruzínského snu činí geopolitický kontext pro EU negativním – proto lze říct, že v letošním roce, navzdory snaze používat nástroje tvrdé moci (zmrazení vojenské pomoci, pozastavení vízové liberalizace pro držitele určitých typů pasů), Evropská unie vůči gruzínské vládě chytrou moc neuplatňuje. Pokud bude gruzínská vláda v trendu nedemokratického jednání pokračovat a Evropská unie nebude schopna adekvátně zareagovat, může dojít k výraznému oslabení pozice EU také v očích gruzínské veřejnosti.

Závěr

Realizaci chytré moci ve vzájemných vztazích mezinárodních aktérů jsem pro účely této práce podmínila dvěma faktory. Zaprvé, aktér, který chce uplatňovat chytrou moc, musí ve vztahu vůči druhému aktérovi používat a kombinovat nástroje měkké a tvrdé moci. Měkká a tvrdá moc se odlišují jednak charakterem působení na druhého aktéra, tedy zda je druhý aktér ke změně svého chování spíše přinucen, typicky nástroji vojenské síly nebo finančních prostředků, nebo zda se pro změnu chování rozhodl spíše sám, na základě působení mocenského aktéra. Druhou podmínkou je příznivý geopolitický kontext druhého aktéra vůči prvnímu aktérovi, který ovlivňuje efektivitu prováděných mocenských politik. Je-li použití kombinace obou druhů nástrojů moci efektivní, poté lze hovořit o uplatněné chytré moci. Právě efektivita kombinace nástrojů moci je ale obtížně pozorovatelná a měřitelná – v tomto jsou výsledky této diplomové práce limitovány, proto jsem toto kritérium zjednodušila na kombinaci nástrojů měkké a tvrdé moci, za příznivého geopolitického kontextu.

Evropská unie podle mého názoru disponuje nástroji jak tvrdé, tak především měkké moci a ve dvou ze tří sledovaných států (s výjimkou Ázerbájdžánu) se je Evropská unie snaží kombinovat. V jednotlivých sledovaných státech se celková úspěšnost mocenské politiky Evropské unie významně liší, rozhodujícím faktorem je právě geopolitický kontext a jeho vývoj.

Jak jsem v rámci této případové studie prokázala, Evropská unie je schopna praktikovat chytrou moc v případech, kdy je tomu geopolitický kontext druhého aktéra příznivý. Jako nástroj tvrdé síly používá v kontextu zakavkazských zemí nejčastěji finanční pobídky, v případě již existujících vzájemných dohod, které jsou nadstavbou nad základními smlouvami také okrajově pohružky jejich pozastavením. Sankce jsou nástrojem tvrdé moci, který podléhá jednomyslným schválením Radou EU, což znemožňuje jejich uplatnění v kontextu zakavkazských států z důvodu veta zpravidla ze strany představitelů Maďarska. Evropská unie disponuje širší paletou nástrojů měkké moci – perspektiva evropské integrace, zjednodušení vízového režimu, vízové liberalizace nebo přístupu do zóny volného obchodu byly pro sledované země jedněmi z důvodů pro změnu vlastní politiky nebo přijetí

společných standardů.

Výše zmíněné nástroje dokáže Evropská unie kombinovat, nejprominentnějším příkladem kombinace měkké a tvrdé moci je kombinace programových dokumentů a principu „víc za víc,“ případně „míň za míň,“ které poskytují dodatečné financování v závislosti na úspěšnosti jednotlivých států při plnění programových priorit, které často zahrnují reformy státní správy podle mezinárodních demokratických standardů. Evropská unie je v rámci své politiky v Zakavkazsku vytrvalá a přizpůsobivá – navzdory nepříznivým situacím v jednotlivých státech se snaží nacházet kompromisy v jednání, aby výsledné společné dokumenty odpovídaly potřebám obou stran, udržovat svoji přítomnost v zemi a dlouhodobě komunikovat evropskou sounáležitost.

Summary

For the purpose of this thesis, I have conditioned the realization of smart power in international actors' relations by two factors. Firstly, the actor, who seeks to exert smart power, must, in the relation towards the other actor, use and combine soft and hard power instruments. Soft and hard power differ by the character of their effect on the other actor, thus depending on whether the second actor was coerced, typically by military force or financial instruments, to change his behaviour, or whether he rather chose, based on the actions of the first actor, to change his behaviour on his own. The second condition is the favourable geopolitical context of the second actor in relation to the first actor, as it affects the efficiency of the exercised power policy. The power efficiency is difficult to measure and as such, limits this thesis' outcome – to overcome this, I've chosen to recognize the efforts of combining hard and soft power instruments in favourable geopolitical context as smart power efforts.

In my opinion, the European Union possesses the instruments of both hard and especially soft power, and in two of the three analysed states (with the exception of Azerbaijan), the European Union strives to combine them. In each of the analysed states, the total success rate of European Union's power politics varies significantly, with the deciding factor being the geopolitical context and its development.

As I have shown in the case study, the European Union can practice smart power in cases, where the geopolitical context of the second actor is favourable. Financial incentives are the most used European Union hard-power instrument in the South Caucasus context, in case there are existing agreements that build upon the base agreements between the EU and the state, the EU may threaten with their suspension as a hard power instrument. The sanctions are an instrument that depends on a unanimous vote in the Council of the EU, which makes their exercise in the South Caucasus states highly improbable, since the Hungary representatives tend to veto such decisions. The EU has more soft-power instruments available – the perspective of European integration, visa regime facilitation, visa liberalization or entry to the free trade zone, were some of the reasons for the analysed states to change their behaviour or accept common standards.

The EU can combine the abovementioned instruments, with the most prominent example being the “more for more,” or, “less for less” approach, which grants additional funding depending on the efforts by the individual states in meeting the programme priorities, which often include reforms of state administration in line with the international democratic standards. With regards to EU’s policy in the South Caucasus, the EU is both persistent and adaptive – even when met with adverse geopolitical context, the EU seeks to compromise in the in the negotiations to fit the need of the individual state and the EU, keeps their presence in the individual countries and communicates the European togetherness.

Použitá literatura

Odborná literatura

ARON, Raymond, 1986. Macht, Power, Puissance. In: LUKES, Steven, ed. *Power*. NYU Press. ISBN 9780814750315.

BACHRACH, Peter a Morton S. BARATZ, 1962. Two Faces of Power. *American Political Science Review*. **56**(4), 947-952. ISSN 0003-0554. Dostupné z: doi:10.2307/1952796

BARNETT, Michael a Raymond DUVALL, 2005. Power in International Politics. *International Organization*. **59**(1), 39-75. ISSN 1531-5088. Dostupné z: doi.org/10.1017/S0020818305050010

BULL, Hedley, 1982. Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of common market studies*. Oxford, UK: Blackwell Publishing, **21**(2), 149-170. ISSN 0021-9886. Dostupné z: doi:10.1111/j.1468-5965.1982.tb00866.x

CARR, Edward Hallett, 1962. The twenty years' crisis, 1919-1939. London: Macmillan.

CROSS, Mai'a K Davis, 2011. Europe, a smart power? *International politics (Hague, Netherlands)*. London: Palgrave Macmillan UK, **48**(6), 691-706. ISSN 1384-5748. Dostupné z: doi:10.1057/ip.2011.28

DAHL, Robert A., 1957. The Concept of Power. *Behavioral Science*. **2**(3), 201-215. ISSN 1099-1743. Dostupné z: doi.org/10.1002/bs.3830020303

DUCHÊNE, François, 1973. The European Community and the Uncertainties of Interdependence. In: KOHNSTAMM, Max a Wolfgang HAGER. *A Nation Writ Large?: Foreign Policy Problems before the European Community*. The Macmillan Press. 1-21. ISBN 9781349018284. Dostupné z: doi.org/10.1007/978-1-349-01826-0

FORSBERG, Tuomas, 2011. Normative Power Europe, Once Again: A Conceptual Analysis of an Ideal Type*. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. **49**(6), 1183-1204. ISSN 0021-9886. Dostupné z: doi:10.1111/j.1468-5965.2011.02194.x

GALTUNG, Johan, 1973. The European Community: A Superpower in Making. London: Allen & Unwin. ISBN 9780043270417.

GALLAROTTI, Giulio M., 2015. Smart Power: Definitions, Importance, and Effectiveness. *Journal of Strategic Studies*. **38**(3), 245-281. ISSN 0140-2390. Dostupné z: doi:10.1080/01402390.2014.1002912

GELB, Leslie H., 2009. *Power Rules: How Common Sense Can Rescue American Foreign Policy*. HarperCollins. ISBN 9780061864162.

GEORGE, Alexander L., 1994. *The Limits Of Coercive Diplomacy*. 2. Westview Press. ISBN 9780813317878.

GODDARD, Stacie E a Daniel H. NEXON, 2016. The Dynamics of Global Power Politics: A Framework for Analysis. *Journal of Global Security Studies*. 1(1), 4-18. ISSN 2057-3170. Dostupné z: doi:10.1093/jogss/ogv007

GRAY, Colin, S. 2011. *Hard Power and Soft Power: The Utility of Military Force as an Instrument of Policy in the 21st Century*. Strategic Studies Institute. ISBN 1584874864

HAYES, Louis D., 1968. The Utility of the Concept of Power in the Study of International Relations. *Social science*. Winfield, Kan: Pi Gamma Mu, National Social Science Honor Society, 43(3), 153-159. ISSN 0037-7848.

HENNE, Peter S., 2020. Beyond Soft Power: Disaggregating non-material instruments of power in foreign policy. Příspěvek na konferenci. University of Vermont.

HUFBAUER, Gary Clyde, Jeffrey J. SCHOTT, Kimberly Ann ELLIOTT a Barbara OEGG, 2007. *Economic sanctions reconsidered*. 3rd ed. Washington: Peterson Institute for International Economics. ISBN 9780881324075.

HYDE-PRICE, Adrian, 2006. 'Normative' power Europe: a realist critique. *Journal of European Public Policy*. 13(2), 217-234. ISSN 1350-1763. Dostupné z: doi:10.1080/13501760500451634

KVASHUK, Olga, Iryna SOLONENKO a Viorel URUSU, ed., 2013. *European Integration Index 2013 for Eastern Partnership Countries* [online]. International Renaissance Foundation. Dostupné z: http://archive.eap-csf.eu/assets/files/Articles/Index_2013.pdf

LOVITT, Jeff, ed., 2015. *European Integration Index 2014 for Eastern Partnership Countries* [online]. Eastern Partnership Civil Society Forum. ISBN 9788087804094. Dostupné z: https://eap-csf.eu/content/uploads/2024/07/European-Integration-Index_2014.pdf

LOVITT, Jeff, ed., 2017. *Eastern Partnership Index 2015-2016: Charting Progress in European Integration, Democratic Reforms, and Sustainable Development* [online]. Eastern Partnership Civil Society Forum. ISBN 9782930970004. Dostupné z: <https://eap-csf.eu/content/uploads/2024/07/EaP-Index-2015-16.pdf>

LUKES, Steven, 1974. *Power: A Radical View*. London: Macmillan Education, 64 s. ISBN 9780333166727.

MANNERS, Ian, 2002. Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *JCMS*: 101

Journal of Common Market Studies. **40**(2), 235-258. ISSN 0021-9886. Dostupné z: doi:10.1111/1468-5965.00353

MAULL, Hanns W, 1990. Germany and Japan: The New Civilian Powers. *Foreign Affairs*. **69**(5), 91-106. ISSN 0015-7120. Dostupné z: doi.org/10.2307/20044603

NOSSEL, Suzanne, 2004. Smart Power. *Foreign Affairs*. **83**(2), 131-142. ISSN 0015-7120. Dostupné z: doi.org/10.2307/20033907

NYE, Joseph S., 1990. Bound To Lead: The Changing Nature of American Power. Basic Books. ISBN 9780465094165.

NYE, Joseph S., 2004. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs. ISBN 9781586483067.

NYE, Joseph S, 2009. Get Smart: Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs*. **88**(4), 160-163. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/20699631>

NYE, Joseph S., 2011. The Future of Power. New York: Public Affairs. ISBN 9781610390699.

NYE, Joseph S, 2023. Soft Power and Great-Power Competition. Springer. ISBN 9789819907137. Dostupné z: doi:10.1007/978-981-99-0714-4

NYE, Joseph S. a Richard L. ARMITAGE, ed., 2007. CSIS Commission on Smart Power: A smarter, more secure America. Washington: Center for Strategic and International Studies. ISBN 9780892065103.

SCHULTZ, Kenneth A., 2001. Democracy and coercive diplomacy. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 1107121809.

SOLOMONENKO, Iryna, ed., 2012. European Integration Index for Eastern Partnership Countries. International Renaissance Foundation. Dostupné z: https://www.academia.edu/5187130/European_Integration_Index_for_Eastern_Partnership_Countries_2012_

SWEIJS, Tim, 2023. The Use and Utility of Ultimata in Coercive Diplomacy. The Hague: Springer.

TWITCHETT, Kenneth J., ed., 1976. Europe and the World: The External Relations of the Common Market. New York: St. Martin's Press.

Oficiální dokumenty/primární zdroje

AFP, 2024. Russia Agrees to Remove Some Troops, Border Guards From Armenia. In: THE

MOSCOW TIMES. *The Moscow Times* [online]. 9.5.2024. Dostupné z: <https://www.themoscowtimes.com/2024/05/09/russia-agrees-to-remove-some-troops-border-guards-from-armenia-a85084>

ASBAREZ, 2024. UPDATED: EU Approves 10 Million Euros in Military Assistance to Armenia. ASBAREZ. *Asbarez* [online]. 22. 07. 2024. Dostupné z: <https://asbarez.com/eu-approves-10-million-euros-for-military-aid-to-armenia/>

AZERBAIJAN, EUROPEAN UNION, 2014. Agreement between the European Union and the Republic of Azerbaijan on the readmission of persons residing without authorisation. 22014A0430(01). Dostupné také z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:22014A0430\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:22014A0430(01))

CIVIL GEORGIA, 2024a. Parliament Speaker, Foreign Minister React to EU Freezing Aid to Georgia. *Civil Georgia* [online]. Dostupné z: <https://civil.ge/archives/615745>

CIVIL GEORGIA, 2024b. News Coalition for Change Unveils MP Candidate List, Led by Iconic “Woman with the EU Flag.” CIVIL GEORGIA. *Civil Georgia* [online]. 26. 09. 2024. Dostupné z: <https://civil.ge/archives/626170>

CIVIL GEORGIA, 2024c. PM Kobakhidze: GD “Clearly Pro-European.” CIVIL GEORGIA. *Civil Georgia* [online]. 25. 10. 2024. Dostupné z: <https://civil.ge/archives/630362>

CIVIL GEORGIA, 2024d. Breaking: Parliament Overrides President’s Veto on Foreign Agents Law, Adopts the Agents’ Law. CIVIL GEORGIA. *Civil Georgia* [online]. 28. 05. 2024. Dostupné z: <https://civil.ge/archives/609871>

CIVIL GEORGIA, 2024e. Constitutional Court Rejects Suspension of Agents’ Law. CIVIL GEORGIA. *Civil Georgia* [online]. 09. 10. 2024. Dostupné z: <https://civil.ge/archives/627785>

CIVIL GEORGIA, 2024f. News Foreign Agents Law To Be Challenged in ECHR. CIVIL GEORGIA. *Civil Georgia* [online]. 17. 10. 2024. Dostupné z: <https://civil.ge/archives/628631>

CIVIL GEORGIA, 2024g. GD Aborts EU Accession. CIVIL GEORGIA. *Civil Georgia* [online]. 28. 11. 2024. Dostupné z: <https://civil.ge/archives/638801>

CIVIL GEORGIA, 2024h. Amb. Herczyński: A Completely New, “Heartbreaking” Reality. CIVIL GEORGIA. *Civil Georgia* [online]. 29. 11. 2024. Dostupné z: <https://civil.ge/archives/639126>

CIVIL GEORGIA, 2024i. GD Aborts EU Accession. CIVIL GEORGIA. *Civil Georgia* [online]. 29. 11. 2024. Dostupné z: <https://civil.ge/archives/639126>

Georgia [online]. 28. 11. 2024. Dostupné z: <https://civil.ge/archives/638801>

CIVIL GEORGIA, 2024j. EU Ambassador: EU to Check Whether Visa Liberalization Conditions Still Apply to Georgia. CIVIL GEORGIA. *Civil Georgia* [online]. 05.06.2024. Dostupné z: <https://civil.ge/archives/611596>

CIVIL GEORGIA, 2024k. EU Amb. Talks Decisive Elections, GD's Anti-EU Propaganda, EU-Georgian Relations. CIVIL GEORGIA. *Civil Georgia* [online]. 18. 10. 2024. Dostupné z: <https://civil.ge/archives/628809>

CIVIL GEORGIA, 2024l. President Zurabishvili Inaugurates "Vote for Europe" Movement. In: CIVIL GEORGIA. *Civil Georgia* [online]. 11.7.2024. Dostupné z: <https://civil.ge/archives/615943>

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, 1992. TACIS (Technical Assistance Programme to the former republics of the Soviet Union) - ANNUAL REPORT FROM THE COMMISSION - 1991 and 1992. COM/93/362FINAL. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51993DC0362&qid=1720719680545>

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, 2004. Communication from the Commission to the Council on the Commission proposals for Action Plans under the European Neighbourhood Policy (ENP). Brussels. COM(2004) 795 final. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0795:FIN:EN:PDF>

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, 2005a. "European Neighbourhood Policy" Country Report: Armenia. SEC(2005) 285/3. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52005SC0285>

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, 2005b. "European Neighbourhood Policy" Country Report: Azerbaijan. SEC(2005) 286. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52005SC0286>

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, 2005c. "European Neighbourhood Policy" Country Report: Georgia. SEC(2005) 288/3. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52005SC0288>

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, 2006a. Proposal for a Council Decision on the position to be adopted by the Communities and its Member States within the Cooperation Council established by the Partnership and Cooperation Agreement establishing a partnership between the European Communities and its Member States, of the one part, and Armenia, of the other part, with regard to the adoption of a Recommendation

on the implementation of the EU-Armenia Action Plan. 52006PC0627. Dostupné také z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52006PC0627&qid=1720300402231)

[content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52006PC0627&qid=1720300402231](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52006PC0627&qid=1720300402231)

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, 2006b. Proposal for a Council Decision on the position to be adopted by the Communities and its Member States within the Cooperation Council established by the Partnership and Cooperation Agreement establishing a partnership between the European Communities and its Member States, of the one part, and the Republic of Azerbaijan, of the other part, with regard to the adoption of a Recommendation on the implementation of the EU-Azerbaijan Action Plan. 52006PC0637.

Dostupné také z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52006PC0637&qid=1720300402231)

[content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52006PC0637&qid=1720300402231](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52006PC0637&qid=1720300402231)
COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, 2006c. Proposal for a Council Decision on the position to be adopted by the Communities and its Member States within the Cooperation Council established by the Partnership and Cooperation Agreement establishing a partnership between the European Communities and its Member States, of the one part, and Georgia, of the other part, with regard to the adoption of a Recommendation on the implementation of the EU-Georgia Action Plan. 52006PC0623. Dostupné také z:

[https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52006PC0623&qid=1720300239993)
[content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52006PC0623&qid=1720300239993](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52006PC0623&qid=1720300239993)

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, 2008a. 'Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007': Progress Report Azerbaijan. SEC (2008) 391.

Dostupné také z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52008SC0391)
[content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52008SC0391](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52008SC0391)

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, 2008b. Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007: Progress Report Georgia. SEC (2008) 393.

Dostupné také z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52008SC0393)
[content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52008SC0393](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52008SC0393)

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, 2009. Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2008: Progress Report Azerbaijan. SEC (2009) 512.

Dostupné také z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009SC0512)
[content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009SC0512](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009SC0512)

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, 1991. Council Regulation (EEC, Euratom) No 2157/91 of 15 July 1991 concerning the provision of technical assistance to economic reform
105

and recovery in the Union of Soviet Socialist Republics. In: *OJ L 201*. 31991R2157. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31991R2157>

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, 2009. Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit: Prague, 7 May 2009. Brussels. 8435/09 (Presse 78). Dostupné také z: https://www.consilium.europa.eu/media/31797/2009_eap_declaration.pdf

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, 2013. EU-Azerbaijan agreement on facilitating the issuing of visas. Dostupné také z: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/139759.pdf

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, 2024a. European Peace Facility: Council adopts the first ever assistance measure in support of the Armenian Armed Forces. COUNCIL OF THE EU, EUROPEAN COUNCIL. *Consilium* [online]. 22. 07. 2024. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/07/22/european-peace-facility-council-adopts-the-first-ever-assistance-measure-in-support-of-the-armenian-armed-forces/>

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, 2024b. Council conclusions on Enlargement. 16983/24. Dostupné také z: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16983-2024-INIT/en/pdf>

DIRECTORATE-GENERAL FOR COMMUNICATION, 2022. EU and Azerbaijan enhance bilateral relations, including energy cooperation. DIRECTORATE-GENERAL FOR COMMUNICATION. *European Commission: Press Corner*. 18.7.2022. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_4550

DIRECTORATE-GENERAL FOR ECONOMIC AND FINANCIAL AFFAIRS, 2024a. Macro-Financial Assistance (MFA). DIRECTORATE-GENERAL FOR ECONOMIC AND FINANCIAL AFFAIRS. *European Commission: Economy and Finance*. Dostupné z: https://economy-finance.ec.europa.eu/eu-financial-assistance/macro-financial-assistance-mfa_en

DIRECTORATE-GENERAL FOR ECONOMIC AND FINANCIAL AFFAIRS, 2024b. Georgia. DIRECTORATE-GENERAL FOR ECONOMIC AND FINANCIAL AFFAIRS. . *European Commission: Economy and Finance*. Dostupné z: https://economy-finance.ec.europa.eu/international-economic-relations/candidate-and-neighbouring-countries/neighbouring-countries-eu/neighbourhood-countries/georgia_en

DIRECTORATE-GENERAL FOR MIGRATION AND HOME AFFAIRS, 2024. Mobility
106

partnerships, visa facilitation and readmission agreements. DIRECTORATE-GENERAL FOR MIGRATION AND HOME AFFAIRS. *Migration and Home Affairs* [online]. Dostupné z: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/international-affairs/collaboration-countries/eastern-partnership/mobility-partnerships-visa-facilitation-and-readmission-agreements_en

DIRECTORATE-GENERAL FOR NEIGHBOURHOOD AND ENLARGEMENT NEGOTIATIONS, 2015. Review of the European Neighbourhood Policy (ENP): stronger partnerships for a stronger neighbourhood. In: EUROPEAN COMMISSION. *European Commission: European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR)* [online]. Dostupné z: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/review-european-neighbourhood-policy-enp-stronger-partnerships-stronger-neighbourhood-2015-11-18_en

DIRECTORATE-GENERAL FOR RESEARCH AND INNOVATION, 2024a. Association to Horizon Europe. DIRECTORATE-GENERAL FOR RESEARCH AND INNOVATION. *Research and innovation* [online]. Dostupné z: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024/europe-world/international-cooperation/association-horizon-europe_en

DIRECTORATE-GENERAL FOR RESEARCH AND INNOVATION, 2024b. Horizon Europe. DIRECTORATE-GENERAL FOR RESEARCH AND INNOVATION. *Research and innovation* [online]. Dostupné z: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en

EASTERN PARTNERSHIP SUMMIT, 2013. Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, 28-29 November 2013: Eastern Partnership: the way ahead. PRESSE 516. 17130/13. Dostupné také z: https://www.consilium.europa.eu/media/31799/2013_eap-11-28-joint-declaration.pdf

EEAS PRESS TEAM, 2024. Georgia: Statement by the Spokesperson on the legislative package on “family values and protection of minors.” EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE. *Delegation of the European Union to Georgia* [online]. 04. 09. 2024. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/eeas/georgia-statement-spokesperson-legislative-package-family-values-and-protection-minors_en?s=221

ERTL, Michael, 2023. Nagorno-Karabakh: Conflict between Azerbaijan and Armenians explained. In: BBC. *BBC* [online]. 28.9.2023. Dostupné z: <https://bbc.com/news/world-107>

europe-66852070

EUROPEAN ATOMIC ENERGY COMMUNITY, EUROPEAN ECONOMIC COMMUNITY, SOVIET UNION, 1990. Agreement between the European Economic Community and the European Atomic Energy Community and the Union of Soviet Socialist Republics on trade and commercial and economic cooperation - Declaration by the USSR - Joint Declaration. In: *OJ L 68*. 21990A0315(01). Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A21990A0315%2801%29>

EUROPEAN COMMISSION, 2011. A new and ambitious European Neighbourhood Policy. EUROPEAN COMMISSION. *European Commission: Press Corner* [online]. Brussels. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_11_643

EUROPEAN COMMISSION, 2019. European Union's GSP+ scheme [online]. Dostupné také z: https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/country-assets/tradoc_155235.pdf

EUROPEAN COMMISSION, 2020a. Erasmus+ for higher education in Georgia [online]. Dostupné také z: https://ec.europa.eu/assets/eac/erasmus-plus/factsheets/neighbourhood/georgia_erasmusplus_2019.pdf

EUROPEAN COMMISSION, 2020b. Evaluation of the European Union's Co-operation with Armenia 2010-2017: Final Report. Dostupné také z: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/d86fafb4-b4fa-4f2b-97c4-dbf8774b444_en?filename=armenia_evaluation_-_2010-2017_english.pdf

EUROPEAN COMMISSION, 2022. Commission Opinion on Georgia's application for membership of the European Union. COM(2022) 405 final. Dostupné také z: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-06/Georgia%20opinion%20and%20Annex.pdf>

EUROPEAN COMMISSION, 2023. Georgia 2023 Report. SWD(2023) 697 final. Dostupné také z: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/388e01b7-e283-4bc9-9d0a-5600ea49eda9_en?filename=SWD_2023_

EUROPEAN COMMISSION, DIRECTORATE-GENERAL FOR ECONOMIC AND FINANCIAL AFFAIRS, 2013. Ex-post Evaluation of Macro Financial Assistance (MFA) operation to Armenia. Dostupné také z: https://ec.europa.eu/dgs/economy_finance/evaluation/pdf/mfa__armenia_evaluation_final_report_en.pdf

EUROPEAN COMMISSION, DIRECTORATE-GENERAL FOR EDUCATION, YOUTH, SPORT AND CULTURE, 2024. Eligible countries. EUROPEAN

COMMISSION, DIRECTORATE-GENERAL FOR EDUCATION, YOUTH, SPORT AND CULTURE. *Erasmus+* [online]. Dostupné z: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/programme-guide/part-a/eligible-countries>

EUROPEAN COMMISSION, DIRECTORATE-GENERAL FOR EXTERNAL RELATIONS, RELEX, 2003. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL AND THE EUROPEAN PARLIAMENT: Wider Europe - Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. 52003DC0104. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003DC0104>

EUROPEAN COMMISSION, DIRECTORATE-GENERAL FOR EXTERNAL RELATIONS, RELEX, 2008. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council - Eastern Partnership {SEC(2008) 2974}. 52008DC0823. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A52008DC0823>

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2011a. Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2010: Country report: Armenia. SEC(2011) 639. Dostupné také z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/armenia_enp_report_2010_eng.pdf

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2011b. Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2010: Country report: Azerbaijan. SEC(2011) 640 final. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011SC0640>

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE OF THE EUROPEAN UNION FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2011c. Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2010: Country report: Georgia [online]. SEC(2011) 649 final. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011SC0649>

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE OF THE EUROPEAN UNION FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2012. Implementation of the European Neighbourhood Policy in Georgia Progress in 2011 and recommendations for action [online]. SWD(2012) 114 final. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012SC0114>

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS
109

AND SECURITY POLICY, 2013a. Implementation of the European Neighbourhood Policy in Armenia Progress in 2012 and recommendations for action. SWD(2013) 79 final.

Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013SC0079&qid=1720890103462>

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE OF THE EUROPEAN UNION FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2013b. Implementation of the European Neighbourhood Policy in Georgia Progress in 2012 and recommendations for action.

52013SC0090. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013SC0090&qid=1720806067482>

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE OF THE EUROPEAN UNION FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2014. Implementation of the European Neighbourhood Policy in Georgia Progress in 2013 and recommendations for action [online]. CELEX: 52014SC0072. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014SC0072&qid=1720810045053>

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2015a. Implementation of the European Neighbourhood Policy in Armenia Progress in 2014 and recommendations for actions. SWD(2015) 63 final.

Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015SC0063>

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2015b. Implementation of the European Neighbourhood Policy in Azerbaijan Progress in 2014 and recommendations for action. SWD(2015) 64 final.

Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014SC0070&qid=1721326198214>

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE OF THE EUROPEAN UNION FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2015c. Implementation of the European Neighbourhood Policy in Georgia Progress in 2014 and recommendations for actions.

CELEX: 52015SC0066. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015SC0066>

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2017. Report on EU – Azerbaijan relations in the framework of the revised ENP. SWD(2017) 485 final. Dostupné také z:

<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15941-2017-INIT/en/pdf>

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2018. Report on EU-Armenia relations in the framework of the revised ENP [online]. SWD(2018) 330 final. Dostupné také z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/report_on_eu-armenia_relations_in_the_framework_of_the_revised_enp.pdf

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2019a. Partnership Implementation Report on Armenia. SWD(2019) 191 final. Dostupné také z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/partnership_implementation_report_armenia.pdf

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2019b. Report on EU - Azerbaijan relations in the framework of the revised European Neighbourhood Policy. SWD(2019) 107 final. Dostupné také z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/2019_report_on_eu-azerbaijan_relations_in_the_framework_of_the_revised_european_neighbourhood_policy_0.pdf

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2019c. Association Implementation Report on Georgia. SWD(2019) 16 final. Dostupné také z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/2019_association_implementation_report_georgia_en.pdf

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2020a. Partnership Implementation Report on Armenia. SWD(2020) 366 final. Dostupné také z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/armenia_partnership_implementation_report_2020.pdf

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2020b. Cooperation Implementation Report on Azerbaijan. SWD(2020) 365 final. Dostupné také z: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14189-2020-INIT/en/pdf>

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2020c. Association Implementation Report on Georgia. SWD(2020) 30 final. Dostupné také z:

https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/1_en_document_travail_service_conjoint_part1_v4.pdf

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2021. Association Implementation Report on Georgia [online]. SWD(2021) 18 final. Dostupné také z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/2021_association_implementation_report_in_georgia.pdf

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2022a. Partnership Implementation Report on Armenia. SWD(2022) 154 final. Dostupné také z: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9214-2022-INIT/en/pdf>

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2022b. Cooperation Implementation Report on Azerbaijan. SWD(2022) 197 final. Dostupné také z: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11442-2022-INIT/en/pdf>

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2022c. Association Implementation Report on Georgia. SWD(2022) 215 final. Dostupné také z: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11784-2022-INIT/en/pdf>

EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY, 2024. Partnership Implementation Report on Armenia. SWD(2024) 41 final. Dostupné také z: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6452-2024-INIT/en/pdf>

EUROPEAN COMMUNITIES, ARMENIA, 1999. PARTNERSHIP AND COOPERATION AGREEMENT between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Armenia, of the other part. 21999A0909(01). Dostupné také z: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:cfa0c50d-97c4-444d-84d3-7fd45943cf14.0020.02/DOC_1&format=PDF

EUROPEAN COMMUNITIES, AZERBAIJAN, 1999. Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Azerbaijan, of the other part - Protocol on mutual assistance between authorities in customs matters - Final Act - Joint Declarations - Exchange of Letters in relation to the establishment of companies - Declaration of the French Government. In: 112

Official Journal L 246. 21999A0917(01). Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A21999A0917%2801%29>

EUROPEAN COMMUNITIES, GEORGIA, 1999. Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and Georgia, of the other part - Protocol on mutual assistance between authorities in customs matters - Final Act - Joint Declarations - Exchange of Letters in relation to the establishment of companies - Declaration of the French Government. In: *Official Journal L 205*. 21999A0804(01). Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A21999A0804%2801%29>

EUROPEAN COMMUNITY, 1992. EC TECHNICAL ASSISTANCE TO THE COMMONWEALTH OF INDEPENDENT STATES AND GEORGIA: THE TACIS PROGRAMME. MEMO/92/54. Dostupné také z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_92_54

EUROPEAN COMMUNITY, EUROPEAN COAL AND STEEL COMMUNITY, EUROPEAN ATOMIC ENERGY COMMUNITY, REPUBLIC OF ARMENIA, 1997. Interim Agreement on trade and trade-related matters between the European Community, the European Coal and Steel Community and the European Atomic Energy Community, of the one part, and the Republic of Armenia, of the other part - Protocol on mutual assistance between administrative authorities in customs matters - Final Act. In: *Official Journal L 129*. 21997A0521(01). Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A21997A0521%2801%29>

EUROPEAN COMMUNITY, THE EUROPEAN COAL AND STEEL COMMUNITY, EUROPEAN ATOMIC ENERGY COMMUNITY, GEORGIA, 1997. Interim Agreement on trade and trade-related matters between the European Community, the European Coal and Steel Community and the European Atomic Energy Community, of the one part, and Georgia, of the other part - Protocol on mutual assistance between administrative authorities in customs matters - Final Act. In: *OJL 129*. 21997A0521(02). Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A21997A0521%2802%29>

EUROPEAN COMMUNITY, EUROPEAN COAL AND STEEL COMMUNITY, EUROPEAN ATOMIC ENERGY COMMUNITY, REPUBLIC OF AZERBAIJAN, 1998. Interim Agreement on trade and trade-related matters between the European Community, the European Coal and Steel Community and the European Atomic Energy Community of the one part and the Republic of Azerbaijan of the other part - Protocol on mutual assistance

between administrative authorities in customs matters - Final Act - Joint Declarations - Unilateral Declaration by the Republic of Azerbaijan. In: *Official Journal L 285*. 21998A1022(02). Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A21998A1022%2802%29>

EUROPEAN COUNCIL, 2022. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations, 23 June 2022. EUROPEAN COUNCIL, COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *Consilium* [online]. 23. 06. 2022. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-on-ukraine-the-membership-applications-of-ukraine-the-republic-of-moldova-and-georgia-western-balkans-and-external-relations-23-june-2022/>

EUROPEAN COUNCIL, 2024. European Council meeting (27 June 2024) - Conclusions. EUCO 15/24. Dostupné také z: <https://www.consilium.europa.eu/media/qa3lblga/euco-conclusions-27062024-en.pdf>

EUROPEAN COUNCIL, COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, 2024. Armenia. EUROPEAN COUNCIL, COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *Consilium* [online]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/armenia/>

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, 2014. Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI) - 2014-2020: Single Support Framework for EU support to Armenia (2014-2017). Dostupné také z: https://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/financing-the-enp/armenia_2014_2017_programming_document_en.pdf

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, 2014. Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI) - 2014-2020: Single Support Framework for EU support to Georgia (2014-2017). Dostupné také z: https://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/financing-the-enp/georgia_2014_2017_programming_document_en.pdf

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, 2016. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe: A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy [online]. Dostupné také z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, 2017a. Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI) - 2017-2020: Single Support Framework for EU support

to Armenia [online]. Dostupné také z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/armenia_c_2017_7838_annex_en.pdf

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, 2017b. Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI) - 2017-2020: Single Support Framework for EU support to Georgia (2017-2020) [online]. Dostupné také z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/georgia_c_2017_8160_annex_en.pdf

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, 2018. Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI) - 2018-2020: Single Support Framework for EU support to Azerbaijan [online]. Dostupné také z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/azerbaijan_c_2018_8075_annex_en.pdf

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, 2021. MULTI-ANNUAL INDICATIVE PROGRAMME (2021-2027) FOR ARMENIA. Dostupné také z: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/151aae61-d6b4-45cb-992b-38edce55b33f_en

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, 2022a. MULTI-ANNUAL INDICATIVE PROGRAMME (2021-2027) FOR AZERBAIJAN. Dostupné také z: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/323f16a4-d718-41fb-835b-280cfa685199_en

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, 2022b. MULTI-ANNUAL INDICATIVE PROGRAMME (2021-2027) FOR GEORGIA. Dostupné také z: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-08/C_2022_5658_F1_ANNEX_EN_V2_P1_2019350.PDF

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, 2022c. EVALUATION OF THE EU'S COOPERATION WITH GEORGIA. Dostupné také z: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/GEO%20CSE%20-%20Final%20Report%20-%20September%202022.pdf>

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, 2022d. Partnerships: Partnerships on Security and Defence with international organisations and third countries. EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE. *European Union External Action* [online]. 03.10.2022. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/eeas/partnerships_en

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, 2023. Missions and Operations. EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE. *European External Action Service* [online]. 23.01.2023. Dostupné z: <https://www.eeas.europa.eu/eeas/missions-and-115>

operations_en#87695

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, 2024. EU Common Security and Defence Policy (CSDP): Missions and Operations. Dostupné také z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2024/EU-mission-and-operation_2024.pdf

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, STRATEGIC COMMUNICATIONS, 2021a. About the European External Action Service: EU Diplomatic Representations. EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE. *European Union External Action* [online]. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/eeas/about-european-external-action-service_en#8419

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, STRATEGIC COMMUNICATIONS, 2021b. European Neighbourhood Policy. *European Union External Action* [online]. 29.07.2021. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/eeas/european-neighbourhood-policy_en#7132

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, STRATEGIC COMMUNICATIONS, 2022. EU Monitoring Capacity to Armenia. EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE. *European Union External Action* [online]. 20.10.2022. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-monitoring-capacity-armenia_en

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE, STRATEGIC COMMUNICATIONS, 2024. EU Special Representatives. EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE. *European Union External Action* [online]. 15.11.2024. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-special-representatives_en

EUROPEAN PARLIAMENT, 2024a. European Parliament resolution of 13 March 2024 on closer ties between the EU and Armenia and the need for a peace agreement between Azerbaijan and Armenia. Strasbourg. 2024/2580(RSP). Dostupné také z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0158_EN.html

EUROPEAN PARLIAMENT, 2024b. European Parliament resolution of 28 November 2024 on Georgia's worsening democratic crisis following the recent parliamentary elections and alleged electoral fraud. Strasbourg. 2024/2933(RSP). Dostupné také z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2024-0054_EN.html

EUROPEAN UNION, 2006a. EU/ARMENIA ACTION PLAN. EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE. *European Union External Action: The Diplomatic Service of the European Union* [online]. Dostupné z:

https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/armenia_enp_ap_final_en.pdf
EUROPEAN UNION, 2006b. EU/AZERBAIJAN ACTION PLAN. EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE. *European Union External Action: The Diplomatic Service of the European Union* [online]. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/azerbaijan_enp_ap_final_en.pdf
EUROPEAN UNION, 2006c. EU/GEORGIA ACTION PLAN. EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE. *European Union External Action: The Diplomatic Service of the European Union* [online]. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/georgia_enp_ap_final_en_0.pdf
EUROPEAN UNION, 2009. JOINT DECLARATION ON A MOBILITY PARTNERSHIP BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND GEORGIA [online]. Dostupné také z: https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/38ebe0f7-f887-41e4-9f4b-45753f465160_en?filename=mobility_partnership_georgia_en.pdf
EUROPEAN UNION, 2021. Horizon Europe: THE EU RESEARCH & INNOVATION PROGRAMME 2021 – 27 [online]. Dostupné také z: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/9224c3b4-f529-4b48-b21b-879c442002a2_en?filename=ec_rtd_he-investing-to-shape-our-future.pdf
EUROPEAN UNION, 2024. EU enlargement. EUROPEAN UNION. *European Union* [online]. Dostupné z: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-enlargement_en
EUROPEAN UNION, GEORGIA, 2014. Association Agenda between the European Union and Georgia. Dostupné také z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/associationagenda_2014_en.pdf
EUROPEAN UNION, REPUBLIC OF AZERBAIJAN, 2006. Memorandum of Understanding on a Strategic Partnership Between the European Union and the Republic of Azerbaijan in the Field of Energy. Dostupné také z: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/dsca/dv/dsca_20130321_14/dsca_20130321_14en.pdf
EUROSTAT, 2023. EU imports of energy products continued to drop in Q2 2023. In: EUROSTAT. *Eurostat* [online]. 25.9.2023 Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230925-1>
EUROSTAT, 2024. EU imports of energy products continue to drop. In: EUROSTAT. *Eurostat* [online]. 1.7.2024 Dostupné z: [https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-](https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-117)

eurostat-news/w/ddn-20240701-1

EVROPSKÁ RADA, RADA EVROPSKÉ UNIE, 2024. Evropský mírový nástroj. EVROPSKÁ RADA, RADA EVROPSKÉ UNIE. *Consilium* [online]. 4 prosince 2024.

Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/european-peace-facility/>

EVROPSKÁ UNIE, 2016. Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie. In: Úř. věst. C 202. 2016/C 202/01 Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016ME/TXT>

EVROPSKÝ PARLAMENT, 2015. Usnesení Evropského parlamentu ze dne 10. září 2015 o Ázerbájdžánu (2015/2840(RSP)). Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015IP0316>

EVROPSKÝ PARLAMENT, RADA EVROPSKÉ UNIE, 2021. NAŘÍZENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY (EU) 2021/947 ze dne 9. června 2021, kterým se zřizuje Nástroj pro sousedství a rozvojovou a mezinárodní spolupráci – Globální Evropa, mění a zrušuje rozhodnutí č. 466/2014/EU a zrušují nařízení (EU) 2017/1601 a nařízení Rady (ES, Euratom) č. 480/2009. In: *L 209/I*. 2021/947. Dostupné také z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0947&qid=1720469703839)

[content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0947&qid=1720469703839](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0947&qid=1720469703839)

FOREIGN AFFAIRS COUNCIL, 2024. Foreign Affairs Council: Press conference. COUNCIL OF THE EU, EUROPEAN COUNCIL. *Consilium* [online]. 16. 12. 2024. Tisková konference. Dostupné z: <https://video.consilium.europa.eu/event/en/27762>

FRANCE 24, 2024. Georgia's divisive 'foreign agents' bill signed into law. FRANCE 24. *France 24* [online]. 3.6.2024 . Dostupné z: <https://www.france24.com/en/europe/20240603-georgia-s-divisive-foreign-agents-bill-signed-into-law>

FREEDOM HOUSE, 2019. Freedom in the World 2019: Armenia. FREEDOM HOUSE. *Freedom House* [online]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/country/armenia/freedom-world/2019>

FREEDOM HOUSE, 2024a. Freedom in the World 2024: Armenia. FREEDOM HOUSE. *Freedom House* [online]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/country/armenia/freedom-world/2024>

FREEDOM HOUSE, 2024b. Freedom in the World 2024: Azerbaijan. FREEDOM HOUSE. *Freedom House* [online]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/country/azerbaijan/freedom-world/2024>

FREEDOM HOUSE, 2024c. Freedom in the World 2024: Georgia. FREEDOM HOUSE.

Freedom House [online]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/country/georgia/freedom-world/2024>

HUMAN RIGHTS WATCH, 2024. Georgia: 'Foreign Influence' Bill Threatens Rights: Reject Measure; End Police Violence. HUMAN RIGHTS WATCH. *Human Rights Watch* [online]. 9.5.2024. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2024/05/09/georgia-foreign-influence-bill-threatens-rights>

INTERNATIONAL ENERGY AGENCY, 2024a. Armenia energy profile: Energy security. INTERNATIONAL ENERGY AGENCY. *International Energy Agency* [online]. Dostupné z: <https://www.iea.org/reports/armenia-energy-profile/energy-security-2>

INTERNATIONAL ENERGY AGENCY, 2024b. Azerbaijan energy profile: Overview. INTERNATIONAL ENERGY AGENCY. *International Energy Agency* [online]. Dostupné z: <https://www.iea.org/reports/azerbaijan-energy-profile/overview>

KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ, 2008. *Druhý strategický přezkum energetické politiky: Akční plán EU pro zabezpečení dodávek energie a jejich solidární využití*. KOM(2008) 781. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0781>

LIGHT, Felix, 2024. EU freezes 30 million euros in aid to Georgian army. In: REUTERS. *Reuters* [online]. 9.7.2024. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/eu-freezes-30-million-euros-aid-georgian-army-2024-07-09/>

MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU, 2023. Do České republiky se v prvním čtvrtletí roku 2023 nedovezl žádný plyn z Ruska. In: *Ministerstvo průmyslu a obchodu* [online]. 21.4.2023. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/cz/rozcestnik/pro-media/tiskove-zpravy/do-ceske-republiky-se-v-prvnim-ctvrtleti-roku-2023-nedovezl-zadny-plyn-z-ruska--273829/>

MINISTRY OF ECONOMY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF GEORGIA, 2021. Agreement. MINISTRY OF ECONOMY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF GEORGIA. *DCFTA Free Trade with the EU* [online]. Dostupné z: <https://dcfta.gov.ge/en/agreement>

MINISTRY OF JUSTICE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA, 2018. EU - Armenia Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement (CEPA) ROADMAP: Draft June 2018. Yerevan. Dostupné také z: https://www.moj.am/storage/uploads/CEPA-Roadmap_ENG-Draft_June-2018.pdf

NON-ALIGNED MOVEMENT, 2012. 16th Summit of Heads of State or Government of

the Non-Aligned Movement: Final Document. Dostupné také z: <https://nam.go.ug/sites/default/files/2023-06/NAM-16th%20Summit%20Final-Document%20Tehran-Iran%202012.pdf>

ODD. OBCHODNÍ POLITIKY A MEZ.EKON.ORGANIZACÍ, MPO, 2021. Veřejná konzultace: Všeobecný systém preferencí – revize současného nařízení. MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU. *Ministerstvo průmyslu a obchodu* [online]. 15.10.2021. Dostupné z: <https://www.mpo.gov.cz/cz/zahranicni-obchod/spolecna-obchodni-politika-eu/system-vseobecnych-celnich-preferenci/verejna-konzultace-vseobecny-system-preferenci--revize-soucasneho-narizeni--263994/>

OPEN SOCIETY FOUNDATIONS ARMENIA, 2015. Agreement between the European Union and the Republic of Armenia on the Facilitation of the Issuance of Visas. Dostupné také z: <https://www.osf.am/wp-content/uploads/2016/02/EU-RA-Visa-ENG.pdf>

OPEN SOCIETY GEORGIA FOUNDATION, NGO COALITION “FOR TRANSPARENCY OF PUBLIC FINANCES.” Georgia and the European Neighborhood Policy: Perspectives and Challenges [online]. Dostupné také z: https://csf.ge/files/newsletterENG/ENP__policy_paper_Eng_5G5ejWrmHc.pdf

OSCE OFFICE FOR DEMOCRATIC INSTITUTIONS AND HUMAN RIGHTS, 2024. Georgia’s elections marred by an uneven playing field, pressure and tension, but voters were offered a wide choice: international observers. In: ORGANIZATION FOR SECURITY AND CO-OPERATION IN EUROPE. *Organization for Security and Co-operation in Europe* [online]. 27. 10. 2024. Dostupné z: <https://www.osce.org/odihr/elections/georgia/579376>

PARLIAMENT OF THE REPUBLIC OF GEORGIA, 2020. CONSTITUTION OF GEORGIA. Dostupné také z: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/30346?publication=36>

PUBLICATIONS OFFICE OF THE EUROPEAN UNION, 2019. Zvláštní zástupci Evropské unie. PUBLICATIONS OFFICE OF THE EUROPEAN UNION. *EUR-Lex* [online]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/CS/legal-content/summary/european-union-special-representatives-eusrs.html>

PUBLICATIONS OFFICE OF THE EUROPEAN UNION, 2023. Mise Evropské unie v Arménii (EUMA). PUBLICATIONS OFFICE OF THE EUROPEAN UNION. *EUR-Lex* [online]. 05.05.2023. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/CS/legal-content/summary/european-union-mission-in-armenia-euma.html?fromSummary=28>

RADA EVROPSKÉ UNIE, 2008a. Tisková zpráva: Mimořádné zasedání – Obecné záležitosti a vnější vztahy – Brusel – 13. srpna 2008. Brusel. C/08/236. Dostupné také z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/cs/pres_08_236/PRES_08_236_CS.pdf

RADA EVROPSKÉ UNIE, 2008b. SPOLEČNÁ AKCE RADY 2008/736/SZBP ze dne 15. září 2008 o Pozorovatelské misi Evropské unie v Gruzii (EUMM Georgia). In: *L 248/26* [online]. 2008/736/SZBP. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008E0736&qid=1720792939459>

RADA EVROPSKÉ UNIE, 2008c. SPOLEČNÁ AKCE RADY 2008/760/SZBP ze dne 25. září 2008 o jmenování zvláštního zástupce Evropské unie pro krizi v Gruzii. In: *L 259/16* [online]. 2008/760/SZBP. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008E0760&qid=1720793477896>

RADA EVROPSKÉ UNIE, 2021. Evropský mírový nástroj: Rada přijala opatření pomoci pro Gruzii, Moldavskou republiku, Ukrajinu a Republiku Mali. EVROPSKÁ RADA, RADA EVROPSKÉ UNIE. *Consilium* [online]. 2. 12. 2021. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2021/12/02/european-peace-facility-council-adopts-assistance-measures-for-georgia-the-republic-of-moldova-ukraine-and-the-republic-of-mali/>

RADA EVROPSKÉ UNIE, 2023. Evropský mírový nástroj: Rada přijala opatření pomoci na podporu odvětví obrany Moldavské republiky a Gruzie. EVROPSKÁ RADA, RADA EVROPSKÉ UNIE. *Consilium* [online]. 4. 5. 2023. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2023/05/04/european-peace-facility-council-adopts-assistance-measures-to-support-defence-sector-of-the-republic-of-moldova-and-georgia/>

REGIONAL COMMUNICATION PROGRAMME FOR THE EASTERN NEIGHBOURHOOD, 2022. Annual Survey 2022: Georgia. REGIONAL COMMUNICATION PROGRAMME FOR THE EASTERN NEIGHBOURHOOD. *EU NEIGHBOURS east* [online]. 30.11.2022. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/2019_association_implementation_report_georgia_en.pdf

REPUBLIC OF AZERBAIJAN, EUROPEAN COMMISSION, 2011. Joint Declaration on the Southern Gas Corridor. Dostupné také z: <http://gpf-europe.com/upload/iblock/bb6/20500c15d01.pdf>

REUTERS, 2024. EU says it will start talks with Armenia on visa-free travel. In: REUTERS. *Reuters* [online]. 22.7.2024. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/eu-says-it-will-start-talks-with-armenia-visa-free-travel-2024-07-22/>

RFE/RL, 2016. Azerbaijani Lawmakers Vote To Resume Relations With European Parliament. In: RFE/RL. *Radio Free Europe/Radio Liberty* [online]. 30.9.2016. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/azerbaijan-eu-parliament-resumes-relations/28024958.html>

SCHNEIDER, Frank, 2011. European Union Advisory Group to the Republic of Armenia: Communication and Information Strategy. Dostupné také z: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/am/EUAG_Communication_and_Information_Strategy.pdf

SOUTHERN GAS CORRIDOR, 2024a. Southern Gas Corridor [online]. Dostupné z: <https://www.sgc.az/en>

SOUTHERN GAS CORRIDOR, 2024b. Trans Adriatic Pipeline (TAP). *Southern Gas Corridor* [online]. Dostupné z: <https://www.sgc.az/en/project/tap>

STATE COMMISSION ON MIGRATION ISSUES, 2013. EU-GEORGIA VISA DIALOGUE: ACTION PLAN ON VISA LIBERALISATION [online]. Dostupné také z: <https://migration.commission.ge/files/vlap-eng.pdf>

THE AZERBAIJAN STATE NEWS AGENCY, 2015. Azerbaijan's parliament slams European Parliament for “biased” anti-Azerbaijani resolution. THE AZERBAIJAN STATE NEWS AGENCY. *AZERTAC* [online]. 16.9.2015. Dostupné z: https://azertag.az/en/xeber/azerbajjans_parliament_slams_european_parliament_for_biased_anti_azerbaijani_resolution-885307

THE EU-GEORGIA ASSOCIATION COUNCIL, 2022. RECOMMENDATION No 1/2022 OF THE EU-GEORGIA ASSOCIATION COUNCIL of 16 August 2022 on the EU-Georgia Association Agenda 2021-2027 [2022/1422]. Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22022D1422>

THE OBSERVATORY OF ECONOMIC COMPLEXITY (OEC), 2022. Azerbaijan. THE OBSERVATORY OF ECONOMIC COMPLEXITY (OEC). *The Observatory of Economic Complexity (OEC)* [online]. Dostupné z: <https://oec.world/en/profile/country/aze>

WILSON, Ernest J., 2008. Hard Power, Soft Power, Smart Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. Los Angeles, CA: Sage Publications, **616**(1), 110-124. ISSN 0002-7162. Dostupné z: doi:10.1177/0002716207312618

WRIGHT, George, 2023. Nagorno-Karabakh: Armenia says 100,000 refugees flee region. 122

In: BBC. *BBC* [online]. 30.9.2023. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-66969845>